

included

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

CREATIEVE, SCHOOLBREDE BENADERING VAN INCLUSIEVE SEKSUELE VOORLICHTING: STAPPENPLAN & BELEIDSRIJCHLIJNEN

WWW.INCLUDEDPROJECT.EU

CREATIEVE AANPAK VOOR DE HELE SCHOOL

NAAR INCLUSIEF SEX-ED: stappenplan & beleidsrichtlijnen

Adrián Crescini · Aikaterini Arampatzi · Anja Marojevic · Anna Bellan
Daniela Eletti · Dominique Borm · Eleni Bogiatzidaki
Epameinondas Koutavelis · Erisjan Bregu · George Balamotis
George Kosyvas · Kristina Vasileska · Laura Stanzani · Lorena Valencia
Marina Natsia · Meritxell Martínez · Naya Boemi · Nicola Paganoni
Salma Aladdin · Sarah Harou · Valentina Narváez · Veronica Cattini · Vesper Veer Visser

2023

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Dit document is ontwikkeld in het kader van het project "**INCLUDED: Inclusieve seksuele opvoeding door creatieve methoden**" (Project nr. 2020-1-UK01-KA227-SCH- 094470). De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de auteurs; de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.

INBEGREPEN Projectpartners

- Merseyside Expanding Horizons (UK): www.expandinghorizons.co.uk
- La Xixa Teatre (Spanje): www.laxixa.org
- Anziani e Non Solo (Italië): www.anzianienonsolo.it
- Regionaal Directoraat voor Primair en Secundair Onderwijs van Attica (Griekenland): <https://pdeattikis.gr/EU/>
- Sexmatters (Nederland): www.sexmatters.nl
- KMOP - Hub voor onderwijs en innovatie (Griekenland): <https://education-hub.kmop.org/>
- KMOP Skopje (Macedonië): www.mk.kmop.org

Voor deze publicatie is Creative Commons gelicentieerd.

Inhoud

<u>INLEIDING</u>	6
<u>METHODOLOGIE</u>	8
<u>OP ERVARING GEBASEERDE STAPPENPLANNEN</u>	9
<u>Italië</u>	9
<u>Inleiding - Nationale context</u>	9
<u>Intellectuele uitgang 1</u>	10
<u>Intellectuele output 2</u>	16
<u>Intellectuele output 3</u>	17
<u>Beleidsaanbevelingen</u>	19
<u>Conclusie</u>	20
<u>Spanje</u>	21
<u>Inleiding - Nationale context</u>	21
<u>Intellectuele uitgang 1</u>	22
<u>Intellectuele output 2</u>	28
<u>Intellectuele output 3</u>	29
<u>Beleidsaanbevelingen</u>	32
<u>Conclusie</u>	33
<u>Griekenland</u>	34
<u>Inleiding - Nationale context</u>	34
<u>Intellectuele uitgang 1</u>	34
<u>Intellectuele output 2</u>	39
<u>Intellectuele output 3</u>	39
<u>Beleidsaanbevelingen</u>	41
<u>Conclusie</u>	41
<u>UK</u>	42
<u>Inleiding - Nationale context</u>	42
<u>Intellectuele uitgang 1</u>	42
<u>Intellectuele output 2</u>	44
<u>Intellectuele output 3</u>	45

<u>Beleidsaanbevelingen</u>	45
<u>Conclusie</u>	46
<u>Nederland</u>	47
<u>Inleiding - Nationale context</u>	47
<u>Intellectuele uitgang 1</u>	50
<u>Intellectuele output 2</u>	51
<u>Intellectuele output 3</u>	52
<u>Beleidsaanbevelingen</u>	53
<u>Conclusie</u>	53
<u>Noord-Macedonië</u>	54
<u>Inleiding - Nationale context</u>	54
<u>Intellectuele uitgang 1</u>	55
<u>Intellectuele uitgang 2</u>	60
<u>Intellectuele uitgang 3</u>	60
<u>Beleidsaanbevelingen</u>	62
<u>Conclusie</u>	63
<u>Referenties</u>	64
<u>IMPRESSUM</u>	67

INLEIDING

Seksuele gezondheid wordt door de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) (2006) niet alleen gedefinieerd als de afwezigheid van ziekte of negatieve ervaringen met betrekking tot seksualiteit, maar ook als "de mogelijkheid om plezierige en veilige seksuele ervaringen te hebben" (p. 4). Verder stelt de definitie dat "de seksuele rechten van alle personen gerespecteerd, beschermd en vervuld moeten worden" (p. 4). Individuen met intellectuele, cognitieve en fysieke diversiteit zijn in dit opzicht niet anders en uiten de behoefte en het verlangen om relaties aan te gaan, seksueel contact te hebben en seksuele kennis op te doen (Kelly, Crowley, & Hamilton, 2009; Konstantareas & Lunsky, 1997; McCabe, 1999; Siebelink, de Jong, Taal, & Roelvink, 2006). De toegang tot seksuele gezondheidsvoorlichting is echter beperkt voor veel jongeren met een verstandelijke, cognitieve en lichamelijke diversiteit.

Volgens UNESCO is Comprehensive Sex Education (CSE) een op het seksuele leerplan gebaseerd proces dat de aspecten van het cognitieve, emotionele, fysieke en sociale niveau omvat. CSE is belangrijk omdat het kinderen en jongeren kennis, vaardigheden, houdingen en waarden bijbrengt die a) hen in staat stellen hun gezondheid, welzijn en waardigheid te verbeteren, b) hen voorbereiden op het ontwikkelen van respectvolle sociale en seksuele relaties, c) hen hun rechten doen begrijpen en beschermen en ook de rechten van anderen respecteren. Hoewel de voordelen van CSE op grote schaal zijn aangetoond, heeft UNESCO verklaard dat er beperkte informatie is over de impact ervan op reeds gemarginaliseerde groepen, waaronder jongeren met intellectuele, cognitieve en fysieke diversiteit. Creatieve methoden die geschikt en effectief zijn voor deze doelgroep, zoals theaterspelen en rollenspellen, moeten verder worden onderzocht.

Bovendien had de uitbraak van de COVID-19 pandemie op verschillende manieren invloed op de seksuele opvoeding van alle kinderen en jongeren: a) door het sluiten van scholen kreeg seksuele opvoeding minder aandacht, omdat het in de onlinelessen thuis geen prioriteit was, b) het toegenomen gebruik van het internet als gevolg van de COVID-19 pandemie heeft het risico van online seksuele intimidatie van kinderen verhoogd. Door het sluiten van scholen namen veel ouders echter een extra rol als leerkracht op zich. Omdat gezinnen thuis meer tijd met elkaar doorbrengen, kregen ouders de kans om contact te leggen met hun kinderen en zich op een zinvolle en meer bewuste manier te verdiepen in seksuele gezondheid. Deze inspanning van de ouders moet ook worden ondersteund.

Het INCLUDED project wil een antwoord bieden op deze uitdagingen door het ontwerpen en implementeren van een inclusief curriculum voor seksuele voorlichting voor middelbare scholieren en een model om een schoolbrede aanpak van seksuele voorlichting te stimuleren, beide gebaseerd op studentvriendelijke en creatieve theatertechnieken, zoals rollenspellen en theatergames zoals hierboven genoemd. Het is bewezen dat dit soort spellen effectief zijn in de seksuele opvoeding van jongeren. Naast het lesprogramma seksuele voorlichting wil het INCLUDED project een holistische en inclusieve omgeving bevorderen voor jongeren met intellectuele, cognitieve en fysieke diversiteit. Zo bieden bijvoorbeeld kritische pedagogie en pedagogie van de onderdrukten waardevolle hulpmiddelen om dialogische relaties met groepen jongeren te bevorderen. Het project is in feite gericht op het aanbieden van belangrijke

instrumenten,

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

hulpmiddelen en vaardigheden voor leerkrachten om hun kennis en capaciteit te vergroten en hen in staat te stellen een holistisch lesprogramma seksuele voorlichting van hoge kwaliteit te geven.

De belangrijkste doelstellingen van het project zijn a) het ondersteunen van tienerstudenten, inclusief degenen met intellectuele, cognitieve en functionele diversiteit, door middel van een curriculair trainingsprogramma. Door dit programma zullen leerlingen effectief de kernleerresultaten van seksuele voorlichting bereiken volgens de normen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), b) leerkrachten en schoolpersoneel ondersteunen door middel van een e-cursus die hen traint om innovatieve praktijken in seksuele voorlichting toe te passen door middel van creatieve methoden, c) ouders en verzorgers actief betrekken bij het programma voor seksuele voorlichting door middel van een methodologische gids en d) open onderwijsmiddelen ontwikkelen.

Deze doelstellingen zijn gekoppeld aan de volgende resultaten:

- Een handboek voor scholen om inclusieve seksuele opvoeding te implementeren via creatieve methoden: een curriculair trainingsprogramma voor studenten. (IO1)
- Een e-cursus voor leerkrachten over inclusief onderwijs via creatieve methoden (IO2)
- Een gids voor scholen over hoe ze het gezin kunnen betrekken bij inclusieve seksuele opvoeding, gebaseerd op methoden uit de kritische pedagogie (IO3)
- Een handleiding voor het implementeren van een creatieve, schoolbrede benadering van seksuele integratie (IO4)

Dit document is de laatste gids, die beleidsrichtlijnen en een gedetailleerd stappenplan bevat op basis van de ervaringen in elk partnerland. Deze gids richt zich op de implementatie van een creatieve, schoolbrede benadering van holistische en positieve seksuele voorlichting en richt zich op schoolautoriteiten en beleidsmakers.

Meer specifiek is het hoofddoel van het document de mainstreaming van holistische en positieve seksuele voorlichting te vergemakkelijken en het beleid te informeren door middel van een beproefde, op de begunstigde gerichte bottom-up benadering met betrekking tot open onderwijsmiddelen die kunnen bijdragen aan het welzijn en de sociale inclusie van kwetsbare maatschappelijke groepen.

Het omvat beleidsrichtlijnen en een stappenplan voor verdere goedkeuring, een holistische en positieve benadering van seksuele opvoeding in overeenstemming met het WHO-beleidskader "Standards for Sexuality Education in Europe", en een focus op diversiteit op basis van de intersectionele benadering waarbij rekening wordt gehouden met ras, geslacht, capaciteiten, sociale klasse, migratiestatus, seksuele geaardheid, enz.

Daarom bevat dit document de methodologie en de desk- en veldresultaten die werden gegenereerd door de implementatie in elk partnerland van de vorige projectactiviteiten, de beschrijving van elke nationale context met betrekking tot seksuele opvoeding en het bestaande beleid. Door het bestaande en ontbrekende beleid in elk land te vergelijken, hebben we een beleidsroutekaart met aanbevelingen opgesteld.

METHODOLOGIE

Zoals hierboven vermeld, omvatten de doelstellingen van het INCLUDED-project het ontwerpen, testen en evalueren van een inclusief lesprogramma seksuele voorlichting voor middelbare scholieren door gebruik te maken van creatieve en theatergebaseerde methoden. Het INCLUDED project heeft een schoolbrede aanpak die zich richt op drie hoofdgroepen: 1) tienerstudenten (inclusief studenten met intellectuele, cognitieve en functionele diversiteit) die naar middelbare scholen in partnerlanden gaan, 2) docenten en schoolpersoneel (direct of indirect) die betrokken zijn bij seksuele voorlichtingsactiviteiten, en 3) ouders/voogden/verzorgers. We passen een holistische en positieve benadering van seksuele voorlichting toe in overeenstemming met het WHO-beleidskader "Standards for Sexuality Education in Europe", gecombineerd met een creatieve, belichaamde, op kunst gebaseerde, theatergebaseerde en intersectionele methodologische benadering.

Naast de deskresearch die elke partner uitvoerde om de diepgaande context van seksuele opvoeding in elke nationale context te begrijpen, werd ook primair onderzoek uitgevoerd bij de doelgroepen om hun behoeften te bepalen.

Meer specifiek:

In het IO1 ontwikkelden de partners een curriculair trainingsprogramma voor studenten, een handboek voor scholen en aanbevelingen voor de invoering ervan in het schoolcurriculum. Het programma is gebaseerd op de nationale context en interviews met schoolautoriteiten, leerkrachten, ouders en leerlingen die hun behoeften vaststelden. Er vond een proefimplementatie plaats. Elke partner gaf het 8 uur durende trainingsprogramma aan 14-20-jarige studenten.

In IO2 ontwikkelden de partners een e-cursus voor leerkrachten over hoe ze inclusieve seksuele opvoeding kunnen onderwijzen via creatieve methoden, ook gebaseerd op de eerdere ervaringen en resultaten van IO1. De modules van de e-cursus zijn gebaseerd op: a) de Critical Incident Methodology, een systematische, open techniek waarbij specifieke situaties worden geanalyseerd om te bepalen welke communicatieve acties of gedragingen tot de best mogelijke uitkomst van een bepaalde situatie zouden leiden,

b) het proces van Oriented Psychology (POP), wat een model is dat bijdragen van verschillende disciplines integreert en gebruikt om transformatie en groei mogelijk te maken, zowel individueel als collectief, c) het Theatre of the Oppressed, wat een methode van dramatische technieken is die tot doel heeft systemische uitbuiting en onderdrukking binnen alledaagse situaties aan het licht te brengen en toeschouwers in staat te stellen acteurs te worden, en d) inclusie. Een pilot met 6-8 docenten in elk land geïmplementeerd.

Tot slot hebben de partners in IO3 ook de gezinnen erbij betrokken en een gids voor scholen ontwikkeld met interactieve workshops voor ouders en opvoeders. Het primaire onderzoek voor deze workshops omvatte twee reeksen interviews met het schoolpersoneel van elk land. Het ontwikkelde materiaal is ook gebaseerd op een pedagogische benadering van de Universal Design for Learning-methodologie en de kritische pedagogie van Paulo Freire. Er vond een

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

proefimplementatie plaats waaraan zowel ouders als opvoeders deelnamen.

OP ERVARING GEBASEERDE STAPPENPLANNEN

Italië

Inleiding - Nationale context

Zoals blijkt uit het Italiaanse primaire onderzoek, is er geen geïntegreerd ministerieel programma met betrekking tot seksuele opvoeding op scholen. Het MIUR (*Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca* - Ministerie van Onderwijs, Universiteit en Onderzoek) heeft de opname van een gestandaardiseerd programma voor seksuele opvoeding in Italiaanse scholen niet goedgekeurd en geformaliseerd. Italië is tegenwoordig een van de weinige EU-lidstaten (samen met Cyprus, Bulgarije, Polen, Roemenië en Litouwen) die geen verplichte seksuele voorlichting op scholen hebben.

Het gebrek aan een gemeenschappelijk leerplan voor seksuele opvoeding betekent dat elke school in elke regio kan beslissen of en hoe ze seksuele opvoedingsprogramma's uitvoert: sommige betrekken een paar interne leerkrachten, andere sluiten zich aan bij regionale initiatieven, sommige vertrouwen op externe organisaties, terwijl in weer andere scholen het onderwerp seksuele opvoeding helemaal niet aan bod komt. Deze situatie zorgt ervoor dat seksuele opvoeding over het hele grondgebied ongelijk verdeeld is, soms volledig afwezig is, versnipperd is of op verschillende manieren wordt behandeld, waarbij nog komt dat er totaal geen specifieke richtlijnen zijn voor seksuele opvoeding in het speciaal en/of inclusief onderwijs. Dit alles zorgt ervoor dat leerlingen niet goed geïnformeerd zijn.

De meest recente aanwijzing van de regering waarin kwesties rond seksuele voorlichting op scholen enigszins worden genoemd, is de zogenaamde "The Good School Reform" (2015), waarin staat: "Het driejarenplan van het onderwijsaanbod zorgt voor de implementatie van de principes van gelijke kansen, het bevorderen op scholen van alle niveaus van onderwijs voor gendergelijkheid, preventie van gendergerelateerd geweld en alle discriminaties". Het is gebaseerd op een wet die in 2013 werd goedgekeurd om gendergerelateerd geweld en vrouwenmoorden te bestrijden, en die bepalingen bevatte voor het implementeren van trainingsprogramma's over gendergelijkheid op scholen, waarin onderwerpen zoals genderidentiteit en seksuele geaardheid worden behandeld, die gewoonlijk deel uitmaken van seksuele opvoedingstrajecten. Maar de realiteit is dat er ondanks deze wet in Italië nog steeds geen wet is die seksuele voorlichting in het hele land in het lesprogramma wil opnemen.

Op scholen die ervoor kiezen seksuele voorlichting in hun lesprogramma op te nemen, wordt het onderwerp meestal onderwezen in de geesteswetenschappelijke vakken, zoals Italiaans en/of geschiedenis, of in de natuurwetenschappelijke en biologielessen. Het kan ook een onderwerp zijn dat behandeld wordt tijdens de wekelijkse godsdienstles, door middel van een debatactiviteit of door het bekijken van een speciale film. Deze pogingen zijn echter vaak ongestructureerd en niet neutraal.

Als we kijken naar de afzonderlijke programma's voor seksuele voorlichting die in Italië bestaan,

zien we dat er verschillende onderwijstrajecten zijn voor elke specifieke leeftijdsgroep, ruwweg van 8 tot 18 jaar. Gericht op dezelfde leeftijdsgroep, maar buiten de school en de schoolprogramma's om, zijn er in Italië verschillende initiatieven die worden uitgevoerd door de "Consultori Familiari" ("gezinsadviesklinieken"). "Consultori familiari" zijn de instanties die over het algemeen specifieke scholingstrajecten aanbieden op het gebied van seksuele voorlichting, met een scholingsprogramma dat van plaats tot plaats kan verschillen, afhankelijk van het specifieke *consultorio* en de betrokken professionals.

Intellectuele uitgang 1

Het eerste resultaat van het project (IO1) is een handleiding om leerkrachten te ondersteunen bij het implementeren van een inclusief programma voor seksuele opvoeding. Dit programma werd gecreëerd door de partners op basis van de resultaten die naar voren kwamen uit de deskresearchfase over de nationale context van de betrokken landen met betrekking tot het huidige onderwijsaanbod op het gebied van seksuele voorlichting, de huidige regelgeving en wetgeving, en op basis van interviews met belanghebbenden (leerlingen, scholen en ouders) die de huidige behoeften vaststelden. Het trainingsprogramma werd vervolgens getest in klassen waarin ook leerlingen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking zaten.

Bureauonderzoek

De integratie van leerlingen met een handicap in het Italiaanse schoolstelsel

Speciale klassen voor personen met een handicap bestaan niet meer in het Italiaanse schoolstelsel. Er zijn regels opgesteld om de integratie van mensen met intellectuele, cognitieve en fysieke diversiteit in gemengde klassen te vergemakkelijken. Het MIUR (Ministerie van Onderwijs, Universiteit en Onderzoek) stelt: "*Integratie van leerlingen met een handicap in de school is een van de sterke punten van de Italiaanse school, die ernaar streeft een gastvrije gemeenschap te zijn waarin alle leerlingen, ongeacht hun functionele verschillen, individuele en sociale groei kunnen ervaren*" (1977). Om inclusie in de klas te bevorderen en tegemoet te komen aan de behoeften van elke leerling, werd het PEI (*Piano Educativo Individualizzato* - Geïndividualiseerd Educatief Plan) opgesteld. Het houdt rekening met de educatieve, socialisatie- en leerdoelen van elke leerling en wordt gezamenlijk opgesteld door de school en de openbare diensten (psychosociaal gezondheidsteam) in samenwerking met het gezin. De rode draad is een aanpak die de afgelopen jaren door het Italiaanse schoolstelsel is overgenomen: maximale inclusie van leerlingen met een handicap, afschaffing van speciale scholen en gedifferentieerde klassen en verankering van hun recht op inclusie in het reguliere schoolstelsel. Leerlingen met een handicap worden daarom verdeeld over de gewone klassen in een aantal dat over het algemeen niet hoger is dan twee leerlingen per klas. Deze keuze is gebaseerd op het feit dat door leerlingen met speciale onderwijsbehoeften op te nemen in gewone klassen, het mogelijk is om hun inclusie en participatie te bevorderen, waardoor ze kunnen deelnemen aan het algemene onderwijs met behulp van specifieke ondersteuningsfiguren en op basis van het voor de leerling vastgestelde PEI.

Taboes en stigma's in Italië in het onderwijs en in de algemene cultuur

Seksuele opvoedingsprogramma's voor mensen met een handicap, voor zover aanwezig, zijn in Italië laat op gang gekomen en komen nog sporadisch voor vanwege de extreem wijdverspreide taboes met betrekking tot seksualiteit bij mensen met een handicap. Praten over seksualiteit met kinderen en jongeren wordt door een deel van de Italiaanse publieke opinie nog steeds gezien als "immoreel" of "onfatsoenlijk": hoe jonger het kind is, hoe meer seksualiteit wordt gezien als iets ongepasts om over te praten. In de tijd en in de hoeden van ouders, de eerste "informele" opvoeders van seksualiteit, vooral bij de oudere generaties, zit de schaamte geworteld om met het onderwerp om te gaan: er is een tendens om er niet over te praten en seks als "vies" te

beschouwen.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Sommige conservatieve sectoren van de samenleving en de katholieke kerk zijn gewoon om genderstudies en sensibilisering voor antidiscriminatie voor te stellen als een soort "ideologische indoctrinatie" die erop gericht is het verschil tussen man en vrouw op te heffen. Er heerst ook een groot taboe op het onderwerp seksualiteit bij handicaps. De wijdverspreide perceptie is dat mensen met een handicap, vooral mensen met een verstandelijke-cognitieve handicap, "aseksueel" zijn en daarom geen seksuele behoeften hebben. Seksuele voorlichting aan jonge adolescenten met een handicap wordt daarom als onnodig of zelfs als "gevaarlijk" beschouwd omdat men gelooft dat deze jongeren/volwassenen geen seksueel leven mogen hebben. Zelfs affectieve relaties worden door de volwassenen/begeleiders als kinderachtig gezien; ze krijgen niet de ernst van een volwassen liefdesrelatie.

Informeel onderwijs

Vanwege de bestaande taboes en het gebrek aan formele onderwijstrajecten die scholen aanbieden, nemen studenten vaak hun toevlucht tot informele onderwijsmiddelen om te leren en zichzelf te informeren over seksualiteit. Volgens recente rapporten halen Italiaanse studenten hun informatie over seksualiteit en voortplanting voor het overgrote deel op internet. Het project "National Fertility Study" (2019), gesponsord door het Ministerie van Volksgezondheid en uitgevoerd in 2018, publiceerde in 2019 de resultaten van het onderzoek waarbij meer dan 16.000 studenten in de leeftijd van 16-17 jaar en 482 scholen verspreid over het hele land betrokken waren. *"De steekproef is representatief op nationaal niveau, zowel voor de gebruikte methodologie als voor het hoge percentage jongeren dat deelnam aan het onderzoek. Dit maakt het mogelijk om de resultaten uit te breiden naar de gehele 16-17-jarige populatie."*

Uit de antwoorden op de enquête blijkt een overschatting door jongens en meisjes van de toereikendheid van de informatie die zij bezitten over kwesties op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid, die in de meeste gevallen (89% van de mannen en 84% van de vrouwen) op internet wordt gezocht. Vrienden komen op de tweede plaats als informatiebron (38% van de mannen en 46% van de vrouwen), dan de familie (20% van de mannen en 25% van de vrouwen) en de school (18% van de mannen en 22% van de vrouwen). Artsen zijn de vijfde bron (11% van de mannen en 12% van de vrouwen) (*ibidem*).

Zoals opgemerkt in de "National Fertility Study" is echter een overweldigend percentage leerlingen van mening dat scholen informatie moeten geven over seksualiteit en voortplanting: voor sommigen op de basisschool (11%), voor anderen op de middelbare school (50%) en voor weer anderen op de middelbare school (32%). Daarentegen zegt slechts 6% van de ondervraagden dat ze dit onderwijs niet nuttig vinden. Van de kant van de jongeren is er een sterke vraag naar onderwijs in affectiviteit en seksualiteit.

Het politieke klimaat over onderwerpen als seksuele voorlichting, seksuele positiviteit, seksuele rechten, diversiteit (LGBTQIA+), inclusie en andere onderwerpen met betrekking tot seksuele voorlichting.

Er zijn geen officiële wetten met betrekking tot seksuele voorlichting in Italië. Er zijn veel voorstellen ingediend sinds 1975, toen het eerste wetsontwerp werd ingediend over het belang van de behandeling van seksuele kwesties op openbare scholen (wetsvoorstel 13 maart 1975 -

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Initiatieven voor informatie over problemen met seksualiteit op openbare scholen), maar geen enkele werd goedgekeurd. Onlangs is in Italië een wetsvoorstel ingediend, genaamd "DDL Zan" (2018), genoemd naar de rapporteur Alessandro Zan, dat gaat over "geweld of

discriminatie op grond van seksuele geaardheid of genderidentiteit," stond centraal in het publieke debat. Het was bedoeld als een *"wettelijke interventie die gedrag bestraft dat is ingegeven door een vervolging van homo- en transseksuele personen of transgenders, juist vanwege hun seksuele geaardheid of genderidentiteit"*.

Dit wetsvoorstel heeft geleid tot een fel debat tussen de meer "progressieve" krachten en politieke partijen die zich richten op een meer inclusieve gemeenschap, en de meer "conservatieve" krachten die het wetsvoorstel zien als vriendjespolitiek ten opzichte van de LGBTQIA+ gemeenschap.

Deze twee visies worden door de bevolking vertegenwoordigd via verschillende vormen van sociaal-politieke manifestaties. Aan de ene kant zijn de Pride-parades de afgelopen 3 jaar in Italië in veel steden geëxplodeerd, niet alleen in de dichtstbevolkte en grootste steden. In deze context hebben veel sociale groepen hun recht opgeëist om hun gender, seksuele en affectieve identiteit te laten gelden. Aan de andere kant zijn er demonstraties geweest van "Pro Life and Family" verenigingen, met als doel het beschermen van het traditionele katholieke gezin, tegen "gender ideologie"¹ en protest tegen abortus. Enkele van de laatste verklaringen: *"Ddl Zan is een seksistische en discriminerende wet die van plan is om alle stemmen van andersdenkenden of elke verklaring op basis van seksuele geaardheid die zou zijn geïnspireerd door het concept van het natuurlijke gezin gevormd door een moeder en een vader te brandmerken als homofob of transfoob - betoogde de vice-voorzitter van Pro Life & Family Jacopo Coghe - en we kunnen niet accepteren dat er ruimte wordt gegeven aan een nieuwe en dubbelzinnige dictatuur, veel verborgener en gevaarlijker."* (Giuffrida, 2021)

Als we het in plaats van over het onderwerp seksuele voorlichting hebben, niet vanuit een politiek maar vanuit een strikt sociaal oogpunt, zijn er veel betrouwbare informatiekanalen aan het ontstaan. Veel Italiaanse professionals op dit gebied, zoals gynaecologen, oncologen, andrologen, maar ook psychologen en pedagogen, maken gebruik van sociale netwerken om realistische en waarheidsgetrouwe informatie te verspreiden over seks, relaties en de noodzaak om het eigen lichaam en recht te kennen, en bereiken zo honderdduizenden volgers. Via platforms als YouTube, TikTok en Instagram openen zich kanalen voor "goede informatie", met de wil om tegenwicht te bieden aan de verdraaide en bevooroordeelde informatie die jongeren over het algemeen op het web kunnen vinden. Aan de andere kant is het weliswaar gemakkelijker om meer technische informatie over te brengen via het web, maar volgens sommige seks-eds "wat ontbreekt is menselijke bemiddeling, vooral voor een aantal fundamentele concepten zoals toestemming, respect, het recht op plezier, empathie en preventie." (Il Post, 2022)

Initiatieven op het gebied van seksualiteit

Personen met lichamelijke en/of verstandelijke beperkingen zien als eeuwige kinderen of als aseksuele mensen, heeft niet geholpen bij de ontwikkeling van onderwijsprogramma's waarin seksualiteit een centrale rol speelt; integendeel, het wordt helaas vaak volledig over het hoofd gezien door ouders en verzorgers omdat het wordt beschouwd als een gebied dat weinig interessant is voor mensen met een beperking.

¹"De studie van genderideologieën houdt zich bezig met het beschrijven en verklaren van interculturele overeenkomsten

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

en verschillen in menselijke opvattingen over vrouwen, mannen en alternatieve genderidentiteiten. Het gebruik van de term 'ideologie' weerspiegelt twee aspecten van het onderzoek naar dit onderwerp: (a) de wortels in het feministische standpunt dat vrouwen als inferieur aan mannen worden geconceptualiseerd om sociale en culturele systemen die door mannen worden gedomineerd te rechtvaardigen en in stand te houden; en (b) de cultureel geconstrueerde (in tegenstelling tot 'natuurlijke') aard van gender." (S.U. Philips, [Internationale Encyclopedie van de Sociale en Gedragwetenschappen](#), 2001)

Daarom wordt het onderwijzen van seksuele voorlichting aan jongeren met een handicap vaak gedelegeerd aan lokale initiatieven of projecten, zoals het Included project, die worden voorgesteld aan speciale scholen of instellingen. Professionals in het veld, zoals opvoeders en psychologen, klagen over een gebrek aan wijdverspreide beste praktijken en de weinige die er zijn, zijn gefragmenteerd en ongestructureerd. Er is geen wijdverbreid programma, elk initiatief implementeert zijn eigen weg. Bij gebrek aan formele trainingsprogramma's proberen deze initiatieven en projecten echter de bestaande leemtes op te vullen.

Hier zijn enkele opmerkelijke lokale en Europese voorbeelden:

["Amicizia, amore, sesso: parliamone adesso - Conoscere se stessi, gli altri, le proprie emozioni"](#) (Vriendschap, liefde, seks: laten we er nu over praten - Jezelf, elkaar en je emoties leren kennen) - Anna Contardi, Monica Berarducci: dit materiaal is een boek uitgegeven door Erickson in de serie "Autonomy Workshops," uitgegeven door [AIPD](#) (Italiaanse Vereniging van Mensen met Down). Het boek behandelt de kwestie van seksuele voorlichting bij handicaps, "omdat er ook voor mensen met een handicap een recht op seksualiteit bestaat", zegt Anna Contardi. De aanpak is om seksuele voorlichting toe te staan die gericht is op het waarborgen van maximale autonomie voor mensen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking, om vaardigheden aan te leren die vervolgens een solide basis vormen voor het verminderen van ongepast of risicovol gedrag.

["La Sessualità nella disabilità"](#) (Seksualiteit in een handicap): [ANFFAS](#) Association (National Association of Families and Persons with Intellectual Disabilities and Neurodevelopmental Disorders) organiseert al jaren trainingen en seminars om kennis en bewustzijn te vergroten bij professionals (artsen, psychologen, therapeuten, opvoeders, etc.), leerkrachten, gezinnen en de algemene bevolking over het onderwerp van het recht op seksualiteit en de opvoeding daarvan bij personen met een handicap. De rode draad door deze trainingen is het recht op seksualiteit, zoals vastgelegd door de VN. Het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap erkent het recht op zelfbeschikking, evenals alle vormen van expressie, en dus ook seksualiteit. De initiatieven van ANFFAS in Italië zijn pioniers op dit gebied.

["Seksualiteit is hetzelfde voor iedereen"](#) en ["Rijmt handicap met seksualiteit?"](#), trainingen van het [Besta Instituut van Treviso](#) voor *studenten* en *docenten*: het doel van de training voor jongeren is om alle kinderen, ook die met een handicap, in staat te stellen bewustzijn van zichzelf en anderen te verwerven, het vermogen te moduleren om hun gevoelens te integreren met de sociale en culturele referentiemodellen, het probleem van relaties aan te pakken. Het doel van de training voor leerkrachten is om de seksualiteit van mensen met een handicap aan te pakken, niet door het als een geïsoleerde inhoud te behandelen, maar door er dezelfde menselijke, pedagogische en methodologische houding op toe te passen die gebruikt wordt om alle andere ervaringen van de persoon met een handicap te kennen, te onderwijzen en aan te passen.

[AMAABILI](#) - Geïntegreerd sociaal-gezondheidsproject voor de affectieve en seksuele bevordering van mensen met een handicap, gefinancierd in 2010 door het Regionaal Directoraat voor Gezondheid en Sociale Diensten van de regio Umbrië: het algemene doel van het AMAABILI-project is het bevorderen van de affectieve en seksuele gezondheid van

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

mensen met een handicap door het verminderen en/of neutraliseren van socio-omgevingsbarrières die het sociale welzijn van een geïntegreerde gemeenschap belemmeren.

DESEM project: Het Erasmus+ DESEM-project heeft als doel een model/methodologie voor seksuele opvoeding te ontwikkelen voor *personen met een verstandelijke beperking*. Elke activiteit die deel uitmaakt van de projectinhoud zal zorgen voor gecoördineerd werk van opvoeders/begeleidingsspecialisten en gezinnen, die de belangrijkste actoren zijn in seksuele opvoeding.

Blijf veilig-project: het Erasmus+ Safe-project is gericht op bewustmaking en educatie van vrouwen met een handicap over hoe te reageren op seksuele intimidatie (zowel online als offline) en gewelddadige incidenten, door een trainingsmodel te ontwikkelen dat de gendergebaseerde gedragsbenadering zal toepassen en gebaseerd zal zijn op creatieve dramatechnieken en spelelementen. Bovendien is het de bedoeling om professionals die werkzaam zijn in de gehandicaptensector te trainen in het herkennen van de risico's van seksuele intimidatie waaraan vrouwen met psychosociale beperkingen blootstaan en hoe ze hen kunnen ondersteunen.

InTandem - Online seksualiteitstraining voor zowel ouders als professionals, gegeven door professionele figuren zoals psychologen en psychotherapeuten.

Trainingspad gepromoot door de gemeente Turijn - Het project is gericht op bewustwording, informatie en training van *professionals* en *ouders* in de ondersteuning van affectiviteit en seksualiteit van jonge gehandicapten.

Loodsen

In totaal 48 leerlingen tussen 13 en 14 jaar oud namen deel aan de pilot in Italië, op twee verschillende scholen. Het was noodzakelijk om in twee verschillende klassen te werken omdat er in Italië geen scholen zijn voor kinderen met speciale behoeften. In totaal waren er twee leerlingen met een handicap: één met een psychiatrische stoornis en één met een cognitieve handicap. Daarnaast waren er zeven leerkrachten aanwezig, vijf vakleerkrachten en twee leerkrachten speciaal onderwijs.

De 6 uur om het programma te geven waren verdeeld over drie bijeenkomsten op drie verschillende dagen.

Resultaten

De pilot in Italië was effectief, het programma werd zeer positief ontvangen door zowel studenten als docenten, die aanwezig waren tijdens de lessen, met wisselende niveaus van deelname en ondersteuning bij het analyseren van de feedback van studenten. Het werd duidelijk dat sommige studenten al bekend waren met de onderwerpen, maar meer specifieke en gestructureerde informatie wilden dan ze al hadden. Ze toonden vooral interesse in en behoefte aan verduidelijking over het onderwerp genderidentiteit en seksuele geaardheid, verwijzend naar de LGBTQ+ gemeenschap.

Hoewel de leerlingen deze interesse toonden, waren niet alle leerkrachten het ermee eens om deze onderwerpen te behandelen. Met name één docent vond dat het onderwerp homoseksualiteit/gender te diepgaand behandeld werd in verhouding tot de leeftijd van de leerlingen. Hoewel er een aparte discussie met de leerkracht plaatsvond waarin meningen konden

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

worden uitgewisseld, bleven de standpunten uiteenlopen. Dit was niet het enige geval van twijfel over de geschiktheid van deze onderwerpen; in de laatste vragenlijst stelden enkele andere leerkrachten

klaagden over de lengte en diepgang waarmee gender, seksuele geaardheid en LGBTQ-kwesties werden besproken. Seksuele geaardheid en gender lijken nog steeds erg gevoelige onderwerpen te zijn in Italiaanse scholen, wat leidt tot het ontstaan van persoonlijke meningen onder leerlingen en leerkrachten. Desondanks vonden de leerkrachten de training adequaat.

Wat de positieve resultaten betreft, waren alle studenten nieuwsgierig en bereid om deel te nemen, ze gingen met elkaar om, ook met jongeren met een handicap. Als bijzonder positieve aspecten beschouwden ze de praktische activiteiten, de mogelijkheid tot interactie en het werken in groepen, de gastvrije omgeving en de sfeer die gecreëerd werd. Wat dit laatste aspect betreft, werd de informele stijl van de trainers gewaardeerd, het feit dat de studenten zich niet geëvalueerd of veroordeeld voelden voor hun vragen, en de mogelijkheid om onderwerpen te bespreken die vaak onbesproken blijven met hun medestudenten in groepen. Alle studenten zeiden dat ze het Included programma zouden aanbevelen aan een medestudent.

Bijna alle betrokken docenten waren tevreden over de workshop en vonden het een aanrader voor andere docenten. Vooral de innovatieve en vriendelijke aanpak en de gebruikte methoden werden gewaardeerd. Ze ontdekten dat de leerlingen betrokken en geïnteresseerd waren, en ze vonden het bijzonder nuttig om vooral de besproken onderwerpen met natuurlijkheid en zonder oordeel te benaderen.

Er waren duidelijk ook enkele moeilijkheden tijdens het proefproject. De grootste uitdaging was het inpassen van veel activiteiten in een korte tijd. Aangezien de meeste oefeningen langer duurden dan verwacht, is het daarom aan te raden om de geplande tijd te verlengen. Het omgaan met de kleine twijfels van ouders was een andere moeilijkheid die zich voordeed. Om dit op te lossen, was het nodig om samen te werken met de leerkrachten om een gedetailleerde achtergrond van het project en de te bereiken doelstellingen te geven. Over het algemeen werd het project begrepen door de ouders, die de waarde ervan inzagen en het eens waren met de doelstellingen. Het is echter goed om dit in gedachten te houden met het oog op de reproduceerbaarheid; het is raadzaam om de ouders bij het hele programma voor seksuele voorlichting te betrekken. Er waren momenten waarop de leerlingen meer stimulans en begeleiding nodig hadden om de activiteiten te volgen, hoewel ze over het algemeen betrokken en participierend waren.

Er zijn ook enkele wijzigingen aangebracht in de implementatie van het programma in Italië. Allereerst werd er gevraagd om een samenwerking met een gynaecoloog, om de trainers te helpen bij het overbrengen van de belangrijkste concepten over anatomie en seks. Deze specifieke onderwerpen vereisen specifieke vaardigheden en kennis en daarom is het nuttig om ondersteuning te krijgen van een seksuoloog of gynaecoloog bij het behandelen van deze onderdelen en de vragen en nieuwsgierigheden die bij de studenten kunnen opkomen. Er zijn ook enkele transversale activiteiten toegevoegd die nuttig zijn voor het verbeteren van de aandacht en betrokkenheid van de studenten: de eerste was een virtuele vragenbus (via Google Forms) die via de docenten aan de studenten werd aangeboden en waarmee we vragen van de studenten konden verzamelen. Deze vragen werden in de loop van de bijeenkomsten behandeld, waarbij ze werden ingepast in de onderwerpen van het programma en de antwoorden dienovereenkomstig werden voorbereid. Aan het begin van de eerste bijeenkomst werd de activiteit "Opstellen en definiëren van gezamenlijke regels" gehouden, waarbij de door de leerlingen voorgestelde regels op een groot vel hangpapier werden geschreven. Hierdoor voelden de leerlingen zich meer verantwoordelijk voor "hun" regels en ontstond er een meer respectvolle en gezamenlijk opgestelde sfeer.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Intellectuele output 2

In de IO2-fase van het project werkten de partners samen om een e-learningcursus te ontwikkelen voor leerkrachten en ondersteunend personeel (ondersteunende leerkrachten, schooldecanen, schoolverpleegkundigen enz.) De inhoud van "Inclusief onderwijs van seks door middel van creatieve methoden: e-cursus voor leerkrachten" werd ontwikkeld op basis van het onderzoek dat de partners tijdens de IO1-fase deden en de resultaten van de IO1-pilots, waarbij het potentieel van het werk op scholen werd vastgelegd. De cursus is bedoeld om leerkrachten en schoolpersoneel te laten nadenken over hun rol als opvoeders, door hen stap voor stap kennis te laten maken met verschillende relevante aspecten van het lesgeven in seksuele voorlichting, met behulp van creatieve, deelnemersgerichte en belichaamde methoden zoals het Theatre of the Oppressed. De cursus is ontwikkeld vanuit een holistische, inclusieve benadering van seksuele voorlichting, geïnspireerd door kritische pedagogie en met aandacht voor intersectionaliteit, om ruimte en een stem te geven aan elke ervaring, een model van seksuele voorlichting te creëren dat inclusief is en ook rekening houdt met elke leerling, ongeacht seksuele geaardheid, geslacht, ras of capaciteiten. De e-learningcursus werd gemaakt door het INCLUDED projectpartnerschap en zodra de Engelse versie klaar was, werden er cursussen gemaakt voor elke taal van het partnerschap en deze werden aangepast aan hun nationale context.

Loodsen

In Italië werd de pilot van de e-learning cursus tegelijkertijd uitgevoerd met de IO3 pilot om de deelname aan de testen te maximaliseren. Leerkrachten, opvoeders, ondersteunende leerkrachten, psychologen en professionals die werkzaam zijn in scholen van verschillende ordes in de lokale omgeving waren erbij betrokken.

De e-learning cursus Italiaans had in totaal 31 inschrijvers en 22 van hen hebben de cursus afgerond en ook feedback achtergelaten. De leeftijd van de deelnemers varieert van 20 tot 59 jaar. Van hen werkt 55% als opvoeder, 20% als ondersteunend docent, 10% als psycholoog en 5% als vakdocent. Twee psychologiestudenten (10%) schreven zich ook in voor de pilot.

Resultaten

Alle deelnemers aan de e-learningcursus waren tevreden over de mogelijkheid om meer te leren over de behandelde onderwerpen. Vooral de interactieve structuur van de cursus werd gewaardeerd omdat het de deelnemers toeliet actief deel te nemen, zichzelf in vraag te stellen via hun eigen reflecties, hun eigen waarden en standpunten, en hun rol als opvoeder en volwassene om zich bewust te worden van wat er komt kijken bij het omgaan met seksuele opvoeding met hun leerlingen. e video's met getuigenissen van de ervaringen van de piloot in scholen werden ook gewaardeerd, net als de multiculturele en diversiteitsbewuste matrix, en de activiteiten gebaseerd op Theatre of the Oppressed. De gebruiksvriendelijke modulaire structuur werd ook verwelkomd en maakte het mogelijk om de cursus te gebruiken volgens iemands professionele en persoonlijke verplichtingen. Deze aanpak verschilde van de cursussen die de deelnemers gewoonlijk volgen. Wat betreft wat er verbeterd zou kunnen worden aan de cursus, waren de meeste suggesties om sommige activiteiten en inhoud in te korten en om de benadering van handicaps te verdiepen. Dit

laatste is waarschijnlijk te danken aan het feit dat de meeste deelnemers opvoeders waren en dus dagelijks betrokken zijn bij de omgang met jongeren met lichamelijke en/of verstandelijke beperkingen en veel behoefte hebben aan praktische suggesties. De meeste deelnemers zouden de cursus echter aanbevelen aan

collega's (vooral vakleerkrachten) en beweren dat ze hun kennis over het geven van seksuele voorlichting hebben verbeterd.

Intellectuele output 3

Het derde resultaat (IO3) van het INCLUDED-project bestond uit het opstellen van een gids voor scholen met als doel gezinnen te betrekken bij het onderwijs over seksuele opvoeding. Deze doelstelling is van fundamenteel belang om gezamenlijk en in een pedagogisch continuüm tussen alle betrokkenen bij seksuele opvoeding te proberen een gemeenschappelijke richting en gemeenschappelijke doelen te delen, en om zo effectief mogelijk te zijn in het bereiken ervan. Met dit doel voor ogen werkte het INCLUDED projectpartnerschap aan de creatie van een methodologische gids voor scholen om ouders en verzorgers actief te laten meewerken aan het seksuele opvoedingsprogramma voor leerlingen in overeenstemming met de beleidsaanbevelingen van de WHO en volgens de holistische en positieve benadering van seksuele opvoeding in overeenstemming met het beleidskader van de WHO "Standards for Sexuality Education in Europe". Net als bij de vorige resultaten was de methodologische aanpak gebaseerd op drie creatieve, deelnemersgerichte, belichaamde methoden: Critical Incident Methodology, Theatre of the Oppressed en Process Oriented Psychology, naast een intersectionele benadering met een focus op diversiteit, waarbij rekening wordt gehouden met ras, geslacht, vaardigheden, sociale klasse, migratiestatus, seksuele geaardheid, enz.

Betrokkenheid van de familie heeft een hoge prioriteit, aangezien dit sterk wordt aanbevolen in het beleidskader van de WHO: "voor curriculumontwikkeling is het nuttig om een vorm van samenwerking met ouders te organiseren, niet alleen om de nodige steun van hen te krijgen, maar ook om een optimale 'fit' te garanderen tussen de informele rol van ouders en de formele van de scholen." Wat echter naar voren kwam uit het rapport "Sexuality Education in Europe and Central Asia: State of the Art and Recent Development" was dat families, als vertegenwoordigers van de samenleving stemmen op school, de invoering van adequate seksuele opvoedingsprogramma's kunnen afschrikken. In de Italiaanse context valt op dat seksuele voorlichting niet verplicht is op scholen en dat, wanneer programma's worden voorgesteld, deelname moet worden goedgekeurd door gezinnen en het zoeken van een alliantie met hen cruciaal is.

De gids ontwikkeld onder IO3 is daarom bijzonder geschikt en nuttig om gezinnen te ondersteunen bij het spelen van een effectieve rol in de seksuele opvoeding van hun kinderen en om samen te werken met scholen om succesvolle leerresultaten te bereiken met betrekking tot seksuele opvoeding. Dit geldt nog meer in het geval van kinderen met een verstandelijke beperking, aangezien de boodschappen die worden overgebracht en de onderwijsmethoden die nodig zijn om ze over te brengen nog meer aandacht vereisen.

Voordat de activiteiten van de Gids werden ontwikkeld, werden interviews gehouden met docenten om een overzicht te krijgen van de angsten en moeilijkheden die docenten in Italië ervaren bij het omgaan met een programma voor seksuele voorlichting aan hun leerlingen. Dit was gebaseerd op hun eigen ervaring met wat gemakkelijk en moeilijk was, welke hulpmiddelen nuttig zouden zijn, hoe ouders erbij betrokken konden worden en in welk stadium van de training, en hoe de dialoog tussen school en gezin over seksuele voorlichting kon worden bevorderd. Deze stap stelde ons in

staat om de kritieke punten te identificeren en de moeilijkheid om gezinnen bij dit proces te betrekken. Alle

De respondenten benadrukten het belang van praktische tips en stimulerende activiteiten voor scholen om zelfs de meest sceptische ouders aan te moedigen actief deel te nemen aan de seksuele opvoeding van hun kinderen.

Dankzij deze suggesties konden de activiteiten in de IO3-gids van het INCLUDED-partnerschap worden ontwikkeld. Alle activiteiten zijn interactief en aantrekkelijk om de dialoog tussen school en gezin te bevorderen.

Loodsen

In Italië werd de IO3-pilot gelijktijdig uitgevoerd met de IO2-pilot om de deelname aan de tests te maximaliseren. Vanuit de schoolsector waren 31 deelnemers betrokken, met een leeftijd van 20 jaar tot 59 jaar. 55% van de deelnemers werkt als pedagoog, 20% als ondersteunend docent, 10% als psycholoog en 5% als vakdocent. Twee psychologiestudenten (10%) schreven zich ook in voor de pilot. Aan de kant van de gezinnen waren 12 ouders betrokken, variërend in leeftijd van 37 jaar tot 61 jaar. Hiervan zijn er 6 ouders van kinderen en/of jongeren met een of andere beperking (Autisme Spectrum Stoornis, Down Syndroom en ADHD). De pilot werd online uitgevoerd met behulp van het Zoom-platform, om ieders deelname te vergemakkelijken in overeenstemming met professionele en niet-professionele verplichtingen. In totaal waren 43 deelnemers betrokken bij de IO3-pilot.

Resultaten

Deelnemers aan de pilot zeiden dat ze tevreden waren over de ervaring. De meesten waren van mening dat ze informatie en hulpmiddelen hadden gekregen die van pas zouden komen wanneer ze met hun leerlingen over seksuele voorlichting praten en ze zouden de training aan hun collega's aanbevelen. Het aspect dat het meest werd gewaardeerd, was de zeer interactieve manier van deelname die deelnemers in staat stelde om hun gedachten of zorgen te bespreken en te uiten in een sfeer van respectvol luisteren. Dit soort interactie is niet gebruikelijk tijdens de dagelijkse werkzaamheden, hoewel het uiterst belangrijk is. Het aangaan van een relatie en je op je gemak voelen was erg belangrijk en wordt gewaardeerd in de relatie tussen collega-leraren en opvoeders. Hoewel de interactieve modus en de ontspannen sfeer zeer gewaardeerd werden, lagen de gerapporteerde moeilijkheden precies in dit aspect: deelnemers vonden het aanvankelijk moeilijk om hun ideeën te uiten in het bijzijn van een groep mensen uit angst om iets verkeerd te zeggen of zich veroordeeld te voelen, vooral wanneer ze het over iets persoonlijks hadden. Deze angst werd niet bewaarheid omdat er een sfeer van actief luisteren en respect werd bevorderd, maar de deelnemers zeiden dat ze daar niet aan gewend waren.

Ook de gezinnen waren tevreden over de pilot. Alle ouders waren het erover eens dat seksuele voorlichting deel moet uitmaken van het schoolcurriculum en dat leerkrachten goed moeten worden opgeleid om leerlingen dit soort onderwijs te geven. Op dit moment hebben niet alle gezinnen volledig vertrouwen in de kennis en competentie van de leerkrachten op het gebied van seksuele voorlichting. Alle gezinnen zijn daarentegen van mening dat steun van het gezin voor het geven van seksuele voorlichting op school belangrijk is, omdat zij vinden dat het gezin het

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

onderwijs moet aanvullen en ondersteunen. In de woorden van een

Volgens een ouder die deelnam aan het proefproject is de betrokkenheid van het gezin erg belangrijk bij seksuele voorlichting, omdat "het niet alleen een delegatie aan de instelling kan zijn, maar de ouders erbij betrokken moeten worden, omdat zij de eerste opvoeders zijn".

Beleid Aanbevelingen

Belangrijke beleidsaanbevelingen voor overheden, beleidsmakers, schoolsystemen en belanghebbenden om seksuele, relationele, affectieve en reproductieve gezondheidseducatie in een nationale context te verbeteren.

Implementeer een nationaal consistent trainingsprogramma voor seksuele voorlichting;

Volg de aanwijzingen van UNESCO en creëer een 'alomvattend' curriculum voor seksuele voorlichting, dat vakoverschrijdend en holistisch onderwijs biedt over de cognitieve, emotionele, fysieke en sociale aspecten van seksualiteit, via de vakken van het schoolcurriculum en niet als individueel onderwijs;

Creëer een onderwijsprogramma dat rekening houdt met de belangrijkste onderwerpen die door UNESCO worden aanbevolen, die even belangrijk zijn, elkaar wederzijds versterken en bedoeld zijn om naast elkaar te worden onderwezen:

- Seksuele en reproductieve gezondheid
- Seksualiteit en seksueel gedrag
- Het menselijk lichaam en ontwikkeling
- Vaardigheden voor gezondheid en welzijn
- Geweld en veilig blijven
- Gender begrijpen
- Waarden, rechten, cultuur en seksualiteit
- Relaties

Het ondersteunen van het schoolsysteem en het faciliteren van schoolautoriteiten om het voortouw te nemen in het motiveren en ondersteunen van seksuele voorlichting, het creëren van een positieve omgeving die de volledige implementatie van educatieve programma's kan faciliteren;

Beleid en richtlijnen creëren om de institutionele waarde van seksuele voorlichting te ondersteunen, om te benadrukken dat de implementatie van seksuele voorlichting een kwestie van institutioneel beleid is en niet de persoonlijke keuze van docenten;

Leerkrachten trainen in specifieke kennis en vaardigheden die nodig zijn om efficiënt en accuraat seksuele voorlichting te geven, zowel inhoudelijk (UNESCO sleutelconcepten) als methodologisch om een veilige en positieve omgeving voor leerlingen te creëren, met praktische voorbeelden en activiteiten om samen met leerlingen uit te voeren;

Creëer specifieke opleidingen voor leerkrachten over seksuele opvoeding voor mensen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking. Naast algemene training moeten er geïndividualiseerde cursussen worden ontwikkeld op basis van de behoeften,

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

moeilijkheden en sterke punten van het individu;

Bevorder het gebruik van creatieve, deelnemersgerichte en belichaamde methoden, zoals theater of interactieve activiteiten, om seksuele voorlichtingscursussen te geven, aangezien deze methoden effectief zijn gebleken in het betrekken van studenten en het faciliteren van de dialoog over gevoelige onderwerpen;

Geef alleen informatie en kennis uit betrouwbare, op bewijs gebaseerde bronnen;

Betrek deskundigen, zorgverleners en ander niet-onderwijzend personeel bij de opzet, ontwikkeling, aanpassing en uitvoering van het trainingsprogramma voor seksuele voorlichting;

Betrek leerlingen actief bij het creëren van draagvlak voor seksuele voorlichting via de schoolraad en groepen van klassenvertegenwoordigers van leerlingen om input te geven over de behoeften en interesses van leerlingen op het gebied van seksuele voorlichting;

Ouders actief betrekken en wederzijdse steun creëren tussen leerkrachten en gezinnen bij het implementeren van een begeleid en gestructureerd leer-/onderwijsproces over seksuele opvoeding. Het is belangrijk om de primaire zorg te benadrukken van het bevorderen van de veiligheid en het welzijn van kinderen en jongeren, die gedeeld wordt door zowel scholen als ouders/verzorgers;

Om vermeende of verwachte weerstand tegen seksuele voorlichting als gevolg van misverstanden over de aard, het doel en de effecten van seksuele voorlichting te overwinnen, bewijs gebruiken dat de behoeften van jongeren in de nationale/lokale context aantoont en bestaande internationale, regionale en lokale kaders en internationale overeenkomsten die seksuele voorlichting ondersteunen.

Conclusie

Concluderend bleek het INCLUDED project van grote relevantie en waarde te zijn voor het creëren en implementeren van alomvattende en inclusieve seksuele opvoedingsprogramma's voor leerlingen en voor het ontwikkelen van innovatief, interactief en deelnemersgericht lesmateriaal en trainingsprogramma's voor leerkrachten, opvoeders en ouders, door het gebruik van creatieve methoden.

Het INCLUDED-project was een succes en de doelstellingen die tijdens de looptijd waren vastgesteld, werden behaald. Deze doelstellingen waren:

Middelbare **leerlingen**, inclusief leerlingen met een verstandelijke beperking, ondersteunen bij het effectief bereiken van de belangrijkste leerresultaten van seksuele voorlichting (volgens WHO-normen), zoals: leerlingen in staat stellen weloverwogen keuzes te maken op basis van begrip, en verantwoordelijk te handelen ten opzichte van zichzelf en de partner; zich kunnen ontwikkelen als seksueel wezen, dat wil zeggen gevoelens en behoeften leren uiten, seksualiteit op een plezierige manier ervaren; passende informatie hebben opgedaan over lichamelijke, cognitieve, sociale, emotionele en culturele aspecten van seksualiteit, anticonceptie, preventie van soa en hiv en seksuele dwang; (seksuele) relaties kunnen opbouwen waarin wederzijds begrip en respect is voor elkaars behoeften en grenzen en gelijkwaardige relaties kunnen hebben etc.

Ondersteun **leerkrachten** en **ondersteunend schoolpersoneel** om in staat te zijn de huidige praktijken in seksuele opvoeding voor hun leerlingen toe te passen door middel van creatieve methoden, het verbeteren van hun faciliterende vaardigheden om betrokkenheid van leerlingen, reflectieve praktijk, kritisch denken en het verwerven van vaardigheden te bevorderen. Ondersteun **ouders** om een effectieve rol te spelen in de seksuele opvoeding van hun kinderen met verstandelijke beperkingen en om samen te werken met scholen om succesvolle leerresultaten te bereiken met betrekking tot seksuele opvoeding.

Open onderwijsmiddelen ontwikkelen die kunnen bijdragen aan het welzijn en de sociale inclusie van kwetsbare maatschappelijke groepen.

De ervaringen van de pilots met de doelgroepen leerlingen, leerkrachten en families hebben de urgentie en het belang onderstreept van het structureren van het onderwijs in seksuele voorlichting in de nationale context, waar momenteel geen curriculaire programma's voor dergelijk onderwijs bestaan. Het INCLUDED-project heeft bijgedragen aan het vergroten van het welzijn en de gezondheid van leerlingen, waaronder leerlingen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking; aan het ondersteunen van leerkrachten in het onderwijs door middel van inclusieve, respectvolle en responsieve praktijken; aan het creëren van een fundamentele dialoog tussen de school en ouders, die een effectieve rol kunnen spelen in de seksuele opvoeding van hun kinderen. Met deze laatste bijdrage heeft ze ook suggesties en aanbevelingen gedaan die de institutionalisering van seksuele opvoeding op scholen kunnen bevorderen. Dankzij de betrokkenheid van verenigingen, studenten, leraren, opvoeders, scholen, schoolpersoneel en belanghebbenden heeft het INCLUDED-project bijgedragen aan de bewustwording over deze kwesties en dit is de richting waarin politieke instellingen zouden moeten gaan om seksuele voorlichting voor alle Italiaanse leerlingen te garanderen.

De succesvolle ervaring van het INCLUDED-project leert dat seksuele voorlichting op school mogelijk is en de actieve deelname van alle betrokken actoren vereist: in de eerste plaats de leerlingen, die zich vrij moeten voelen om hun behoeften kenbaar te maken, vervolgens de leerkrachten en de gezinnen, die een wederzijds ondersteuningssysteem moeten opbouwen dat samenhang in de opvoeding mogelijk maakt. Seksuele voorlichting is een behoefte die leerlingen als dringend ervaren, een plicht die leerkrachten bereid zijn te vervullen en een verplichting die gezinnen voelen te delen met de school en deskundigen op dit gebied.

Spanje

Inleiding - Nationale context

Volgens het onderzoek dat La Xixa heeft uitgevoerd en dat zich richt op seksuele voorlichting binnen de Spaanse nationale context, lijkt Spanje op wetgevingsniveau niet volledig te voldoen aan de normen van de UNESCO en de WHO. Seksuele voorlichting is namelijk niet verplicht en maakt ook geen deel uit van het lesprogramma in alle onderwijsinstellingen. Afgezien van een paar lessen die worden gegeven als onderdeel van de biologielees op middelbare scholen, wordt al het andere met betrekking tot seksuele voorlichting overgelaten aan het oordeel en/of de afhankelijkheid van de scholen. Sommige scholen bieden hun leerlingen seksuele voorlichting, maar meestal bestaat het programma uit lezingen, eenmalige workshops of lessen door professionals van buiten de scholen.

Uit een onderzoek uit 2011 (*Álvarez et al. 2011*) bleek dat ongeveer de helft van de leerkrachten in het kleuter-, basis- en voortgezet onderwijs tijdens hun beroepspraktijk geen aandacht heeft besteed aan seksuele opvoeding. Daarnaast gaf 50% van de ondervraagde leerkrachten aan dat seksuele voorlichting niet aan de orde komt in hun beroepspraktijk.

60% voegde eraan toe dat ze niet over voldoende middelen beschikken om dit uit te voeren en dat de schoolboeken nog steeds het androcentrische model aanhouden. Tot slot gaf slechts 0,5% van de ondervraagde leerkrachten aan een postdoctorale opleiding in seksuele voorlichting te hebben gevolgd.

In de praktijk blijft seksuele voorlichting een hangend onderwerp in het Spaanse onderwijssysteem. Op enkele uitzonderingen na, ligt de nadruk bij seksuele voorlichting tijdens de biologielessen op gezondheidsbevordering. De meest besproken onderwerpen zijn anticonceptiemethoden, seksueel overdraagbare aandoeningen, anatomie, seksuele gezondheid, naast andere inhoud, met een aanpak die prioriteit geeft aan het biologische en risicopreventiemodel, en waarin de visie van een alomvattende en inclusieve seksuele opvoeding niet is opgenomen (*"La salud afectivo sexual de la juventud en España"* s. f. *Revista de estudio de Juventud 2019*).

Zoals eerder vermeld, wordt seksuele voorlichting vaak uitbesteed aan professionals die buiten de schoolomgeving staan. Wanneer seksuele voorlichting niet wordt uitbesteed aan externe entiteiten, wordt deze meestal gegeven aan biologieleraren, die geen andere voorbereiding hoeven te hebben dan die welke gerelateerd is aan hun vak, wat betekent dat ze niet verplicht zijn om deel te nemen aan een specifieke training gewijd aan seksuele voorlichting. Bovendien wordt het gebruik van informele of alternatieve methodologieën, evenals het gebruik van specifiek stimuleringsmateriaal, overgelaten aan het oordeel van de docenten, die vaak problemen ondervinden op het gebied van training en het vinden van geschikte methodologische middelen, evenals betrouwbare instrumenten en bronnen om seksuele voorlichting in de klas te behandelen (*Montes Antúnez, 2014*).

In de Nationale Enquête over seksualiteit en anticonceptie onder Spaanse jongeren (16-25 jaar), die in september 2019 werd gepubliceerd door de Spaanse Vereniging voor Anticonceptie (SEC), gaven de respondenten op de vraag "Van wie heb je informatie gekregen over seksualiteit?" internet (47,8%) en vrienden (45,5%) aan als de belangrijkste bronnen, waarmee ze leraren (28%), moeders (23,1%) en vaders (12,4%) ver achter zich lieten. (*Encuesta nacional sobre sexualidad y anticoncepción entre los jóvenes españoles (16-25 años)*, s. F., 2019)

Tot slot is er serieuze oppositie van rechtse partijen tegen het geven van seksuele voorlichting op scholen, waarbij ze zich beroepen op ideologische, religieuze en andere kwesties (*Menárguez, Gonzales, 2021*).

Intellectuele uitgang 1

Bureauonderzoek

Hoewel seksuele voorlichting niet expliciet wordt genoemd, is de eerste Spaanse wet die een minder seksistische en meer integrale en holistische visie op onderwijs begint te introduceren het Socialistische LOGSE van 1990 (*Diez Prieto, 2018, pp 6*). De bijdrage ervan is echter minimaal en de verwijzingen naar seksualiteit en gender eindigen met de proloog:

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

"Tot slot maakt onderwijs het mogelijk om vooruitgang te boeken in de strijd tegen discriminatie en ongelijkheid, of deze nu gebaseerd zijn op geboorte, ras, geslacht, religie of mening, of ze nu een

familie of sociale afkomst, of ze nu traditioneel geworteld zijn of voortdurend ontstaan als gevolg van de dynamiek van de samenleving.

(...)

Dit zullen de doelen zijn die het Spaanse onderwijssysteem zullen leiden, in overeenstemming met de inleidende titel van deze wet, en binnen het bereik van deze doelen kan en moet het onderwijs een doorslaggevend element worden in het overwinnen van sociale stereotypen die zijn geassimileerd met genderdifferentiatie, te beginnen met de opbouw en het gebruik van taal."

(BOE-A-1990-24172 Ley Orgánica 1/1990, de 3 de octubre, de Ordenación General del Sistema Educativo., s. f.)

In 2006 introduceerde het LOE (*BOE-A-2006-7899 Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación., s. f.⁸⁾*) enkele verbeteringen op dit gebied. De tekst van de wet toonde meer aandacht voor de ontwikkeling van de affectiviteit van studenten en liet de weg vrij voor de verschillende autonome gemeenschappen om op dit gebied wetgeving op te stellen. De invoering van het nieuwe vak Onderwijs voor Burgerschap en Mensenrechten vergemakkelijkte de opname van dergelijke inhoud in het schoolcurriculum. De ontwikkeling van onderwijseenheden met betrekking tot affectief-seksuele opvoeding leidde echter tot veel controverse. (*Díez Prieto, 2018, pp 7*)

De volgende wet, gepromoot door een conservatieve partij (*BOE-A-2013-12886 Ley Orgánica 8/2013, de 9 de diciembre, para la mejora de la calidad educativa s.f.*) schraptte elke verwijzing naar "seksueel-affectieve opvoeding", hoewel het, aan de andere kant, enkele relevante inhoud introduceerde zoals het verdedigen van de waarden die samenhangen met gendergelijkheid, het voorkomen van gendergerelateerd geweld en het voorkomen van de risico's van seksuele uitbuiting en seksueel misbruik. (*Díez Prieto, 2018, pp 7*)

In 2020 werd de LOMLOE (*BOE-A-2020-17264 Ley Orgánica 3/2020, de 29 de diciembre, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación., s. ¹⁾*) goedgekeurd met duidelijke erkenning van gendergelijkheid, preventie van gendergerelateerd geweld en respect voor seksuele en affectieve diversiteit als basisprincipes. Ook al werd deze wet geïnterpreteerd als een belangrijke stap voorwaarts in de implementatie van een integrale en respectvolle seksuele opvoeding in het onderwijssysteem, toch werd ze ook sterk bekritiseerd omwille van de verlegenheid waarmee ze een verandering tracht te introduceren. In feite geeft de LOMLOE alleen een aantal richtlijnen en aanbevelingen over seksuele voorlichting, maar het maakt het niet verplicht of geïntegreerd in het onderwijscurriculum. Hierdoor worden de aanwijzingen over seksuele voorlichting in deze nieuwe wet slechts door enkele scholen in de praktijk gebracht ("*¿Que es la LOMLOE?*", 2021).

De organieke wet 2/2010 over seksuele en reproductieve gezondheid en de vrijwillige onderbreking van zwangerschap (*BOE-A-2010-3514 Ley Orgánica 2/2010, de 3 de marzo, de salud sexual y reproductiva y de la interrupción voluntaria del embarazo., s. f.*) bepaalt dat de overheid informatie en affectieve, seksuele en reproductieve voorlichting moet garanderen in de

formele inhoud.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

van het onderwijssysteem. In het Spaanse systeem zijn de autonome gemeenschappen echter degenen die verantwoordelijk zijn voor het onderwijs; deze situatie maakt het moeilijk om een nationaal beleid te hebben met betrekking tot seksuele voorlichting op scholen (*Fernández, 2022, "La (falta de) educación sexual en España." The Conversation*).

Tot slot leggen deze wetten bijna uitsluitend de nadruk op seksuele gezondheid, wat bijdraagt aan een genitale, biologische, risicogerichte en preventieve kijk op seksualiteit.

De hierboven beschreven wetgeving lijkt geen rekening te houden met het belang dat een uitgebreide seksuele opvoeding heeft voor jongeren (*Ávila, 2022, "Es hora de hablar de la Educación Sexual en España." every Noticias LGBT*), noch lijkt het coherent met de acties die worden ondernomen door uitvoerende organen zoals het Algemeen Directoraat voor Seksuele Diversiteit en LGTBI Rechten of de Staatssecretaris voor Gelijkheid en tegen Gendergeweld om seksuele agressie en discriminatie en geweld op basis van geslacht te voorkomen en aan te pakken (*Millán, 2022, "La larga lucha contra la violencia de género en España." Amnesty International España*).

Een studie van de International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA), uitgevoerd in 2019, plaatst Spanje op de elfde plaats van Europese landen met de meest progressieve wetgeving ten gunste van LGTBI-rechten (*Rainbow Europe Map and Index - ILGA-Europe, 2017*). Een resultaat dat echter botst met de resultaten in 2018, toen Spanje op de zesde plaats stond (*Rainbow Europe Map and Index - ILGA-Europe, 2018*¹⁸). In dit opzicht is het belangrijkste Spaanse wetgevende instrument artikel 14 van de Spaanse grondwet, dat discriminatie verbiedt op basis van elke persoonlijke of sociale toestand of omstandigheid, met inbegrip van seksuele geaardheid en genderidentiteit.

"Spanjaarden zijn gelijk voor de wet en er mag geen discriminatie plaatsvinden op grond van geboorte, ras, geslacht, religie, mening of enige andere persoonlijke of sociale conditie of omstandigheid."

(*BOE-A-1978-31229 Constitución Española., z. f.*)

Spanje is ook een pionier geweest op het gebied van verschillende wettelijke initiatieven: het werd het derde land dat het huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht goedkeurde en het eerste land dat adoptie door één ouder legaliseerde (Martín Sánchez, M., 2016). Met betrekking tot de rechten van de transgendergemeenschap nam Spanje in 2007 de Gender Identity Law aan, die het mogelijk maakt om naam en geslacht in de burgerlijke stand te wijzigen (*BOE-A-2007-5585 Ley 3/2007, de 15 de marzo, reguladora de la rectificación registral de la mención relativa al sexo de las personas., s. f.*). Wat haatmisdrijven betreft, beschouwt het Spaanse wetboek van strafrecht het als een verzwarende omstandigheid wanneer het misdrijf is gepleegd vanwege de seksuele geaardheid of genderidentiteit van het slachtoffer. Dezelfde wetgeving verbiedt uitdrukkelijk discriminatie op het werk (artikel 314) en bij de toegang tot openbare of particuliere diensten (artikelen 511 en 512) op grond van geslacht of seksuele geaardheid. De wet verbiedt ook verenigingen die direct of indirect haat, vijandigheid, discriminatie of geweld tegen personen op

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

grond van hun seksuele geaardheid aanwakkeren, bevorderen of aanmoedigen en stelt haatzaaien op deze grond strafbaar. (*BOE-A-1995-25444 Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal., s. f.*).

Wat betreft toestemming, seksuele agressie en schendingen, is in 2022 de wet "Alleen ja is ja" goedgekeurd. Deze wet erkent seksuele agressie en alle gedragingen die de seksuele vrijheid schenden zonder toestemming van de andere persoon. (*BOE-A-2022-14630 Ley Orgánica 10/2022, de 6 de septiembre, de garantía integral de la libertad sexual., s. f*). De wet erkent dat er sprake is van toestemming "wanneer deze vrijelijk tot uitdrukking is gebracht door handelingen die, gelet op de omstandigheden, duidelijk de wil van de persoon tot uitdrukking brengen". Met andere woorden: "Ja" is toestemming. Niets zeggen of doen is geen toestemming. (*Sanchis, 2022*)

Op ²⁸ februari 2023 is de zogenaamde "Trans-wet" definitief goedgekeurd. (*BOE-A- 2023-5366 Ley 4/2023, de 28 de febrero, para la igualdad real y efectiva de las personas trans y para la garantía de los derechos de las personas LGTBI., s. f*)

Voorheen waren voor de registratie van een verandering van genderidentiteit vereisten nodig zoals "hormoonbehandeling gedurende twee jaar, diagnose van genderdysforie en medische rapporten".

Deze nieuwe wet, die dit beeld wil veranderen, omvat:

Geslachtsverandering zonder bewijs of

medische rapporten.

Hormoonbehandeling zal niet langer een vereiste zijn om een geslachtsverandering aan te vragen, en het zal ook niet langer een vereiste zijn om een geslachtsverandering aan te vragen. verplicht zodra het is uitgevoerd.

Lesbiennes, biseksuelen, transseksuelen en alleenstaande vrouwen krijgen toegang tot geassisteerde voortplantingstechnieken.

Verbod op conversie-, versie- of tegenconditioneringstherapieën gericht op het veranderen van de seksuele oriëntatie of identiteit van LGTBI personen.

Er is een systeem van overtredingen en sancties om LGTBI mensen te beschermen tegen discriminatie of geweld, op het werk, in de sport of in de vrije tijd.

Er wordt ook wetgeving gemaakt voor de rechten van intersekse personen, waarbij niet-essentiële operaties bij intersekse kinderen jonger dan 12 jaar worden verboden en de periode voor het bepalen van het geslacht bij registratie wordt verlengd tot één jaar.

De wet bepaalde ook dat kennis en respect voor seksuele, gender- en gezinsdiversiteit in alle onderwijsstadia als doelstelling in het basiscurriculum moeten worden opgenomen en dat alle leerkrachten in dit onderwerp moeten worden opgeleid. Seksuele en reproductieve voorlichting en soa-preventieprogramma's zullen worden bevorderd, met speciale aandacht voor hiv. (*RTVE.es, "Ley Trans: claves, detalles y derechos con la nueva normativa". 2023*)

Als het gaat om mensen met een verstandelijke, cognitieve en/of functionele diversiteit, wordt de kwestie van seksuele opvoeding bijna vergeten, zowel in de politiek als in de publieke opinie (*Lopez Sanchez, 2006*). Zozeer zelfs dat het Comité van de Verenigde Naties (VN) voor de

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

rechten van personen met een handicap in 2018 aan de kaak stelde dat het onderwijssysteem in Spanje mensen met een handicap segregereert (*Comité voor de rechten van personen met een handicap, 2018*). In dit onderwijsvacuüm worden de behoeften van deze

individuen voor affectieve en seksuele intimiteit worden met name verwaarloosd, en hoewel er enige vooruitgang is geboekt in andere aspecten, worden kwesties met betrekking tot seksualiteit vaak genegeerd en zelfs afgewezen door zowel gezinnen als instellingen (*Torrigo, 2016*).

Volgens de conclusies van de conferentie over "Handicap en intersectionele discriminatie" georganiseerd door de Spaanse Confederatie van Mensen met een Lichamelijke en Organische Handicap (COCEMFE) is het hebben van een dissidente seksuele geaardheid of genderidentiteit en het zijn van een persoon met een handicap een zeer onzichtbare politieke en economische sfeer. Daarom eiste COCEMFE een intersectionele aanpak in het overheidsbeleid. (*Valencia, 2022*)

Loodsen

"Inclusieve seksuele voorlichting via creatieve methoden" is een handboek dat door de partners is samengesteld op basis van de nationale contextanalyse en interviews met schoolautoriteiten, leerkrachten, ouders en leerlingen. Het handboek bevat een lesprogramma voor leerlingen en scholen, vol dynamische, creatieve, interactieve activiteiten, theoretische inhoud, tips en trucs voor de begeleiders en aanbevelingen over hoe het in het schoolcurriculum kan worden opgenomen.

Het handboek is verdeeld in vier hoofdstukken, die elk een ander aspect van seksualiteit behandelen:

1. Lichaam, anatomie en voortplanting;
2. Geslacht;
3. Seksualiteit en seks;
4. Toegestaan.

Voor de creatie van dit instrument ontwikkelde het consortium een voorstel voor een leertraject dat seksuele opvoeding aanpakt via niet-formele, participatieve en creatieve activiteiten.

In januari 2022 testte La Xixa Teatre de activiteiten in het kader van het INCLUDED project door middel van een proefworkshop in de Escola de les Aigües in Mataró (Barcelona), een instelling voor speciaal onderwijs voor leerlingen met cognitieve en intellectuele diversiteit. In totaal namen 14 leerlingen met speciale behoeften tussen 18 en 20 jaar, ondersteund door 3 leerkrachten en opvoeders, deel aan de voorgestelde activiteiten. De workshop duurde in totaal 6 uur en was verdeeld in 4 sessies, elk gewijd aan een van de modules/onderwerpen van IO1.

De eerste sessie, die plaatsvond op 24 januari 2022, was gericht op teambuilding en vertrouwen tussen de deelnemers, maar ook op onderwerpen met betrekking tot lichaam en anatomie. De belangrijkste activiteit in deze sessie heette "*Tekenen van ons lichaam*", waarbij de deelnemers werd gevraagd om de lichaamscontour van elke persoon van de groep één voor één op een groot stuk papier te tekenen. Vervolgens werd hen gevraagd om in groepjes de identiteit van hun personages te creëren, een naam en geslacht te kiezen,

leeftijd, persoonlijkheid, seksueel gedrag, en ze aankleden met wat kleren en accessoires die we hadden meegebracht (waaronder verschillende soorten ondergoed). De activiteit bleek zeer nuttig en vruchtbaar te zijn in het vergemakkelijken van de uiting van nieuwsgierigheid en ideeën van de deelnemers die op hun personages een breed scala aan gewoonten overbrachten met betrekking tot seksuele geaardheid, genderidentificatie en -expressie, en sociale en sentimentele relaties. Door vragen te stellen over de personages konden de begeleiders de dialoog tussen de deelnemers stimuleren en veel relevante onderwerpen aansnijden, zoals geslacht, toestemming, seksueel-affectieve relaties, soa en anticonceptie.

De volgende dag kwam het team van La Xixa terug om een sessie over gender te faciliteren. Het belangrijkste doel van de sessie was om na te denken en meningen uit te wisselen over gender en relaties, om de vooroordelen te identificeren die verband houden met gender en seksuele geaardheid, en om na te denken over en vragen te stellen bij de sociale druk die hiermee samenhangt. We voerden twee hoofdactiviteiten uit:

1. "*Hallo NEE*": De deelnemers, verdeeld in twee groepen op basis van het voornaamwoord waarmee ze genoemd wilden worden, bespraken een situatie die werd uitgebeeld door middel van een korte theaterscène waarin een persoon die weigerde om geslachtsgemeenschap met zijn partner te hebben, geconfronteerd werd met de aandrang van de andere persoon. De scheiding per geslacht hielp bij het identificeren en aanpakken van genderstereotypen. Tijdens deze activiteit werden ook een groot aantal aanvullende onderwerpen besproken zoals toestemming, pornografie, seksueel verlangen, opwinding, masturbatie enz.
2. "*Opinielijn*": Door de ruimte in twee helften te verdelen, één voor de "nee"-stemmers en de andere voor de "ja"-stemmers, werden de deelnemers uitgenodigd om te reageren op een reeks stellingen door in de ruimte te bewegen in overeenstemming met hun graad van overeenstemming. Enkele van de voorgestelde uitspraken waren: "*Vrouwen hebben minder seksuele verlangens dan mannen*", "*Jongens masturberen meer dan meisjes*" "*Meisjes en jongens zijn hetzelfde*". Per stelling werd een ruimte voor debat gecreëerd zodat deelnemers hun meningen en gevoelens rond de gepresenteerde onderwerpen konden uiten. Ze werden ook uitgenodigd om van plaats te veranderen als ze tijdens de discussie van mening veranderden.

De volgende sessie vond plaats op 27 januari 2022 en was gericht op Seks en Seksualiteit. De hoofdactiviteit heette "*Aanraken en ontdekken*" waarbij deelnemers door een introspectieve reis werden geleid die hen verbond met de sensatie van genot. De activiteit werd gebruikt om meningen en gevoelens te delen over seksueel verlangen, intimiteit, de verschillen tussen openbare en privéruimtes en openbare en privégedragingen.

In de laatste sessie, op 30 januari 2022, behandelden we het onderwerp "Toestemming". De sessie begon met een activiteit genaamd "*Ja en Nee*" waarbij deelnemers werden uitgenodigd om te werken aan hun eigen grenzen en die van anderen.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

In de volgende activiteit speelde het team in drie theatrale scènes over (gebrek aan) toestemming. Elke scène werd gevolgd door een forum (debat) en vervolgens werden de deelnemers verdeeld in drie groepen, die elk werkten aan de alternatieve oplossingen van de conflictueuze scène die eerder werd voorgesteld. Deze

De activiteit was erg nuttig en bood de mogelijkheid om diepgaand te discussiëren over toestemming en respectvolle relaties, door ze te behandelen aan de hand van de ervaring van denkbeeldige personages.

Resultaten

De workshop was zeer geslaagd en inspirerend. Alle deelnemers waren de hele workshop betrokken en leken te genieten van de activiteiten en de discussies. Ze vonden het vooral leuk om openlijk over seks en genders te kunnen praten, zelfs als dat betekende dat ze uit hun comfortzone moesten stappen. In het begin voelden de meesten van hen zich beschaamd en verlegen, maar daarna konden ze zich openstellen en veel dingen leren, bijvoorbeeld het belang om je seksuele verlangens aan je partner te communiceren, het belang van toestemming en de mogelijkheid om van mening te veranderen tijdens een intieme ontmoeting, en om de ruimte te geven die ieder nodig heeft om zijn gevoelens te uiten. De deelnemers genoten ook van het feit dat intieme en gevoelige onderwerpen aan bod kwamen via spelletjes, theateroefeningen en acteren; de gebruikte methodes hielpen hen om verbazingwekkende vooruitgang te boeken in de openheid om hun gedachten en meningen te delen voor de klas. Veel studenten zeiden dat ze de workshop aan hun vrienden zouden aanraden.

De leerkrachten en het schoolpersoneel die de sessies bijwoonden, ondersteunden de studenten en het facilitatieteam en bemiddelden in sommige gevallen met de studenten die meer problemen hadden met verbale communicatie. Na de workshop beoordeelden de leerkrachten de inhoud en de toegepaste methodologieën als zeer nuttig om dergelijke moeilijke onderwerpen aan te pakken. Ze voelden de behoefte om een dergelijke ruimte te creëren in de school en om zich gesteund te voelen door andere professionals over onderwerpen die moeilijk te bespreken waren in de klas. Ze konden nadenken over de grenzen en vrijheden die ze hebben als opvoeders en over hun eigen intrinsieke tegenstrijdigheden en dilemma's die voortdurend opduiken, vooral wanneer ze nadenken over de mening van gezinnen over seksuele opvoeding. Docenten vonden dat ze door deel te nemen aan de workshop activiteiten leerden en competenties verwierven waardoor ze zich meer op hun gemak voelden bij het geven van lessen seksuele voorlichting. Ze zeiden dat ze de workshop zouden aanraden aan hun collega's.

De grootste uitdaging van de workshop was om de taboes rond seks en seksualiteit te doorbreken. Het creëren van een respectvolle en positieve omgeving waarin iedereen zich veilig kon voelen om gedachten en emoties te delen en om te luisteren naar en te leren van die van de anderen, was hiervoor van fundamenteel belang.

Tijdens de eerste sessie besteedde het begeleidingsteam, ondersteund door de leerkrachten, tijd aan teambuilding (aangezien de deelnemers uit verschillende klassen kwamen) en aan vertrouwen, door een ruimte te creëren waarin iedereen zich veilig kon voelen. De groep stelde zijn

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

eigen regels op, de deelnemers werd gevraagd met welk voornaamwoord ze wilden worden aangesproken en er werd hen verteld dat ieder van hen kon beslissen tot welk moment ze zich in staat voelden en/of wilden deelnemen aan de voorgestelde activiteiten. Zodra de

Deelnemers voelden zich veilig en stelden veel vragen over de gepresenteerde onderwerpen. Het was ook heel belangrijk om aandacht te geven en studenten zonder oordeel te begeleiden als ze reageerden op iets dat hen uit hun comfortzone haalde.

Intellectuele output 2

"Lesgeven in inclusieve seksuele opvoeding door middel van creatieve methoden" is een 5 uur durende e-cursus voor docenten die tot doel heeft docenten en schoolpersoneel te ondersteunen bij het toepassen van innovatieve praktijken in seksuele opvoeding voor hun leerlingen door middel van creatieve methoden. Het platform is er in het bijzonder op gericht om leerkrachten te helpen zich bewust te worden van en na te denken over hun culturele context en persoonlijke overtuigingen om zo hun relatie met leerlingen en het lesgeven te verdiepen en hen in staat te stellen hun rol als seksuele opvoeders beter te vervullen. Het leertraject is gestructureerd in 5 onderdelen, gekoppeld aan drie verschillende methodologieën van introspectie en analyse: de methodologie van het kritisch incident, intern werk en theatertechnieken. Onder de materialen die beschikbaar zijn voor docenten op het platform vindt u interactieve videolessen, zelfgestuurde leeroefeningen, videotestimonies, aanvullend lesmateriaal en een zelfevaluatievragenlijst.

Voor de implementatie van de e-cursus werkte La Xixa samen met een middelbare school genaamd INS Vallbona d'Anoia.

Tijdens een online sessie op 9 januari 2023 presenteerde La Xixa de inhoud, structuur, methodologieën en doelstellingen van de online training aan 7 docenten.

Op 26 januari 2023, toen de Spaanse versie van het platform klaar was, werd er een nieuwe sessie gehouden om de docenten te ondersteunen bij het registratieproces en om door de verschillende modules te navigeren. In totaal 9 leraren van INS Vallbona d'Anoia schreven zich in en tot nu toe hebben 3 van hen de cursus al afgerond. Ze werden allemaal gevraagd om een evaluatie te geven van het platform, de inhoud en de methodologieën, en die zijn zeer positief. Het platform was flexibel ontworpen en bood de mogelijkheid om de lessen op elk gewenst moment te volgen en om te onderbreken en verder te gaan waar men gebleven was. Dit aspect werd erg gewaardeerd en stelde zelfs de drukste mensen in staat om deel te nemen aan de cursus. De docenten vonden dat de cursus effectief was in het stimuleren van reflectie over het belang van seksuele voorlichting op school en in het helpen identificeren van de interne processen die door deze onderwerpen in gang worden gezet wanneer men de rol van docent bekleedt. De enige tekortkoming die werd vastgesteld was dat het niet mogelijk was om de reflecties die uit de oefeningen naar voren kwamen in een groep te delen.

100% van degenen die de formulieren invulden, bevestigden dat hun kennis over het geven van lessen seksuele voorlichting was verbeterd. Ook gaven alle deelnemers aan dat ze na de cursus in staat waren om op school iets te doen aan de programma's voor seksuele voorlichting.

Intellectuele output 3

"Het gezin betrekken bij seksuele voorlichting is een gids voor scholen om methoden, inhoud en hulpmiddelen te bieden:

Ondersteun ouders om een effectieve rol te spelen in de seksuele opvoeding van hun kinderen en om samen te werken met scholen.

Ondersteun scholen met eenvoudig toe te passen, laagdrempelige richtlijnen om gezinnen te bereiken en te betrekken bij seksuele voorlichting.

Open leermiddelen ontwikkelen die kunnen bijdragen aan het welzijn en de sociale inclusie van kwetsbare maatschappelijke groepen.

De inhoud van de gids en de aangeboden activiteiten zijn gebaseerd op de Universal Design for Learning-methodologie en de kritische pedagogie van Paulo Freire (pedagogische benadering) en op drie creatieve, deelnemersgerichte, belichaamde methoden: Critical Incident Methodology, Theatre of the Oppressed en Process Oriented Psychology (Methodologische benadering).

Om de behoeften van het Catalaans secundair onderwijs in kaart te brengen, interviewde La Xixa 9 leerkrachten van het INS Vallbona d'Anoia. Van hen zeiden er 5 dat ze nog nooit hadden deelgenomen aan trainingen voor docenten op het gebied van seksuele voorlichting, 1 had een conferentie bijgewoond over het opnemen van het genderperspectief in het onderwijs waarin ook seksualiteitskwesaties aan bod kwamen, en 3 -allemaal biologieleraars- hadden jaren eerder deelgenomen aan specifieke trainingen over het geven van seksuele voorlichting, die volgens hun herinneringen veel te maken hadden met het biologische/gezondheidsdomein. In de interviews benadrukten de docenten de urgentie voor het onderwijssysteem om studenten gestructureerde en doorlopende trajecten van integrale seksuele opvoeding aan te bieden, die niet alleen moeten worden toevertrouwd aan de sporadische tussenkomst van externe professionals of de goodwill van docenten en begeleiders. De geïnterviewden benadrukten het belang van het kunnen aanvullen van de inhoud die wordt aangeboden in het kader van biologie, anatomie, ziektepreventie en seksuele veiligheid die al normaal wordt onderwezen in veel scholen, met een diepere en allesomvattende aanpak die gekoppeld is aan de emotionele en relationele gezondheid van jongeren en verbonden is met hun werkelijke behoeften en nieuwsgierigheid. Velen wezen erop dat het moeilijk en riskant is om seksualiteitskwesaties in de klas aan te pakken, niet alleen vanwege het gebrek aan voorbereiding op het onderwerp door schoolpersoneel en het gebrek aan duidelijke en gunstige wetgeving, maar ook vanwege de moeilijkheid om effectieve instrumenten, middelen en oefeningen te vinden om seksuele voorlichting dynamischer en minder formeel te maken. Alle geïnterviewde leerkrachten waren het erover eens dat gezinnen essentiële bondgenoten zijn bij het garanderen van kwalitatief goede seksuele opvoeding voor leerlingen, maar benadrukten dat het voor een school vaak moeilijk is om gezinsleden te betrekken bij het educatieve leven van leerlingen, vooral als het gaat om onderwerpen als seksuele opvoeding.

Op basis van de informatie die werd verzameld tijdens de interviews die zowel in Spanje als in de rest van de partnerlanden werden gehouden, stelde het consortium een leertraject en een reeks activiteiten samen die in vier modules zijn onderverdeeld: 1. Teambuilding en activering van het lichaam; 2. Intern werk; 3. Seksuele vorming van sleutelbegrippen; 4. Dialoog met gezinnen. Op lokaal niveau paste La Xixa het programma aan de specifieke behoeften van de context aan.

De pilotworkshop werd gehouden bij INS Vallbona d'Anoia, waarbij theater en creatieve methoden werden gebruikt om een dialoog tussen scholen, leerlingen en gezinnen over seksuele opvoeding

op gang te brengen. Het doel was om leerkrachten te voorzien van hulpmiddelen en creatieve middelen om integrale seksuele opvoeding te bevorderen en om een

ruimte voor dialoog binnen de schoolgemeenschap (school-leerlingen-familie) door middel van innovatieve methodologieën.

De training combineerde online en face-to-facesessies en werd uitgevoerd tussen 9 en 26 januari 2023. De training omvatte:

9 januari 2023: Online sessie van een uur met docenten om het project te presenteren, de e-cursus en de face-to-face training te introduceren. Deze sessie werd gebruikt om elkaar te leren kennen en een ruimte van dialoog en open leren te bevorderen.

12 januari 2023: Drie uur durende face-to-face sessie met docenten waarin theateractiviteiten werden uitgevoerd om diversiteit te erkennen en te waarderen, om de diepe motivatie die de deelnemers naar hun beroep dreef te herontdekken en opnieuw te verbinden en om de rol van docenten in seksuele voorlichting te onderzoeken en te waarderen, samen met de angsten en moeilijkheden die dat teweegbrengt.

19 januari 2023: Drie uur durende face-to-facesessie waarin docenten en studenten samenwerkten aan de creatie van een forumtheatervoorstelling over onderwerpen met betrekking tot seksuele voorlichting.

20 januari: Twee uur durende face-to-face sessie waarin docenten en leerlingen samen het toneelstuk presenteerden dat ze hadden gemaakt voor een publiek van leerlingen, schoolpersoneel en familieleden. Dankzij de forumtheatertechniek, die het publiek in staat stelt om in te grijpen in de scène, was het mogelijk om een vruchtbare dialoog en reflectie op gang te brengen tussen de leerlingen, hun families en de leerkrachten in het publiek over de thema's die op het podium werden gepresenteerd (genderrollen, instemming en homofobie).

26 januari 2023: Online sessie van een uur met docenten waarin de deelnemers reflecteerden op hun leerervaringen en de kwaliteit van de structuur, inhoud en methodologie van de workshop beoordeelden.

26 januari 2023: Online sessie van een uur met gezinnen, waarin het debat dat tijdens het forumtheater werd gestart, werd verdiept, werd nagedacht over de noodzaak om integrale seksuele voorlichting op scholen in te voeren en het belang van dialoog en de alliantie tussen schoolinstellingen en gezinnen werd besproken.

Aan de training namen in totaal 8 leerkrachten, 7 leerlingen en 10 familieleden deel. Naast deze deelnemers waren er op de dag van de voorstelling nog 4 andere leerkrachten en 17 leerlingen van de school aanwezig in het publiek en namen deel aan de discussie.

Aan het einde van de training gaven de deelnemers hun feedback via evaluatieformulieren. De pilotworkshop was een groot succes. Alle deelnemende leerkrachten waren het erover eens dat ze nuttige informatie en hulpmiddelen hadden gekregen om in de klas met hun leerlingen over seksuele voorlichting te praten. De uitgevoerde activiteiten hielpen hen om seksuele onderwerpen te "normaliseren" en motiveerden hen om ze in de klas te bespreken. De leerkrachten ontdekten participatieve activiteiten en leuke oefeningen waarmee het mogelijk is om

de diversiteit van ervaringen en gevoeligheden waarderen en beschermen en tegelijkertijd het taboe doorbreken dat seksualiteit als iets verbodens of gevaarlijks ziet.

De training lijkt even doeltreffend te zijn geweest in het bieden van mogelijkheden en hulpmiddelen om een dialoog met gezinnen op gang te brengen, een element dat opnieuw essentieel blijkt te zijn om een kwalitatief goede seksuele opvoeding voor leerlingen te garanderen. Uit de feedback van de leerkrachten blijkt dat ze de methodologieën en instrumenten die tijdens de training werden toegepast erg op prijs stelden. Ze vonden dat theater meer zou moeten worden toegepast in scholen om de communicatie tussen leerkracht en leerling en gezin te verbeteren en om op een creatieve manier om te gaan met vaak moeilijke onderwerpen zoals seksualiteit. Sommige leerkrachten verklaarden dat ze de activiteiten die ze leerden in hun lessen wilden introduceren. Sommige leerkrachten gaven ook aan dat ze graag meer uren hadden gehad om meer onderwerpen te kunnen uitdiepen.

Forumtheater bleek een uitstekend hulpmiddel te zijn om onderwerpen met betrekking tot seksuele opvoeding met de gezinnen te bespreken. De deelnemers aan de presentatie en de opvolgingssessie waardeerden het voorstel enorm. Ze erkenden het potentieel van de gebruikte methodes en verklaarden dat hun deelname aan het evenement hen aan het denken zette en hun kijk op het belang van seksuele opvoeding op school gedeeltelijk veranderde. Hierdoor erkenden ze de betrokkenheid van de school bij onderwerpen op het gebied van seksuele voorlichting, de ondersteunende en begeleidende rol die gezinnen thuis zouden moeten hebben en de moeilijkheid van scholen om een vruchtbare en organische dialoog over seksualiteit met de gezinnen van leerlingen tot stand te brengen.

Beleidsaanbevelingen

Implementeer een verplicht en geïntegreerd lesprogramma voor seksuele voorlichting op alle scholen, dat niet alleen een biologisch en risicopreventiemodel moet volgen, maar in plaats daarvan een alomvattend, seksueel-affectief en inclusief onderwijs moet bevatten.

Versterk de wetgeving over integrale seksuele opvoeding op scholen en de samenwerking tussen openbare instellingen en scholen.

Maak uitgebreide en inclusieve seksuele voorlichting voor leraren en schoolpersoneel verplicht.

Garandeer steun en middelen voor de implementatie van seksuele voorlichting. Onderwijsinstellingen en de overheid moeten leerkrachten en opvoeders steunen die leerlingen integrale seksuele opvoeding geven.

Introduceer integrale en inclusieve seksuele voorlichting vanaf de eerste schooljaren, waarbij de inhoud wordt geproduceerd en aangepast aan de verschillende leeftijden, ontwikkelingsfasen en gevoeligheden van de leerlingen.

Bevorder de productie en beschikbaarheid van materialen, teksten, bronnen en trainingsprogramma's over alomvattende seksuele opvoeding voor verschillende leeftijdsgroepen.

De betrokkenheid van ouders en gezinnen bij seksuele opvoedingsprogramma's aanmoedigen en vergemakkelijken, door hun actieve deelname aan seksuele opvoedingstrainingen en door het creëren van ruimte voor dialoog tussen gezinnen en schoolpersoneel.

Bevorder het gebruik van creatieve, deelnemersgerichte en belichaamde methoden, zoals theater of interactieve activiteiten, om seksuele voorlichtingscursussen te geven, aangezien deze methoden effectief zijn gebleken in het betrekken van studenten en het faciliteren van de dialoog over gevoelige onderwerpen.

Strategieën ontwikkelen en implementeren om stigmatisering en discriminatie op basis van genderidentiteit, seksuele geaardheid, ras en intellectuele, cognitieve en/of functionele diversiteit te bestrijden binnen scholen en gemeenschappen, om een veilige en inclusieve omgeving te creëren voor alle leerlingen.

Zichtbaarheid geven aan de specifieke behoeften van mensen met intellectuele, cognitieve en/of functionele diversiteit en een afwijkende seksuele geaardheid of genderidentiteit.

Versterk en creëer meer gestructureerde en frequente seksuele voorlichtingscursussen voor mensen met een verstandelijke, cognitieve en/of functionele diversiteit en geef zo uitvoering aan hun recht op kwaliteitsonderwijs.

De voorbereiding van leerkrachten en schoolpersoneel op multiculturalisme verbeteren, zodat ze in staat zijn om te gaan met leerlingen en families uit andere culturen en met andere geloofsovertuigingen of tradities en hen bij de school kunnen betrekken, wat de toegevoegde waarde van diversiteit in de schoolgemeenschap vergroot, maar ook zorgt voor integraal en respectvol onderwijs voor iedereen.

De effectiviteit van seksuele opvoedingsprogramma's regelmatig controleren en beoordelen door middel van enquêtes en feedback van leerlingen, ouders en docenten, om ervoor te zorgen dat ze voldoen aan de behoeften van leerlingen en tegemoetkomen aan de zorgen van alle belanghebbenden.

Conclusie

Concluderend kan worden gesteld dat het INCLUDED-project van grote waarde en belang is gebleken. Er is een grote behoefte in scholen om alomvattende en inclusieve seksuele opvoedingsprogramma's te voorzien en te implementeren, die gestructureerde trajecten aanbieden en geen incidentele interventies, die plaatsvinden in synergie en complementariteit met de hele onderwijsgemeenschap en met de steun van de instellingen, en die niet alleen vertrouwen op de goede wil en schaarse middelen van de meest verstandige leraren.

Studenten, of het nu kinderen of jongeren zijn, en ongeacht hun fysieke, culturele of sociale toestand, hebben het recht en de behoefte om informatie, begeleiding en ondersteuning te krijgen van volwassenen die hen moeten begeleiden naar gezonde, inclusieve en respectvolle relationele en seksuele praktijken. Het is niet door middel van taboes en verboden dat de maatschappij het heden en de toekomst van jongeren kan beschermen, maar door hen de kans te geven om te leren en zich te uiten.

Om gehoor te geven aan deze oproep en deze zware taak uit te voeren, is het noodzakelijk dat de referentiefiguren in de eerste plaats seksuele voorlichting krijgen. Het is van fundamenteel belang dat ze vertrouwd raken met het onderwerp, dat ze nieuwe instrumenten verwerven om het op een dynamische en innovatieve manier te benaderen, dat ze geüpdate

concepten, woorden en inhoud. Maar bovenal moeten volwassenen leren naar zichzelf te luisteren, hun eigen taboes en vooroordelen, hun eigen verdriet en trauma's onder ogen te zien, om de jongsten te begrijpen en te begeleiden naar gezondere relaties en een eerlijkere samenleving.

In deze zin toonde het INCLUDED project de effectiviteit aan van creatieve en theatrale methodologieën om integrale seksuele voorlichting te introduceren bij groepen jongeren, families en schoolpersoneel. Aan de eersten bood het project dynamische en niet-formele oefeningen en praktijken om hun nieuwsgierigheden en kennis te uiten en te onderzoeken, waardoor een constructieve, gelijkwaardige, luchtige en veroordelingsvrije luisterruimte ontstond waarin de leerlingen zelf de hoofdrolspelers waren. INCLUDED stelde ook innovatieve middelen en instrumenten voor leerkrachten voor om seksuele en relationele vorming in de klas te geven en een vruchtbare dialoog met de families van de leerlingen op te bouwen.

Theater en creativiteit kunnen en moeten uiteindelijk geweldige bondgenoten zijn om seksuele voorlichting op scholen te verdiepen en te verbeteren en om de essentiële dialoog tussen leerlingen, scholen en families te bevorderen, tot stand te brengen en in stand te houden.

Griekenland

Inleiding - Nationale context

Volgens het Griekse primaire onderzoek blijven mensenrechten/seksuele rechten, diversiteitskwesaties, genderidentiteiten, seksuele geaardheid, genderkwesaties en seksualiteit gestigmatiseerde onderwerpen op Griekse scholen. Daarom is er geen specifieke cursus over seksuele opvoeding in het speciaal en/of inclusief onderwijs. Onderwerpen als deze worden door leerkrachten, psychologen, maatschappelijk werkers enz. onderwezen als speciale/afzonderlijke thematische eenheden in een interdisciplinaire aanpak binnen andere vakken of cursussen (sociale vaardigheden, communicatievaardigheden, emotionele vaardigheden...). De lengte van de module hangt af van de behoeften van de klas of groep leerlingen van elke leerkracht en van de opzet van het programma. Seksuele voorlichting is daarom geen verplicht vak in het middelbaar algemeen, speciaal of beroepsonderwijs en het is niet als apart vak opgenomen in het nationale, formele leerplan. De leeftijd van de leerlingen die deelnemen aan seksuele opvoedingsprogramma's in de twee verschillende typen scholen voor voortgezet speciaal en inclusief onderwijs ligt tussen de 12 en 24 jaar. De enige formele seksuele voorlichting die in 2021 door het Griekse Ministerie van Onderwijs werd geïntroduceerd, maakt deel uit van de thematische eenheid "Welzijn". Het is een workshopprogramma voor leerlingen in de onderbouw van de middelbare school (13-16 jaar), maar ook hier geldt dat het alleen wordt gegeven als de lerarenraad het relevant acht voor de behoeften van de scholen en gedurende één lesuur per week gedurende maximaal 7 weken.

Anatomie wordt bijvoorbeeld onderwezen in biologie en genderkwesaties of relaties worden onderwezen in sociale wetenschappen, kunstonderwijs, literatuur of via buitenschoolse activiteiten. Aan het begin van elk schooljaar geeft het Ministerie van Onderwijs en Religieuze Zaken een lijst van professionals, voornamelijk vroedvrouwen, gynaecologen en gezondheidswerkers, die korte opbouwende bijeenkomsten (2 lessen) voor leerlingen mogen verzorgen. Daarnaast bieden

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

sommige instellingen in samenwerking met scholen informatieve en interventiemogelijkheden aan. Om studenten aan deze bijeenkomsten te laten deelnemen, moet er vóór de bijeenkomst schriftelijke toestemming van de ouders bij de school worden ingediend. Deze bijeenkomsten

richten zich voornamelijk op anatomie, ziektepreventie en anticonceptie, genderkwesties en seksualiteit. In het algemeen is er geen nationaal en formeel programma in het Griekse onderwijssysteem.

Intellectuele uitgang 1

Zoals hierboven vermeld, omvat IO1 een curriculair trainingsprogramma voor studenten, een handboek voor scholen en aanbevelingen voor de invoering ervan in het schoolcurriculum. Het programma is gebaseerd op de nationale context en interviews met schoolautoriteiten, leerkrachten, ouders en leerlingen die hun behoeften vaststelden. Tot slot vond er een proefimplementatie plaats met studenten.

Bureauonderzoek

Sinds september vorig jaar heeft het Griekse ministerie van Onderwijs en Religieuze Zaken, met een wet die ter stemming werd voorgelegd aan het parlement in juni 2020 (N4692 / 2020)¹ betreffende de hervorming van openbare scholen, al vaardigheidswerkshops die gericht zijn op het cultiveren van de levensvaardigheden, zachte vaardigheden en technologische vaardigheden van leerlingen opgenomen in het verplichte rooster van kleuter-, basis- en middelbare scholen. De actie omvatte 218 scholen in de eerste proeffase, terwijl er ook een tweede gepland was die zich geleidelijk naar alle scholen in het land zou verspreiden. In deze workshops wordt in de thematische cyclus "Welzijn" seksuele voorlichting gegeven, terwijl de thematische cyclus "Sociale empathie en verantwoordelijkheid" de versterking van waarden zoals wederzijds respect, respect voor diversiteit en bescherming van de mensenrechten omvat (Trigka, 2021). Het nieuwe programma voor seksuele voorlichting zal worden geïmplementeerd op alle onderwijsniveaus, inclusief kleuterscholen, basisscholen en middelbare scholen, volgens de eerder genoemde wet (N4692/2020). Tot de eerste pilot van het nieuwe programma voor seksuele voorlichting, dat in het schooljaar 2020-2021 werd geïmplementeerd, werd het onderwerp meestal overgelaten aan een paar vooruitstrevende leraren en professoren die besloten om het onderwerp seksueel leven aan te pakken, bijvoorbeeld in het kader van het programma voor gezondheidseducatie, dat na afloop van het lesrooster plaatsvond en optioneel was voor leerlingen.

Volgens gegevens van het Instituut voor Geestelijke en Seksuele Gezondheid beschouwen jongeren in Griekenland hun vrienden als hun belangrijkste bron van informatie over seks (52%), omdat ze zich meer op hun gemak voelen om dergelijke onderwerpen met hen te bespreken en relevante vragen te stellen. Het internet is de op één na populairste informatiebron voor kinderen en jongeren (23%). Ouders en scholen zijn ook bronnen van informatie over seks, maar in zeer lage percentages (14% en 11%) (Liaka, 2010).

In 2021 werd het grote publiek, vooral jongeren, opgeschrikt door de Griekse versie van de "Me Too"-beweging, die ging over de publicatie van gevallen van seksueel misbruik in Griekenland door survivors. Het begon in de winter van 2020 na het publieke verhaal van atlete Sofia Bekatorou over het seksueel misbruik dat ze vele jaren geleden (1998) meemaakte. Ze noemde de dader een lid van de Griekse zeilbond (Tsivola, 2021). Bekatorou's onthullingen gingen gepaard met een golf van applaus en steun die zich vooral manifesteerde via sociale netwerken en de media. Na deze

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

onthullingen werden soortgelijke onthullingen gedaan door andere professionele atleten, universiteitsstudenten, journalisten, politici en uiteindelijk acteurs. Een hoogtepunt van de klachten leidde tot de arrestatie van

van de voormalige artistiek directeur van het Nationaal Theater, Dimitris Lignadis, na de bekendmaking van klachten tegen de acteur en regisseur voor verkrachting en pederastie.

Een ander onderwerp zijn de rechten van LGBTQ+ mensen in Griekenland. In april 2021 heeft de premier een speciale commissie in het leven geroepen om de situatie van de LGBTQ+-gemeenschap in Griekenland te onderzoeken en beleidshervormingen voor te stellen die gelijke rechten en kansen voor de mensen zullen brengen. De commissie rondde haar werk af in juni 2021. Enkele van de belangrijkste onderwerpen waarover veel is gedebatteerd in de publieke sfeer zijn de erkenning van het huwelijk tussen mensen van hetzelfde geslacht (op dit moment worden in Griekenland alleen burgerlijke unies erkend) en adoptierechten. Tijdens de Athens Pride 2021 (gehouden in september 2021) werd het debat opnieuw aangewakkerd. Op dit moment worden er geen politieke initiatieven genomen met betrekking tot de resultaten van deze commissie.

Tegenwoordig zijn de taboe- en stigmatiseringsthema's in het Griekse onderwijs en de Griekse samenleving in het algemeen:

1. Seks: De nieuwe wet die seksuele voorlichting op scholen introduceert, heeft veel negatieve reacties opgeleverd van ouders, sommige leden van de kerk en conservatieven.
2. Geestelijke gezondheid: Geestelijke gezondheidsproblemen zijn jarenlang taboe geweest in Griekenland. De tien jaar durende sociaaleconomische crisis heeft er echter toe bijgedragen dat ze zichtbaarder zijn geworden in de samenleving en dat mensen er nu openlijker over praten (naftemporiki.gr, 2019).
3. Homoseksualiteit: Homoseksualiteit is nog steeds een taboe in de Griekse samenleving en het Griekse onderwijs. Tot voor kort leidden zonen van hetzelfde geslacht die deel uitmaakten van een Griekse televisieserie tot het opleggen van boetes door de Nationale Omroepraad.

Afhankelijk van hun onderwijsbehoeften kunnen leerlingen met speciale onderwijsbehoeften naar scholen voor algemeen onderwijs (gewone scholen met aanvullende, ondersteunende onderwijsprogramma's, uitgevoerd door leerkrachten voor speciaal en inclusief onderwijs) of naar scholen voor speciaal onderwijs. Dit wordt per geval bepaald door de KEDASY (Diagnostic Assessment, Counseling and Support Centers).

Leerlingen met lichte leerproblemen kunnen typische klassen volgen op de algemene school met parallelle ondersteuning en co-educatie door leerkrachten voor speciaal en inclusief onderwijs als dit vereist is door het type en de mate van speciale onderwijsbehoeften. Speciaal georganiseerde en goed bemande klassen voor inclusief onderwijs werken binnen de scholen voor algemeen en beroepsonderwijs met twee soorten programma's (Doe, 2017a):

Een gemeenschappelijk en gespecialiseerd programma (tot 15 lessen per week) bepaald door een voorstel van de relevante KEDASY voor leerlingen met mildere speciale onderwijsbehoeften.

Gespecialiseerd groeps- of individueel programma van verlengde uren, bepaald door een voorstel van het relevante KEDASY, voor leerlingen met ernstigere vormen van speciale onderwijsbehoeften, die niet gedekt worden door onafhankelijke speciale onderwijseenheden die overeenkomen met het vereiste type en de vereiste graad. Het

gespecialiseerde programma kan onafhankelijk van het publiek zijn, afhankelijk van de behoeften van de leerlingen.

Studenten met aanzienlijke moeilijkheden kunnen deelnemen (Doe, 2017b):

Onafhankelijke SMEAE (scholen voor speciaal onderwijs).

Scholen of afdelingen die zelfstandig opereren of als filialen van andere scholen in ziekenhuizen, revalidatiecentra, instellingen voor jeugdzorg, instellingen voor chronisch zieken of geestelijke gezondheidszorg onderwijs en revalidatie diensten, als er mensen met een handicap wonen. Deze onderwijsstructuren worden beschouwd als SMEAE en vallen onder de autoriteit van het Ministerie van Onderwijs.

Thuisonderwijs kan, wanneer dit noodzakelijk wordt geacht, worden gegeven bij ernstige gezondheidsproblemen van korte duur of chronische gezondheidsproblemen, waardoor leerlingen niet naar school kunnen gaan. Een leerkracht in het speciaal onderwijs geeft niet noodzakelijk thuisonderwijs, tenzij het relevante KEDASY een dergelijke richtlijn geeft.

Het lesmateriaal dat op school wordt gegeven, wordt na een specifieke procedure goedgekeurd. Boeken worden toegewezen aan een auteur of een schrijfteam. Na deze keuze dient de verantwoordelijke voor een specifieke cursus een voorstel in dat moet worden goedgekeurd door de relevante afdeling van het Instituut voor Onderwijsbeleid. Vervolgens keurt het departement van het Instituut het voorstel goed en wordt het relevante ministeriële besluit uitgevaardigd, met inbegrip van de specificaties van het lesmateriaal in productie. Het lesmateriaal staat onder toezicht van de toegewezen adviseur of assistent van het instituut en wordt uiteindelijk beoordeeld door een externe evaluatiecommissie (Pedagogisch Instituut, 2009).

Sinds 2003 worden alle nieuwe leerplichtboeken geproduceerd na een aanbesteding. Vervolgens worden ze tijdens het schrijven geëvalueerd door een extern crisiscomité bestaande uit een universiteitsstudent die gespecialiseerd is in het onderwerp van het boek, een schooldecaan en een leerkracht.

Griekenland is een van de landen waar transgenders en homoseksuelen minder vaak een positieve sfeer op school ervaren, en ook het land met de laagste ranking wat betreft hoe tevreden ze zijn met hun leven (Moshovakou & Ntani, 2018). De wetshervormingen van 2015 verbeterden de positie van LGBTQI+ mensen in Griekenland. Ook de LGBTQI+-kandidaten in de vorige verkiezingen bewijzen dat het model van de politicus, die tot nu toe (bijna) een heteronormaal- preferente mannelijk-mannelijke was, aan het veranderen is. Een grote stap werd gezet na de recente incidenten en beschuldigingen van seksueel geweld en seksueel misbruik in de sectoren sport en theater, toen de regering besloot om onmiddellijke seksuele voorlichtingsprogramma's op scholen te implementeren als preventieve maatregel.

Loodsen

In totaal namen 32 leerlingen van twee verschillende scholen deel aan de pilot.

Vijfentwintig (25) studenten waren afkomstig van een algemeen vormende school en zeven (7) van een school voor speciaal onderwijs. Meer specifiek waren er studenten met intellectuele en cognitieve diversiteit, waaronder twee studenten met ASS (Autistisch Spectrum Stoornis) en twee studenten met Attention Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD) die aanvullende inclusieve onderwijsprogramma's volgden in de typische onderwijssetting van de middelbare school, en ze hadden extra ondersteuning. Daarnaast hadden vier

Er waren leerkrachten aanwezig - drie voor algemeen onderwijs en één voor speciaal onderwijs - en één psycholoog die op de school voor speciaal onderwijs werkt.

Resultaten

De pilot in Griekenland was vruchtbaar en identificeerde de behoeften van de studenten. Hoewel ze verklaarden dat ze kennis hadden over seksuele voorlichting, waren er in werkelijkheid veel misvattingen, vooroordelen en stereotypen. Daarnaast was de pilot ook nuttig voor de opvoeders omdat ze verwezen naar homofobe houdingen. Meer specifiek stelden ze vast dat veel leerlingen homofoob lijken te zijn en dat toxic masculinity veel voorkomt. Deze studenten hebben weinig tolerantie voor iets anders; ze zeiden dat ze geweld zouden gebruiken als iemand hen probeerde lastig te vallen en dat ze niet zouden omgaan met een homoseksuele student. Deze studenten dachten dat ze veel wisten over seks en vroegen zich af waarom de begeleiders een homo-agenda promootten. Voorafgaand aan het imagotheater werd er bijvoorbeeld heel kort verwezen naar de methode Theatre of the Oppressed, waarbij de nadruk lag op de vormen van onderdrukking en de onderdrukte persoon. Een leerling van de speciale school vroeg ons team: "Wat moeten we doen als we twee jongens zien zoenen?". De vraag was de aanleiding voor het maken van een stilstaand beeld door een leerling. Vervolgens werd er een nauwkeurige beschrijving gegeven, titels van het beeld en een discussie over de onderdrukking. De kinderen werden gevraagd om in te grijpen en het beeld te veranderen. We hadden twee interventies: een reactie op het homofobe incident en een andere om de zoenpositie van de twee jongens te veranderen. Helaas was de tijd te kort om tot het ideale beeld te komen. Dit was een onverwacht resultaat van de pilot.

Wat betreft de positieve resultaten, ten eerste, namen alle leerlingen actief deel en gingen met elkaar om. Het is belangrijk om te vermelden dat de leerlingen van de algemene school tijdens de training communiceerden met de leerlingen van de speciale school. Ook het Theatre of the Oppressed was een belangrijke troef van de training, en de studenten namen actief deel en werkten als een team. Zowel de leerkrachten als de studenten waren geïnteresseerd en tevreden. Specifiek vroegen de leerkrachten om geïnformeerd te worden over de volgende stappen van het project om hun seksuele opvoedingsmethodes te verbeteren zodat ze meer inclusief zouden zijn en voorbereid op discriminerende en gewelddadige incidenten, terwijl de leerlingen vroegen om meer audiovisueel materiaal en inhoud over het onderwerp seksualiteit.

Natuurlijk waren er ook enkele moeilijkheden bij het proefdraaien. Allereerst de beperkingen als gevolg van de COVID-19 pandemie. Ten tweede waren sommige activiteiten ongeschikt voor de specifieke doelgroep omdat de studenten er niet mee vertrouwd waren, waardoor ze zich ongemakkelijk voelden. De redenen hiervoor kunnen zijn: i) de afwezigheid van somatische en ervaringsgerichte activiteiten in het Griekse onderwijssysteem, ii) de pandemie die kinderen fysiek en sociaal beperkte, iii) het grote aantal deelnemende studenten, iv) en de tijdsdruk om de activiteiten te voltooien. De leerkrachten van het Griekse onderwijssysteem zijn niet zo gewend aan somatische en ervaringsgerichte activiteiten. Hun deelname aan dit soort activiteiten was dan ook niet zo actief. Daarentegen was hun betrokkenheid bij de activiteiten waarbij mondelinge spraak nodig was, geëngageerd en zeer ondersteunend. Tot slot werd de module "Anatomie, puberteit en lichaamsveranderingen" als saai

ervaren omdat de deelnemers al bekend waren met de inhoud.

Het is ook belangrijk om in de resultaten van het proefproject te vermelden dat de studenten tijdens de eerste dag van het proefproject niet zo actief waren.

activiteit voor de module "Seks en seksualiteit". De activiteit heet "Mysteriedoos". De studenten werd gevraagd om anoniem een vraag op te schrijven en deze in een mand te doen met als doel alle vragen de volgende dag te beantwoorden. Verschillende studenten verklaarden dat ze alles al wisten en geen vragen hadden, wat interessant is omdat er, zoals hierboven vermeld, veel misvattingen en vooroordelen waren. Dit zou kunnen komen doordat de studenten wilden doen alsof ze alles wisten en wilden toegeven aan de gelijkgestemdheid van leeftijdsgenoten. De rest van de vragen die we kregen waren eye-openers. Wat de studenten belangrijk vinden, zijn antwoorden op voor hen cruciale onderwerpen. Bijvoorbeeld: *wanneer is het juiste moment om hun seksuele leven te beginnen, hoe flirt je, waarom verkrachten mensen, hoe kunnen we omgaan met seksuele intimidatie, wat als de intimidatie van een familielid komt en zelfs hoe vergroot je een penis*. Het is gebruikelijk voor studenten op deze leeftijd om zichzelf te vergelijken met de beelden die ze om zich heen zien (in pornografie of zelfs in discussies met hun leeftijdsgenoten). Ze waren geïnteresseerd in het bespreken van belangrijke zaken die hen angst inboezemen. Deze activiteit duurde 40 minuten, maar er was meer tijd nodig. De deelnemers waren enthousiast over het concept van deze activiteit, omdat ze belangrijke kwesties gingen bespreken en antwoorden kregen op hun vragen.

Tijdens het verzamelen van de antwoorden werd vastgesteld dat twee van de studenten mogelijk te maken hadden gehad met seksuele intimidatie in de familie. Een van hen vroeg *wat de student moest doen als een familielid hem of haar seksueel lastigviel*. De tweede vroeg *hoe ze een vriend konden helpen die seksueel geïntimideerd werd door een familielid, zonder zichzelf of een vriend in gevaar te brengen*. Natuurlijk werden de opvoeders en de schoolpsycholoog op de hoogte gebracht van deze twee situaties, zodat ze konden ingrijpen om de leerlingen in nood te helpen. De leerlingen kregen de nodige informatie over hoe om te gaan met soortgelijke situaties en toegang tot een nationale anonieme hulplijn en bronnen voor meer informatie. Het belang van het opnemen van het onderwerp "seksuele intimidatie" in de INCLUDED materialen is duidelijk.

Intellectuele output 2

Zoals hierboven vermeld, hebben alle partners in IO2 bijgedragen aan de ontwikkeling van een gratis meertalige e-cursus voor leerkrachten en ondersteunend personeel (schoolverpleegkundigen, schooldecanen, enz.). De e-cursus over inclusief onderwijs via creatieve methoden is gebaseerd op de onderzoeksfase van elke partner uit IO1 en de resultaten van de pilot van IO1, waarbij ook opvoeders en leerkrachten betrokken waren. De e-cursus was gericht op het ontwikkelen van educatief materiaal ter ondersteuning van het schoolpersoneel om seksuele opvoedingscursussen te kunnen geven via creatieve, deelnemersgerichte en belichaamde methoden zoals het Theatre of the Oppressed. Het is belangrijk om te vermelden dat de inhoud werd ontwikkeld op basis van een holistische, gezonde, inclusieve, kritische en positieve seksuele opvoeding, een kritische pedagogie en een intersectionele benadering. Dit laatste is erg belangrijk omdat het project elke student wil betrekken, ongeacht geslacht, ras, capaciteiten, seksuele geaardheid, enz.

Elke partner droeg niet alleen bij aan de ontwikkeling van de modules, maar vertaalde en paste de context ook aan met betrekking tot hun nationale context. In Griekenland werkten RDPSEA en KMOP opnieuw samen met de scholen uit het pilotproject van IO1 en nog een school waarin ze

geïnteresseerd waren, maar deze keer alleen met de leerkrachten. De e-cursus werd gepresenteerd en uitgelegd aan de deelnemers tijdens de pilot van IO3 (Gids voor leerkrachten en gezinnen), terwijl de pilot van IO2

was asynchroon. We vroegen de leerkrachten en het schoolpersoneel om in hun eigen tijd in te loggen op het platform, de cursus en de kleine tests voor zelfreflectie te doen en vervolgens hun feedback en commentaar te geven.

Intellectuele output 3

De ^{3e} Intellectuele Output van het project was gericht op het ondersteunen van de rol van gezinnen in de seksuele opvoeding van hun kinderen (inclusief kinderen met verstandelijke beperkingen) en op het verbeteren van hun interactie en relatie met het schoolsysteem. Meer specifiek droegen alle partners in IO3 bij aan de ontwikkeling van een methodologische gids (PDF) voor scholen met activiteiten voor ouders en leerkrachten/opvoeders. Deze gids is bedoeld om gezinnen te betrekken bij programma's voor seksuele voorlichting door hun actieve deelname en training in seksuele voorlichting.

Voordat we de inhoud van de gids ontwikkelden, hebben we een aantal interviews gehouden met leerkrachten en opvoeders over hun relatie met gezinnen en hoe gezinnen betrokken zullen worden, in het bijzonder bij het onderwerp seksuele voorlichting. Ook al heeft slechts één van de geïnterviewden een goede training gevolgd met betrekking tot seksuele voorlichting, toch gaven ze allemaal aan dat ze geïnteresseerd zijn in het leren van en geïnformeerd worden over dit onderwerp. Ze verklaarden ook dat leerlingen niet alleen door hun opleiding, maar ook door het gebruik van interactieve hulpmiddelen in staat zullen zijn om een seksuele opvoedingscursus te begrijpen en er actief aan deel te nemen. Over de relatie met de families en hun betrokkenheid bij seksuele voorlichting waren ze niet positief. Een van de geïnterviewden zei dat ze angstig zou zijn als er een gesprek over seksuele voorlichting met de ouders nodig was, terwijl een andere zei dat er afkeuring en negatieve reacties van ouders waren over een cursus seksuele voorlichting. Ze geloven allemaal dat het heel belangrijk is om de gezinnen en de ouders aan hun zijde te hebben, omdat de ouders op die manier opvoeders voor hun kinderen kunnen worden en hen ook kunnen helpen. Over het algemeen is er geen gemeenschappelijke, nationale opleiding voor leerkrachten en opvoeders over seksuele voorlichting en veel van de stereotypen zijn het resultaat van het gezin. Gezinnen zijn niet zo betrokken bij het schoolsysteem, vooral niet bij seksuele voorlichtingscursussen, dus ze hebben negatieve reacties. Het is de moeite waard om te vermelden dat het echt belangrijk is om een dialoog over seksuele voorlichting tussen scholen, gezinnen en studenten te openen om de taboes te doorbreken en kennis te verschaffen.

Nadat we de resultaten van de interviews hadden verzameld, ontwikkelden we de hulpmiddelen die we in de Gids gebruikten. Alle hulpmiddelen zijn interactieve activiteiten voor leerkrachten en gezinnen met als doel de dialoog tussen hen te openen. De pilot van IO3 vond plaats op de ^{2e} Junior High School van Alimos op 8 en 9 februari 2023 van 14:00 tot 20:00 uur. Aan de pilot namen in totaal 25 mensen deel (2 mannen en 23 vrouwen) in de leeftijd van 24 tot 60 jaar. De groep bestond uit leerkrachten, ouders en schoolpersoneel (psychologen, een schoolverpleegkundige en maatschappelijk werkers). De leerkrachten waren afkomstig van twee scholen voor algemeen onderwijs en één school voor speciaal onderwijs.

Na afloop van de training gaven de deelnemers feedback via een evaluatievragenlijst. Over het algemeen was de pilot zeer succesvol en de deelnemers gaven aan dat ze tevreden waren over de opzet van de training. Ze deden nieuwe kennis op, hadden interactie met collega's en gezinnen,

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

wisselden ideeën uit en bespraken uitdagende onderwerpen. In hun evaluatie gaven alle

De deelnemers gaven aan dat de interactieve, belichaamde theateractiviteiten het meest uitdagend, maar tegelijkertijd het meest interessant en nuttig waren. Sommige leerkrachten verklaarden dat het belangrijk is om de dialoog tussen gezinnen te openen door middel van dit soort activiteiten en dat de interactie tussen hen helpt om de weerstand en negatieve reacties van hun gezinnen te overwinnen. Wat de gezinnen betreft, benadrukten ze allemaal het belang van seksuele voorlichting op school, terwijl sommigen van hen verklaarden dat de training hen hielp om hun stereotiepe perspectieven te veranderen. Het is belangrijk om te vermelden dat slechts 2 van de 5 deelnemers vertrouwen hebben in leerkrachten als het gaat om de uitvoering van seksuele voorlichting, omdat ze vinden dat deze niet goed geïnformeerd, voorbereid en opgeleid zijn.

Beleidsaanbevelingen

Een nationaal lesprogramma voor seksuele voorlichting invoeren op alle scholen, algemeen, speciaal en beroepsonderwijs, met een alomvattende en inclusieve benadering van seksuele voorlichting, waarin alle aspecten van seksuele gezondheid, relaties en genderidentiteit aan bod komen.

Zorg voor verplichte en uitgebreide training voor leraren en schoolpersoneel over seksuele voorlichting, inclusief onderwerpen als gezonde relaties, toestemming, seksuele geaardheid en genderidentiteit, zodat ze goed geïnformeerd zijn en voorbereid zijn om seksuele voorlichting te geven.

De betrokkenheid van ouders en gezinnen bij seksuele opvoedingsprogramma's aanmoedigen en vergemakkelijken, door hun actieve deelname en training in seksuele opvoeding, om hun relatie met het schoolsysteem te verbeteren en hun rol in de seksuele opvoeding van hun kinderen te ondersteunen.

Bevorder het gebruik van creatieve, deelnemersgerichte en belichaamde methoden, zoals theater of interactieve activiteiten, om seksuele voorlichtingscursussen te geven, aangezien deze methoden effectief zijn gebleken in het betrekken van studenten en het faciliteren van de dialoog over gevoelige onderwerpen.

Strategieën ontwikkelen en implementeren om stigmatisering en discriminatie op basis van genderidentiteit, seksuele geaardheid, ras en handicap binnen scholen en gemeenschappen te bestrijden, om een veilige en inclusieve omgeving voor alle leerlingen te creëren.

Controleer en evalueer regelmatig de effectiviteit van seksuele opvoedingsprogramma's door gebruik te maken van enquêtes en feedback van leerlingen, ouders en docenten, om ervoor te zorgen dat ze voldoen aan de behoeften van leerlingen en tegemoetkomen aan de zorgen van alle belanghebbenden.

Financiering en ondersteuning bieden voor de ontwikkeling en implementatie van programma's en middelen voor seksuele voorlichting, om ervoor te zorgen dat alle scholen en gemeenschappen toegang hebben tot de middelen die ze nodig hebben om uitgebreide en inclusieve seksuele voorlichting te geven aan alle leerlingen.

Conclusie

Concluderend kan worden gesteld dat de implementatie van het INCLUDED project een succesvolle poging was om leerlingen uitgebreide seksuele voorlichting te geven op een manier die inclusief, intersectioneel en respectvol is voor verschillende culturen en identiteiten. Door de gezamenlijke inspanningen van de projectpartners heeft het project

De belangrijkste doelstellingen waren het ontwikkelen van innovatief, interactief en deelnemersgericht lesmateriaal en trainingsprogramma's voor leerkrachten, opvoeders en ouders om seksuele voorlichting te geven via creatieve methoden.

De impact van het project is aanzienlijk, omdat het een cruciaal aspect van de gezondheid en het welzijn van leerlingen behandelt, evenals hun sociale en emotionele ontwikkeling. Het project heeft bijgedragen aan de bevordering van beleid en praktijken op het gebied van seksuele voorlichting die inclusief en respectvol zijn en inspelen op de behoeften van elke leerling. Het heeft ook het bewustzijn en de kennis van leerkrachten, opvoeders en ouders met betrekking tot seksuele voorlichting vergroot en hen voorzien van de middelen en strategieën om uitgebreide seksuele voorlichting te geven door middel van creatieve en participatieve methoden.

UK

Inleiding - Nationale context

In het Verenigd Koninkrijk is relationele vorming verplicht voor alle leerlingen in het basisonderwijs en is relationele en seksuele vorming (RSE) verplicht voor alle leerlingen in het secundair onderwijs.

Relatieonderwijs (primair) richt zich op het onderwijzen van de fundamentele bouwstenen en kenmerken van positieve relaties, met speciale aandacht voor vriendschappen, familierelaties en relaties met andere kinderen en volwassenen. Het doel is om leerlingen misbruik te laten herkennen en melden, inclusief emotioneel, fysiek en seksueel misbruik door de nadruk te leggen op grenzen en privacy, zodat jongeren begrijpen dat ze rechten hebben over hun eigen lichaam. Onderwerpen die aan bod komen zijn huwelijk, instemming, inclusief de leeftijd van instemming, geweld tegen vrouwen en meisjes, online gedrag inclusief het delen van beelden en informatie (inclusief 'sexting', door jongeren geproduceerd seksueel beeldmateriaal, naaktfoto's, etc.), pornografie, abortus, seksualiteit, genderidentiteit, middelenmisbruik, geweld en uitbuiting door bendes, extremisme/radicalisering, criminele uitbuiting (bijvoorbeeld door bendebeïnvloeding of 'county lines' drugoperaties), haatmisdrijven en vrouwelijke genitale verminking (FGM).

Seksueel en relationeel onderwijs (SRE) is verplicht vanaf 11 jaar in het Verenigd Koninkrijk. Het houdt in dat kinderen worden onderwezen over voortplanting, seksualiteit en seksuele gezondheid. Basisscholen die ervoor kiezen om seksuele voorlichting te geven (naast de verplichte lessen over relaties) moeten ouders echter het recht geven om hun kinderen terug te trekken. Turnbull et al. (2010) rapporteerden dat adolescenten de seksuele voorlichting van hoge kwaliteit vonden en het leuk vonden om les te krijgen van gezondheidswerkers op scholen. Tot de favoriete bronnen van seksuele voorlichting behoorden medewerkers van de seksuele gezondheidszorg, ouders, leeftijdsgenoten en de media. Geslacht, het geloof van de school (Church of England of katholiek) en het schooltype (regulier, speciaal onderwijs) waren voorspellers van de voorkeur voor verschillende aspecten van seksuele voorlichting. De resultaten benadrukten de cruciale rol van ervaren, gekwalificeerde opvoeders, maar ook de aanvullende rol van ouders en leeftijdsgenoten en de rol van internetsites, tijdschriften, telefoonlijnen en scholen. Stereotiepe voorkeuren van jongens en meisjes buiten SRE lijken te worden bestendigd in SRE, en de voorkeuren van adolescenten met speciale behoeften en reguliere adolescenten komen overeen met hun

communicatie en opvoeding buiten SRE.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Intellectuele uitgang 1

IO1 bevat een handboek voor scholen om inclusieve seksuele opvoeding te implementeren via creatieve methoden met een curriculair trainingsprogramma voor leerlingen en aanbevelingen over hoe dit in de school te introduceren. Om te begrijpen hoe het onderwerp wordt behandeld, vastgehouden en begrepen in de Britse context, werden officiële structurele definities over seksuele voorlichting verzameld tijdens de desk-based onderzoeksfase van de output.

"Het doel van SRE is om jongeren de informatie te geven die ze nodig hebben om gezonde, koesterende relaties te ontwikkelen, niet alleen intieme relaties. Het moet hen in staat stellen om te weten hoe een gezonde relatie eruit ziet en wat een goede vriend, een goede collega en een succesvol huwelijk of ander soort toegewijde relatie maakt. Het moet ook gaan over anticonceptie, het ontwikkelen van intieme relaties en het weerstaan van druk om seks te hebben (en geen druk uitoefenen). Het moet leren wat acceptabel en onacceptabel gedrag is in relaties."

"Effectieve RSE moedigt vroegtijdige seksuele experimenten niet aan. Het moet jongeren leren de menselijke seksualiteit te begrijpen en zichzelf en anderen te respecteren. Het stelt jongeren in staat om volwassen te worden, hun zelfvertrouwen en gevoel van eigenwaarde op te bouwen en de redenen voor het uitstellen van seksuele activiteit te begrijpen. Effectieve RSE ondersteunt mensen ook om op het juiste moment, hun hele leven lang, veilige, bevredigende en gezonde seksuele relaties te ontwikkelen."

Er werd een korte enquête ontwikkeld om de huidige onderwerpen in de publieke belangstelling in het Verenigd Koninkrijk te identificeren. De meest voorkomende antwoorden die werden verzameld door voornamelijk volwassen deelnemers waren: seksueel overdraagbare aandoeningen zoals hiv, alle soorten soa's, chlamydia en onderwerpen zoals toestemming, seksueel geweld, seks voor minderjarigen, onbeschermd seks, abortusregulering, groepsdruk en sexting.

Volgens de verzamelde resultaten van onze volwassen deelnemers zijn de heersende taboes/stigmaonderwerpen in het onderwijs en in de algemene cultuur seksueel overdraagbare aandoeningen, seksuele voorlichting en gender/LBTQ-kwesties, gehandicapten, abortus, sekshandel, seksualiteit in het algemeen en geïnformeerde toestemming. Als gevolg hiervan komen de antwoorden aardig overeen met de antwoorden die in het openbaar in het Verenigd Koninkrijk zijn verzameld. Naast de onderwerpen met betrekking tot seksuele voorlichting werden ook andere onderwerpen zoals geestelijke gezondheid, Brexit, de Black Lives Matter-beweging en religie geïdentificeerd als taboe/gestigmatiseerde onderwerpen in het Verenigd Koninkrijk.

MEH testte de INCLUDED-activiteiten in februari 2022 met 15 studenten met verschillende niveaus van doofheid in de leeftijd van 14-22 jaar en met studenten die ofwel naar de universiteit gaan of naar scholen voor speciale programmatraining. Deaf Active heeft een naschoolse jeugdclub voor Dove, slechthorende, CODA (Child of Deaf Adult) en horende kinderen en jongeren. Ze leiden ook hun oudere studenten op tot jeugdwerkers. Er waren studenten met verschillende niveaus van doofheid en 3 jeugdwerkers die normaal met hen werken, hebben ons geholpen om onze modules te geven door in gebarentaal te tolken.

De volgende activiteiten werden

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

getest; Module 1:
Veranderingen in de
puberteit,

Module 2: wie is deze professional?

Module 3: brainstormen over seks en
seksualiteit, Module 4: rode en groene
licht scenario's.

De pilot was over het algemeen positief. Studenten toonden veel interesse en aandacht voor onze activiteiten. Hun leerkrachten en de tolken waren blij met de inhoud van de activiteiten, de methodologieën en de reactie van de leerlingen. Communicatie was het meest uitdagende deel van de pilot, omdat de begeleiders geen gebarentaal kenden, maar tolken hielpen met vertalen en het toegankelijk maken van de inhoud van de activiteiten voor alle deelnemers. Bovendien aarzelden sommige studenten om vragen te beantwoorden in open discussies met de hele groep. Ze waren echter interactiever en communicatiever toen ze in kleinere groepen met hun medestudenten moesten werken. Een andere uitdaging die we tegenkwamen was het lage niveau van geletterdheid van de leerlingen. Om dit probleem op te lossen, werden de woorden in de verhalen aangepast en begrijpelijker gemaakt voor de activiteit van de "toestemmingsmodule". Daarnaast kregen leerlingen de mogelijkheid om niet-geschreven evaluaties te delen.

De positieve kant van de pilot was de grote interesse die de studenten toonden in de inhoud van de pilot. De aanvankelijke uitdaging was inderdaad het gevoelige onderwerp van de pilot en dus de kans dat sommige leerlingen in verlegenheid werden gebracht of weigerden om deel te nemen aan de discussie. De leerkrachten waren echter zeer behulpzaam, omdat ze de groep kenden en de algemene omgeving inclusief en coöperatief was.

Er werden enkele aanpassingen gedaan om tegemoet te komen aan de behoeften van de studenten die door hun medische aandoeningen snel moe worden als de activiteiten te veel discussies en inspanningen omvatten. Daarom werd er na de eerste twee modules een pauze ingelast.

Uit evaluatievragen bleek dat de leerlingen over het algemeen tevreden waren over de opzet van deze les. Volgens hun antwoorden hielden ze vooral van de informele manier van praten, de open groepsdiscussie en het groepswerk. Meer in het bijzonder vonden ze het leuk om deel te nemen aan de activiteiten van de eerste module, waar ze voorbeelden moesten bedenken met betrekking tot de onderwerpen lichaam en anatomie en sociale, emotionele en lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit. Verder vonden alle studenten de activiteit van module 4 met betrekking tot toestemming unaniem leuk: scenario's met rood en groen licht. De meesten gaven als open antwoord aan dat ze meer wilden weten over de wettelijke leeftijd voor seks, wetten rond dit onderwerp en verschillende scenario's die tijdens de activiteit werden gebruikt. Tot slot zouden alle studenten deze training zonder aarzelen aanraden aan hun vrienden en leeftijdsgenoten.

Intellectuele output 2

IO2 wil leerkrachten en schoolpersoneel ondersteunen om via creatieve methoden de huidige praktijken in seksuele opvoeding voor hun leerlingen te kunnen toepassen. Om dit doel te bereiken hebben alle partners bijgedragen aan de ontwikkeling van open leermiddelen die kunnen bijdragen aan het welzijn en de sociale inclusie van kwetsbare maatschappelijke groepen. Als resultaat werd

een gratis meertalige e-cursus voor leerkrachten en ondersteunend personeel gecreëerd op basis van de resultaten van IO1.

De e-cursus werd gedeeld en gepromoot onder een breed publiek van leerkrachten, docenten en docenten in het Verenigd Koninkrijk. De cursus werd ook gepresenteerd aan onze deelnemers tijdens de proeffase van IO3 om een groter aantal mensen te bereiken en om van de gelegenheid van een persoonlijke ontmoeting gebruik te maken om het doel en de voordelen van het project, de onderwerpen en het platform in detail uit te leggen. De deelnemers werden uitgenodigd om zich te registreren op het platform en deel te nemen aan de MOOC, die een gestructureerd leertraject biedt, evenals ondersteunend materiaal en activiteiten om leerkrachten en opvoeders te helpen het onderwerp beter te begrijpen en hen uit te rusten met de instrumenten en vaardigheden die nodig zijn om aan de behoeften van hun leerlingen te voldoen. Door zich in te schrijven voor de cursus kregen de deelnemers toegang tot verschillende modules en konden ze in hun eigen tempo innerlijke oefeningen doen. Dankzij hun betrokkenheid kon MEH feedback en commentaar verzamelen over hoe het platform, de cursus en de activiteiten verbeterd konden worden om een hoge mate van tevredenheid te bereiken en beter te voldoen aan de behoeften die aan het begin van het project waren geïdentificeerd. Deze feedback was ook erg belangrijk om de efficiëntie, de overdraagbaarheid en de impact van de resultaten en het project op de doelgroepen te beoordelen.

Intellectuele output 3

INCLUDED third Intellectual Output gericht op het afdwingen van de betrokkenheid van gezinnen bij de seksuele opvoeding van jongeren, waaronder jongeren met een verstandelijke beperking, en het verbeteren van hun interactie met het schoolsysteem door middel van een gids met activiteiten voor ouders en opvoeders.

Voorafgaand aan het opstellen van de handleiding werden interviews afgenomen met leerkrachten van middelbare scholen over hun eerdere seksuele opvoedingstraining om leerlingen te onderwijzen, hun relatie met gezinnen en de betrokkenheid bij en dialoog met hen over seksuele opvoeding.

Twee schoolleerkrachten waren eerder betrokken bij een training seksuele voorlichting, en slechts één leerkracht gaf aan dat ze geïnteresseerd zijn in het geven van seksuele voorlichting aan leerlingen, maar dat ze zich meer getraind moeten voelen door gespecialiseerde begeleiders, en meer goed ontworpen lesmateriaal moeten hebben.

Wat de betrokkenheid van de gezinnen betreft, benadrukten ze het belang van communicatie met de ouders over de gedeelde informatie. Een van de leerkrachten verwees naar de gevoeligheid van het onderwerp en de noodzaak van een consultatieavond waar een open dialoog plaatsvindt. De tweede leerkracht wees op het belang van duidelijke gesprekken met ouders. Een andere leerkracht zei dat seksuele voorlichting een gesprek met ouders zou moeten zijn en dat effectief onderwijs afhangt van hun bereidheid om openlijk te praten, maar dat het niet iets is wat ouders liever met leerkrachten bespreken. In het algemeen werd de noodzaak van een dialoog benadrukt.

Daarom werden in de gids hulpmiddelen ontwikkeld, waaronder interactieve activiteiten voor leerkrachten en gezinnen, om de dialoog te vergemakkelijken, de professionele vaardigheden van leerkrachten te verbeteren en gezinnen bij de seksuele opvoeding te betrekken.

De proefsessies van deze Intellectual Output vonden plaats in het Joseph Lappin Centre in

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Liverpool op 28 maart 2023 van 9:00 tot 15:00 GMT en op 30 maart 2023 van 14:00 tot 20:00 GMT. De pilot werd uitgevoerd in samenwerking met ons netwerk, "Deaf Active", dat nauw samenwerkt aan verschillende programma's met scholen, waaronder de Broadgreen International School met een

focus op dove leerlingen. 21 mensen uit verschillende leeftijdssegmenten (18-39), waaronder families, leerkrachten en medewerkers, woonden de activiteiten bij en namen eraan deel.

Volgens de evaluaties van de deelnemers waren de proefsessies succesvol en ontwikkelden ze hun kennis en vaardigheden. De deelnemers gaven aan dat de activiteiten leuk, gemakkelijk en interactief waren. Er werd een vriendelijke sfeer gecreëerd om ideeën uit te wisselen. Opvoeders konden met leerlingen, ouders en hun kinderen discussiëren over uitdagingen waarmee ze geconfronteerd werden en suggesties ontwikkelen. Ze werden zich bewust van het belang om deel te nemen aan een open en duidelijke dialoog om de seksuele opvoeding van hun kinderen te ondersteunen.

Beleidsaanbevelingen

Relatie-, SRE- en gezondheidseducatie moet toegankelijk zijn door middel van kwaliteitsonderwijs voor alle leerlingen, in het bijzonder voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften en handicaps, die een grote minderheid vormen.

Op speciale scholen en voor sommige SEND-leerlingen (leerlingen met speciale onderwijsbehoeften en handicaps) op gewone scholen kan het nodig zijn om de inhoud en het onderwijs af te stemmen op de specifieke behoeften van leerlingen in verschillende ontwikkelingsfasen.

Het kan gepast zijn om onderwerpen vaker te herhalen met leerlingen met SEND om "overlearning" voor nieuwe en abstracte onderwerpen te ondersteunen. SEND-leerlingen kunnen veel ondersteuning nodig hebben om hun kennis te generaliseren buiten de RSE-lessen en om de kennis te personaliseren naar hun eigen relaties, gedrag en rijping.

Materialen moeten beschikbaar zijn in geschikte leermiddelen, met inbegrip van tactiele diagrammen en fysieke materialen indien nodig.

Vervolgsessies kunnen worden gebruikt met kleinere groepen om het leren uit de RSE-groepslessen te personaliseren. Dit kunnen gerichte sessies in kleine groepen zijn, 1-1 indien nodig, of doorverwijzingen naar specifiek ondersteunend personeel.

Scholen moeten ervoor zorgen dat ze voldoen aan de relevante bepalingen van de Equality Act 2010 (The Equality Act 2010 and schools: Departmental advice), waaronder seksuele geaardheid en geslachtsverandering beschermde kenmerken zijn.

Als scholen hun leerlingen lesgeven over LGBT-kwesties, moeten ze ervoor zorgen dat deze inhoud volledig geïntegreerd is in hun lesprogramma's voor dit deel van het lesprogramma en niet als een op zichzelf staande eenheid of les wordt aangeboden. Scholen mogen zelf bepalen hoe ze dit doen en het Britse ministerie van Onderwijs verwacht dat alle leerlingen tijdig les krijgen over LGBT als onderdeel van dit onderdeel van het lesprogramma.

Conclusie

Kortom, de uitvoering van het INCLUDED-project en de lokale proefprojecten in alle partnerlanden hebben ons meer inzicht gegeven in de huidige situatie en de belangrijkste problemen in kaart

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

behoefden met betrekking tot de seksuele opvoeding van leerlingen en de te volgen aanpak tussen hen, gezinnen en leerkrachten. We kunnen dus stellen dat het project succesvol is in het behalen van de doelstellingen en de gewenste impact op alle doelgroepen. De materialen, cursussen en creatieve methoden die als onderdeel van het project zijn geproduceerd en geïmplementeerd dankzij de medewerking van alle partners, stelden ons in staat om een aantal taboes te doorbreken in alle landen van het consortium en de dialoog te openen naar een meer inclusieve en open samenleving. Bovendien bood het ondersteuning aan leerkrachten en opvoeders om het onderwerp beter te begrijpen en hen uit te rusten met de instrumenten en vaardigheden die nodig zijn om aan de behoeften van hun leerlingen te voldoen. Het project gaf gezinnen de kans om kennis op te doen over gender- en seksuele voorlichting, zodat ze het onderwerp beter met hun kinderen kunnen bespreken en hen bewuster kunnen maken. Bovendien hielp het opvoeders om oplossingen te vinden voor problemen die ze ervaren met leerlingen, ouders en studenten en om een constructieve dialoog en discussie aan te gaan.

De Nederland

Inleiding - Nationale Context

Op Nederlandse scholen is seksuele voorlichting al jaren verplicht. Dit begon rond de jaren zeventig met lessen op de middelbare school over anatomie en voortplanting. Dit viel samen met protesten voor preconceptie- en abortusrechten en seks voor het plezier, hoewel condooms nog niet algemeen verkrijgbaar waren. In de jaren tachtig, als gevolg van de HIV/AIDS epidemie, werden lessen over soa's en het gebruik van condooms toegevoegd (samen met landelijke reclamecampagnes op TV en radio). Het idee dat seksuele relaties "gratis en voor de lol" zijn, werd wat afgezwakt. Veel organisaties in Nederland probeerden zich nog steeds te richten op de positieve en leuke kanten van seks, omdat scholen leerlingen eerder waarschuwden en beschaamden voor de gevaarlijke kanten van seks. Sindsdien heeft de overheid seksuele voorlichting bijna als "compleet" en afgerond beschouwd, ook al is de kijk van de maatschappij op het onderwerp en de daarmee verbonden thema's sinds de jaren tachtig enorm veranderd.

In 2006 betekende nieuwe wetgeving rond "maatschappijleer" dat alle scholen, van basisscholen tot beroepsopleidingen, hun leerlingen onder andere les moesten geven over diversiteit in relaties en seksualiteit. Dit betekende dat er nieuw materiaal moest worden gemaakt om alle klassen leeftijdsgericht les te kunnen geven. In eerste instantie moesten leerkrachten dit zelf regelen, maar in latere jaren hebben organisaties als Rutgers, SoaAidsNederland en de GGD materialen gemaakt die gratis te gebruiken waren voor alle scholen, en zelfs trainingen verzorgd voor leerkrachten op basis van de materialen.

In 2019 publiceerde Rutgers een onderzoek (Cense *et al.*) waarin studenten van verschillende Nederlandse middelbare scholen peer-research deden naar de mening van leerlingen op hun school en vroegen wat zij vinden van seksuele voorlichting. De conclusie was dat leerlingen meer aandacht willen voor de positieve kant van seks en relaties, meer vaardigheden rond toestemming, en meer willen weten over seksuele en genderdiversiteit en het brede scala aan opties dat voor

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

hen beschikbaar is. De seksuele voorlichting die ze

ontvangen is meer gericht op anatomie, naast waarschuwingen over zwangerschap en soa's. Leerlingen gaven ook aan dat ze de lessen vaker wilden en in meer dan alleen biologielessen. Deze publicatie was voor de Nederlandse overheid aanleiding om een extra wet voor maatschappijleer aan te nemen en geld beschikbaar te stellen voor scholen die hun lesprogramma rondom seksuele voorlichting willen versterken of structureel gebruik willen maken van gastvoorlichters.

Leerkrachten hoeven hun familie vaak niet te betrekken bij de plannen voor seksuele voorlichting, omdat de meeste scholen hun rechtvaardiging en visie voor het lesprogramma in hun schoolgids hebben geschreven. Ouders kunnen naar school komen met vragen of zorgen over de lessen, maar over het algemeen is er weinig betrokkenheid van de familie. Niet alle leerkrachten krijgen echter de juiste training in het implementeren van het enorme aanbod aan methodologieën dat tot hun beschikking staat. Sommigen weten niet eens waar ze alle opties kunnen vinden. Dit is een obstakel voor scholen om seksuele voorlichting te geven die zo goed is als de overheid vereist of zoals de leerlingen willen en verdienen. Leraren die wel enige vorm van training krijgen, zijn meestal biologieleraren, omdat voortplanting een verplicht onderdeel is van het biologiecurriculum voor jongere leerlingen (11-14) en oudere leerlingen die biologie als examenvak kiezen (15-17). De lerarenopleiding voor basisschoolleraars heeft een aantal lessen over maatschappijleer, maar uit de verhalen die we hebben gehoord op de Sexmatters lerarenopleidingen, is dat niet veel om over naar huis te schrijven.

Ideeën over gender en seksualiteit vormen zich al op jonge leeftijd. Sexmatters richt zich daarom op jongeren en jongvolwassenen (tot ongeveer 30 jaar) en is actief waar jongeren samenkomen. Om jezelf te kunnen zijn is een veilige sociale omgeving belangrijk. Voor adolescenten beginnen leeftijdsgenoten hierin een grotere rol te spelen dan ouders en andere volwassenen. Om deze reden is het Sexmatters team zowel jong als divers om goed aan te sluiten bij jongeren van alle achtergronden. Het doel van de activiteiten van Sexmatters is om jongeren bewust te maken van gender en seksuele diversiteit en hen te leren hoe ze mensen die anders zijn dan zichzelf kunnen waarderen. Sexmatters betreft jongeren bij activiteiten die vooroordelen en stereotypering verminderen en wederzijds begrip en acceptatie vergroten.

De rol die Sexmatters vervult binnen het huidige aanbod van methoden voor seksuele voorlichting aan jongeren is gebaseerd op het sociale aspect van seksualiteit. Sexmatters gaat met jongeren in gesprek over seksualiteit en diversiteit, inclusief opvattingen, gedragingen en sociale omgangsvormen, naast normen en waarden die we hebben ten aanzien van gender en seksualiteit. Bij het uitvoeren van de activiteiten besteedt Sexmatters speciale aandacht aan de rol van de maatschappij en cultuur en hoe deze het denken over seks en gender beïnvloeden. Sexmatters besteedt altijd aandacht aan aspecten van identiteit waarop mensen sociaal in- of uitgesloten worden, zoals etniciteit, cultuur en religie, vanuit een intersectioneel standpunt.

Mensen leren al vroeg dat er dingen zijn die typisch worden beschouwd als "jongensdingen" en "meisjesdingen". Niet voldoen aan deze tweedeling wordt vaak niet geaccepteerd of getolereerd. Gendernormen beperken jongeren niet alleen in wie ze zijn of wie ze kunnen zijn, maar leggen ook een basis voor maatschappelijke ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Gendernormen geven ook vorm aan ideeën over seksualiteit en seksuele identiteit. Mensen met een niet- heteronormatieve seksualiteit hebben bijvoorbeeld nog steeds te maken met verschillende vormen

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

van discriminatie en pesten. Uit een onderzoek onder LGBTQIA+ scholieren in Nederland blijkt dat meer dan één

derde voelt zich onveilig op school vanwege hun seksuele of genderidentiteit. Daarnaast blijkt uit recent onderzoek dat LGBTQIA+ jongeren op middelbare scholen vaker gepest worden door schoolpersoneel dan hun heteroseksuele leeftijdsgenoten. Soms is dit pesten subtiel en heeft het personeelslid in kwestie het niet door, noch wordt het opgemerkt door omstanders (dit kunnen microagressies zijn). Met onze training voor leerkrachten zorgen we ervoor dat leerkrachten en ander schoolpersoneel zich bewust zijn van gender- en seksuele diversiteit en de invloed daarvan op de sociale veiligheid in de klas. Met de workshop "Speaking Up" leren we mensen deze subtiele opmerkingen te herkennen en op de juiste manier voor zichzelf en anderen op te komen, zodat deze opmerkingen worden aangepakt en pesten, discriminatie en intimidatie worden tegengegaan.

Omdat normen over gender en seksualiteit al op jonge leeftijd doorwerken, is het belangrijk om deze normen en de gevolgen ervan al vroeg met jongeren te bespreken. Het ministerie van OCW heeft daarom kerndoelen opgesteld rondom seksualiteit en seksuele diversiteit. Helaas blijkt uit onderzoek van de Onderwijsinspectie dat de implementatie van deze doelstellingen vaak afhankelijk is van individuele docenten en dat ze niet noodzakelijkerwijs geïntegreerd zijn in het curriculum. Hoewel scholen meestal voldoen aan de wettelijke eisen, kan de kwaliteit van de seksuele voorlichting beter. Wat Sexmatters betreft, wordt het gesprek over seksualiteit en gender onvoldoende gevoerd op scholen, en waar het wel gevoerd wordt, zou de toon positiever en minder normatief moeten zijn. Door het bespreken van gendernormen en hun invloed op iemands identiteit, maar ook hoe we met elkaar omgaan (bijv. toestemming), creëert Sexmatters sociaal bewustzijn onder jongeren dat de negatieve effecten van genderstereotypering tegengaat.

De wens onder jongeren om meer te leren over de onderwerpen die in de Sexmatters workshops worden besproken is groot, zo blijkt uit onderzoek van Rutgers (2019) naar de wensen van jongeren over seksuele voorlichting. Uit dit onderzoek met de titel "Just Take Away the Taboo" blijkt dat jongeren op middelbare scholen vaak informatie missen over seksualiteit en genderidentiteit in de huidige seksuele voorlichting. Volgens de onderzoekers: "Leerlingen willen dat seksuele voorlichting de normativiteit doorbreekt en duidelijk maakt dat er niet één norm is." Bovendien willen jongeren informatie over hoe ze door relaties kunnen navigeren en hoe ze grenzen en verlangens tijdens seks kunnen bespreken.

Uit eigen ervaring weet Sexmatters dat jongeren bezig zijn met het vormen van hun identiteit en zich regelmatig afvragen of ze wel "normaal" zijn. Jongeren komen veel beelden en ideeën tegen via internet en sociale media, waaronder steeds meer beroemdheden die zich uitspreken over het feit dat ze bijvoorbeeld feminist, biseksueel of queer zijn. In de workshops die Sexmatters sinds 2015 op scholen geeft, hebben we gemerkt dat de betekenis van deze termen niet altijd duidelijk is voor jongeren. Ondanks het feit dat jongeren steeds beter bekend raken met verschillende gender- en seksuele identiteiten, ontbreekt het vaak aan context en kennis daaromheen. Dit wordt bevestigd door het onderzoek "Seks onder je 25e" uit 2017, waaruit blijkt dat 60% van de jongeren vindt dat ze op school niet genoeg informatie hebben gekregen over homoseksualiteit. Tot slot blijkt uit recent onderzoek van Rutgers dat jongeren meer willen praten over genderdiversiteit, seksuele identiteit, verlangens en grenzen, maar ook over seksueel plezier.

De positieve reacties van jongeren op onze workshops versterken duidelijk de behoefte aan een open gesprek over seksualiteit, gender en toestemming. Leerlingen geven aan dat ze het ongelooflijk

leuk om met elkaar over deze onderwerpen te praten. Ze vonden het leuk dat de jongvolwassenen de workshops gaven, omdat het daardoor meer ontspannen was. De vele vragen die de leerlingen stellen tijdens de workshops laten ook zien dat het nodig is om over seksualiteit, gender en toestemming te praten.

Voor veel studenten is een Sexmatters workshop de eerste keer dat ze contact hebben met een LGBTQIA+ persoon. Het is vaak ook de eerste keer dat ze vragen kunnen stellen en ervaren dat praten over LGBTQIA+ identiteiten geen gesprek *over* mensen is (in abstracte zin) maar een gesprek *met mensen*. Verschillende onderzoeken tonen aan dat het leren kennen van mensen die "anders" zijn vooroordelen vermindert. Daarnaast is het belangrijk dat jongeren ook meer normatieve workshopleiders (heteroseksueel, cisgender) zien, die positief communiceren over seksuele en genderdiversiteit. Jongeren die zich niet identificeren als LGBTQIA+ zullen zich makkelijker herkennen in een workshopleider die zich ook niet identificeert als LGBTQIA+. Omdat jongeren tijdens de workshops ook een samenwerking en een gezonde band tussen LGBTQIA+ en niet-LGBTQIA+ workshopleiders te zien krijgen, gaan ze volgens de Extended Contact Theory positiever denken over een band tussen LGBTQIA+ en niet-LGBTQIA+ mensen. Tot slot worden veel persoonlijke ervaringen van workshopleiders gedeeld tijdens de workshops. Dit zorgt ervoor dat gesprekken over moeilijke onderwerpen makkelijker te voeren zijn en dat studenten zich op hun gemak voelen om ook hun eigen ervaringen te delen.

Intellectuele uitgang 1

Sexmatters was aanvankelijk de hoofdpartner voor de ontwikkeling van IO1, vanwege de specifieke ervaring en kennis die we hebben; Sexmatters geeft sinds 2013 workshops over seksualiteit, gender en toestemming in verschillende Nederlandse onderwijsinstellingen. We hebben gewerkt aan het creëren van het raamwerk voor de IO1-lessen, maar daarna hebben we het project helaas een paar maanden moeten verlaten vanwege administratieve problemen. Daarom hebben we de pilotfase voor IO1 gemist.

Omdat we al zo lang workshops geven op verschillende scholen, hebben we ervaring met hoe leerlingen en docenten reageren op lessen over seksualiteit, gender en toestemming. Houd er rekening mee dat Nederlandse leerlingen meestal al meer gewend zijn om over deze onderwerpen te praten door de verplichte lessen maatschappijleer en seksuele voorlichting op scholen, maar dat neemt de initiële verlegenheid of ongemakkelijke gevoelens die leerlingen kunnen hebben als de lessen beginnen, niet weg. Daarom beginnen we onze workshops altijd met een ijsbreker die verband houdt met het thema en de leerlingen energie geeft door ze rond te laten lopen of met elkaar te laten praten. Hierna is het introduceren van de onderwerpen waar we het over gaan hebben meestal een stuk gemakkelijker.

We geven les aan verschillende groepen. Dit betekent dat we in contact komen met mensen met verschillende culturele achtergronden, religies, geslachten, politieke standpunten, enz. We streven ernaar om met culturele gevoeligheid te werken. In de ene groep is het misschien oké om vrijuit te praten over bijvoorbeeld masturbatie, terwijl we ons in andere groepen meer richten op relaties, liefde en trouwen. Dit betekent dat we de informatie (en de manier waarop we die informatie geven) baseren op de groep die we voor ons hebben. De feedback die we krijgen van de groepen die we lesgeven is meestal positief. Onze aanpak is niet-oordelend, open en positief. We geven

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

altijd aan dat je niet hoeft te praten of vragen hoeft te beantwoorden als je je daar ongemakkelijk bij voelt. We zien onszelf meer als gespreksbegeleiders dan als trainers.

Soms waarderen leerlingen het niet dat we over diversiteit in seks en relaties praten, omdat - en dit geldt vooral voor kinderen in de puberteit - "normaal" zijn heel belangrijk voor ze is. We houden in gedachten dat we zaadjes planten, niet per se gedachten veranderen. Het belangrijkste is dat leerlingen op een respectvolle manier praten over de verschillende opties die er zijn in het leven, of ze zich nu verbonden voelen met die opties of niet. Als je maar één soort verhaal hoort, is het moeilijker om erachter te komen wat *jouw* verhaal eigenlijk is.

Gelukkig zijn er ook veel positieve reacties van leerlingen. De meeste leerlingen waarderen het om met gastdocenten over deze onderwerpen te praten, omdat het minder eng is dan praten met hun eigen docenten, die ze nog drie tot vijf jaar lang elke dag moeten blijven zien. Leerlingen vinden het fijn dat ze de kans krijgen om openlijk over deze onderwerpen te praten, zonder beoordeeld te worden door een volwassene. Ze leren van ons als workshopleiders, maar ook van elkaars gedachten en ervaringen. Het team van docenten dat we hebben bij Sexmatters is heel divers, dus studenten kunnen bijna altijd wel een band hebben met ten minste een van de twee mensen die voor de klas staan. Het delen van onze eigen ervaringen helpt om de ervaringen en thema's menselijker te maken, en dus meer relateerbaar voor studenten.

Door de manier waarop onze lessen zijn gestructureerd, slagen we er meestal in om binnen de anderhalf uur die we met de leerlingen hebben snel een band met hen op te bouwen. Dit is te danken aan de stimulerende ijsbrekeractiviteit die we doen en de opbouw naar meer "lastige" gesprekken na verloop van tijd. Eerst delen we wat theoretische kennis of bekijken we een video, of we vragen studenten wat ze al weten. Daarna laten we ze ideeën uitwisselen door middel van interviews of een brainstormsessie. De laatste activiteiten die we doen gaan meestal over studenten die hun eigen mening geven, of ervaringen delen, of rollenspel oefeningen. Dit opbouwen van de "intensiteit" van de activiteiten helpt bij het creëren van een veiligere ruimte voor studenten en voor hen om te wennen aan het praten over het onderwerp, met ons en met elkaar.

Van tijd tot tijd ontvangen we ook negatieve feedback. Meestal laten mensen met negatieve feedback meer van zich horen dan mensen met positieve feedback. Deze feedback komt meestal van de ouders van de kinderen die we lesgeven. Ouders hebben niet altijd een duidelijk beeld van de inhoud van onze workshops. Ze zijn bang dat onze workshops expliciet zijn of dat we hun kinderen zouden indoctrineren. Daarom hebben onze workshops veel context en uitleg nodig voor ouders. We werken nauw samen met leerkrachten en jeugdwerkers om ervoor te zorgen dat ze vooraf met ouders praten. We hebben ook een korte samenvatting die we soms met ouders delen. In deze samenvatting delen we onze visie en wat we gaan doen tijdens de workshops. Hierdoor voelen ze zich betrokken en zien ze ook dat de inhoud van onze workshops niet zo expliciet is als ze misschien denken.

Intellectuele uitgang 2

De tweede Intellectual Output voor het Included Project zag alle partners bijdragen aan de ontwikkeling van een e-learning cursus voor leerkrachten van scholen en ondersteunend personeel (verpleegkundigen, counselors, etc.) die gratis online beschikbaar zal zijn in alle vijf de talen van de consortiumpartners. De e-learning, getiteld "Teaching Inclusive Sex-Ed Through Creative Methods" is gebaseerd op de onderzoeksfase van elke partner uit IO1 en de resultaten van de IO1-pilots. Het doel van de e-cursus is om

schoolpersoneel te helpen het IO1-curriculum voor seksuele opvoeding te geven, maar mogelijk ook andere, door middel van creatieve, deelnemersgerichte en belichaamde methoden, zoals het Theatre of the Oppressed. De inhoud van de e-learning werd holistisch ontwikkeld om een gezonde, inclusieve, kritische en positieve seksuele opvoeding te bevorderen, met behulp van kritische pedagogie en een intersectionele benadering. Het intersectionele aspect van de cursus is erg belangrijk; het Included project wil alle studenten betrekken, ongeacht geslacht, ras, (on)bekwaamheid, seksuele geaardheid, culturele achtergrond, enz.

Sexmatters heeft een meer adviserende en feedback-gerichte rol gehad in de ontwikkeling van de IO2, door inzichten te geven vanuit onze uitgebreide ervaring in het trainen van leraren en schoolpersoneel om inclusieve en positieve seksuele voorlichting te geven. Daarnaast heeft Sexmatters er ook voor gezorgd dat de e-cursus in het Nederlands is vertaald en hebben we video's beschikbaar gesteld met tips en trucs voor docenten die beschikbaar zijn in de e-cursus met ondertiteling in elke partnertaal.

Het testen van de IO2 e-learning cursus in Nederland was nogal moeilijk, omdat de school waarmee we zowel IO2 als IO3 wilden testen zich op korte termijn terugtrok uit de overeenkomst. Sexmatters heeft uiteindelijk de e-learning getest met ons eigen team, maar alleen met docenten die nog niet eerder een rol hebben gehad in het Included project. De teamleden werd gevraagd om dit te bekijken door de lens van docenten die niet veel ervaring hebben met seksuele voorlichting. Omdat de teamleden van Sexmatters ook docenten opleiden, wisten ze precies welke dingen de Nederlandse docenten meestal missen en konden ze op die manier voldoende feedback geven. De zelfreflectie en visualisatie activiteiten werden vooral gewaardeerd, maar wat gemist werd was meer specifieke theorie of tools over hoe je gesprekken kunt voeren met leerlingen, familie en collega's.

Intellectuele uitgang 3

Het doel van de derde Intellectual Output van het Included-project is om scholen te ondersteunen bij het betrekken van gezinnen bij de seksuele opvoeding van hun kinderen en om het pedagogische partnerschap, de interactie en de relatie tussen het gezin en de school te verbeteren. Om ervoor te zorgen dat scholen de tools hebben die ze nodig hebben voor effectieve betrokkenheid van gezinnen, werkten de projectpartners samen aan een methodologische gids voor scholen met activiteiten die leerkrachten en opvoeders samen met gezinnen kunnen doen. Deze gids is bedoeld om gezinnen te betrekken bij de seksuele voorlichtingsprogramma's voor leerlingen, omdat uitgebreide seksuele voorlichting een holistische aanpak vereist en niet ophoudt bij lessen in de klas. Dit is in overeenstemming met de beleidsaanbevelingen van de WHO in het beleidskader "Standards for Sexuality Education in Europe".

De ontwikkeling van de inhoud van de gids is gebaseerd op eerder bureau- en veldonderzoek, de resultaten van de eerdere pilots, eerdere ervaringen van Sexmatters met docententraining en communicatie met gezinnen, en een reeks interviews met docenten en opvoeders. In deze interviews vroegen we de docenten naar hun ervaringen met familiebetrokkenheid rondom de seksuele opvoeding van hun leerlingen. Alle geïnterviewde docenten meldden minimale tot geen betrokkenheid van gezinnen bij het curriculum van hun school. Scholen in Nederland hebben nooit formeel toestemming nodig van ouders of families als het gaat om lesmateriaal. Wat wel gebeurt,

is dat er soms een brief wordt verstuurd of dat er informatie wordt gecommuniceerd via een nieuwsbrief. Het is meer een kennisgeving dan een vraag om betrokkenheid. Uit ervaring en onderzoek weten we echter dat een holistische benadering

nodig, want seksuele voorlichting eindigt niet in het klaslokaal, maar gaat verder dan dat. Als scholen een dialoog kunnen voeren met ouders over de seksuele opvoeding van hun kinderen, krijgen ouders meer theorie en hulpmiddelen om deze gesprekken thuis te blijven voeren en wordt de weg vrijgemaakt voor gelijkheid tussen alle leerlingen omdat taboes worden doorbroken en respect en tolerantie worden aangemoedigd. Een pedagogisch partnerschap tussen gezinnen en scholen is daarom ideaal.

De pilot van IO3 had dezelfde problemen als de pilot voor IO2, omdat ze aanvankelijk bedoeld waren om samen te vallen en parallel te lopen, dus uiteindelijk werd gekozen voor een online pilot (in een Zoom videogesprek) met ouders uit het eigen netwerk van Sexmatters. Zeven deelnemers woonden de pilot bij, die allemaal bekend waren met Sexmatters maar nog niet eerder hadden deelgenomen aan het Included project. De groep bestond uit drie mannen en vier vrouwen, die allemaal geïdentificeerd waren als cisgender en heteroseksueel en tussen de 35 en 50 jaar oud waren. De deelnemers waren blank, woonden in stedelijke gebieden en hadden verschillende opleidingsniveaus, variërend van hogeschool tot universiteit. Hoewel niet religieus, hadden sommige deelnemers een christelijke achtergrond of jeugd. De pilot facilitator was iemand van het Sexmatters' team die vanaf het begin betrokken was bij het Included project.

Alle deelnemers aan de pilot waren van mening dat seksuele voorlichting cruciaal is. De deelnemers toonden zich enthousiast over de pilot en gaven aan het leuk te vinden om eraan deel te nemen. Ze waren van mening dat leerkrachten extra hulpmiddelen nodig hebben om effectieve lessen seksuele voorlichting te kunnen geven en dat deze hulpmiddelen op dit moment ontbreken. Hoewel niet alle ouders het ermee eens waren dat ze meer betrokken zouden worden bij de seksuele voorlichting van hun kinderen, gaven sommige ouders aan voldoende vertrouwen te hebben in scholen om passend onderwijs te geven, zolang leerkrachten toegang hebben tot de benodigde training en middelen.

Beleid Aanbevelingen

Geef lessen in alomvattende seksuele voorlichting die aansluiten bij de omgeving en ervaringen van de leerlingen.

Organiseer activiteiten (bijvoorbeeld een projectweek) rond seksuele voorlichting, waarbij het lesprogramma Included aan alle leerlingen kan worden onderwezen.

Neem een hoofdstuk over gezonde relaties en seksuele voorlichting op in de visie of het beleid van je school.

Betrek ouders en verzorgers door hen informatie te geven en hen uit te nodigen om meer te weten te komen over de lessen en het lesmateriaal, door deel te nemen aan oudergerichte workshops.

Zorg ervoor dat leerlingen met problemen op het gebied van seksualiteit en relaties de juiste hulp krijgen.

Werk samen met partners zoals de GGD voor extra informatie, korte lijnen naar professionele hulp, trainingsmogelijkheden voor leerkrachten en ander schoolpersoneel, etc.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Zorg ervoor dat de schoolomgeving veilig is - dit betekent dat je ervoor moet zorgen dat het hele schoolpersoneel (niet alleen de leerkrachten) in staat is om discriminatie en seksuele intimidatie te herkennen en er op de juiste manier mee om te gaan.

Conclusie

Als het gaat om seksuele voorlichting in Nederland, is het Included project weer een aanvulling op een al uitgebreid aanbod van lesmaterialen die leraren en scholen kunnen gebruiken om uitgebreide seksuele voorlichting (CSE) te implementeren. Dit heeft te maken met het feit dat Nederland al vele jaren CSE implementeert op veel scholen. Sexmatters loopt in Nederland voorop als het gaat om een positieve, inclusieve, cultureel gevoelige en intersectionele benadering van het onderwijzen van CSE-thema's. De focus van het Included project om ook leerlingen met een handicap erbij te betrekken, is echter vrij nieuw. De grootste positieve bijdrage van Sexmatters' deelname aan het Included project is daarom waarschijnlijk het doorgeven van expertise en theoretische kennis aan de projectpartners, en daarmee de partnerlanden.

De belangrijkste doelstellingen van het project waren het ontwikkelen van innovatieve, interactieve, creatieve, belichaamde en deelnemersgerichte lesmaterialen en trainingsprogramma's voor studenten, leerkrachten en gezinnen. De resultaten van het project weerspiegelen deze doelstellingen.

De grootste impact van het project in Nederland is de uitbreiding van CSE-materialen die geschikt zijn voor leerlingen met een handicap, en de toevoeging van creatieve methoden om CSE-thema's te onderwijzen. De impact van het project op Europa als geheel is aanzienlijk, omdat het de partnerlanden beter dan ooit in staat stelt om het WHO-beleid rondom seksuele voorlichting te implementeren, wat hopelijk een domino-effect van inspiratie teweegbrengt.

Noord Macedonië

Inleiding - Nationale Context

Menselijke seksualiteit was en is nog steeds een taboe in veel landen, hoewel het een van de drijvende pijlers is van een levende samenleving (Coimbra França, J. V., & Sousa Costa, J. de L., 2020). Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten zijn nog steeds een taboe in Macedonië, niet alleen in het formele onderwijs en op scholen, maar ook in gezinnen en thuis. Hoewel het onderwijssysteem een sleutelrol zou moeten spelen bij het verstrekken van informatie, middelen en adequate instrumenten voor het leren over seksuele voorlichting en reproductieve gezondheid, is het in Macedonië duidelijk dat er een gebrek is aan een goede aanpak voor het aanpakken en implementeren van het lesprogramma voor seksuele voorlichting in het schoolsysteem. Het ontbreken van lessen seksuele voorlichting op scholen kan dan ook in verband worden gebracht met de toename van haat, geweld, pesten en discriminatie op scholen (Hera, 2022), die de afgelopen jaren voortdurend is toegenomen. Als gevolg van de afwezigheid van seksuele voorlichting en een gebrek aan informatie kunnen er veel misvattingen ontstaan tussen tieners, wat ook kan leiden tot seksueel overdraagbare aandoeningen (soa's) en tienerzwangerschappen.

De onderzoeksresultaten uit het document "Strategie voor seksualiteit en reproductieve gezondheid in de Republiek Macedonië" van het Ministerie van Volksgezondheid (2011) tonen aan dat in het schoolcurriculum uitgebreide seksuele voorlichting (CSE) slechts gedeeltelijk is

opgenomen in een aantal andere onderwijsprogramma's, zoals de "Strategie voor seksualiteit en reproductieve gezondheid in de Republiek Macedonië" van het Ministerie van Volksgezondheid (2011).

schoolvakken, zoals soa's, alleen aan bod komen in de biologielessen. Een schoolvak met de titel Seksuele voorlichting waarin andere belangrijke onderwerpen zoals seksuele reproductieve gezondheid, gender, seks of instemming worden besproken of behandeld, bestaat echter niet. Hoewel een groot aantal ouders (82% tot 96%) voorstander is van de invoering van onderwerpen met betrekking tot seksuele voorlichting in het schoolcurriculum in het land (Hera & IPPF, 2018), is er in Macedonië geen verplicht of zelfs optioneel vak Seksuele Opvoeding in het schoolcurriculum (Ministerie van Volksgezondheid, 2011).

Hoewel er verschillende maatschappelijke organisaties zijn die actief pleiten voor de invoering van seksuele voorlichting als onderdeel van het lesprogramma op basisscholen en middelbare scholen in Macedonië (Hera, 2022), zijn er verschillende proefprogramma's op scholen getest, maar de lesprogramma's voor seksuele voorlichting zijn nog steeds niet opgenomen in het formele onderwijs in het land (Ministerie van Volksgezondheid, 2011).

Intellectuele uitgang 1

Bureauonderzoek

Hoewel er geen specifiek vak seksuele voorlichting in het schoolcurriculum is opgenomen, heeft het Ministerie van Volksgezondheid (2011) strategische doelen en prioriteiten gesteld tot het jaar 2020 en een daarvan heeft betrekking op de seksuele en reproductieve gezondheid van adolescenten en de verbetering van de toegang tot informatie en educatie voor jongeren op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid. Bovendien zijn enkele van de interventies de volgende (p. 15):

Invoering van seksuele voorlichting op basisscholen en middelbare scholen met materiaal dat is aangepast aan de leeftijd van de leerlingen.

Gendersensitief onderwijs over seksuele en reproductieve gezondheid voor gemarginaliseerde en kwetsbare jongeren.

Het uitvoeren van educatieve campagnes en activiteiten ter verbetering van de seksuele en reproductieve gezondheid voor jongeren in het kader van programma's en activiteiten voor massamedia, onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties.

Voorlichting aan ouders over hoe om te gaan met en tegemoet te komen aan de behoeften van de adolescent op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid.

Enkele van de indicatoren zijn de volgende (Ministerie van Volksgezondheid, 2011, p. 16):

Het implementeren van seksuele voorlichting in het basis- en voortgezet onderwijs, aangepast aan de leeftijd en waarin positieve aspecten van seksualiteit worden gepromoot, en materialen die genderbewust zijn.

Het opzetten van programma's voor seksuele voorlichting en reproductieve gezondheid voor jongeren in het formele onderwijsstelsel voor kwetsbare en gemarginaliseerde groepen.

Het implementeren van onderwerpen op het gebied van seksuele voorlichting en reproductieve gezondheid voor adolescenten en jongeren die worden opgenomen in de massamedia, activiteiten en programma's van onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties.

Het opzetten van mechanismen en programma's die binnen het bereik liggen van de gezondheids- en onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties die actief werken en de jeugd betrekken in de processen van het creëren, implementeren en evalueren van de informele onderwijsactiviteiten.

Opzetten van oudereducatieprogramma's voor seksuele en reproductieve gezondheid van adolescenten binnen onderwijsinstellingen en de civiele sector.

In Macedonië is seksuele voorlichting niet opgenomen in het lesprogramma, ondanks de inspanningen van verschillende maatschappelijke organisaties om actief te pleiten voor de invoering van het lesprogramma seksuele voorlichting. Er is echter wel een proefproject voor een lesprogramma over seksuele voorlichting uitgevoerd in het land, dat werd ondersteund door de International Planned Parenthood Federation (PFIF) en het Bevolkingsfonds van de Verenigde Naties (UNFPA). Als onderdeel van de pilot zijn verschillende lessen getest met docenten die deelnamen aan een programma dat werd getest op vier scholen in de hoofdstad Skopje en Tetovo, in stedelijke en landelijke gebieden. Elke docent ontving na het afronden van de training een pakket met lesmateriaal dat was voorbereid in 2020. De resultaten van het pilotprogramma en de evaluatie zullen de basis vormen voor het opstellen van een educatieve langetermijnstrategie van het ministerie van Onderwijs en Wetenschap voor de leerplicht, die het mogelijk zal maken om een geschikt leerplan op te stellen voor de onderwerpen van seksuele voorlichting die in de toekomst op basisscholen en middelbare scholen zullen worden onderwezen, in overeenstemming met de onderwijshervormingen (Hera, 2020).

Al deze interventies geven aan dat het ministerie van Volksgezondheid en het ministerie van Onderwijs en Wetenschap ernaar streven om seksuele voorlichting als onderdeel van het schoolcurriculum op te nemen; volgens de *nieuwe conceptnota over basisonderwijs* kan seksuele voorlichting een facultatief vak zijn voor leerlingen van de ^{negende} klas. Het proces verloopt echter traag als gevolg van vele redenen op lokaal en nationaal niveau in het land, zoals het ontbreken van een strategisch kader voor de integratie van seksuele voorlichting in het onderwijssysteem, een gebrek aan competentie van het personeel om de leerplannen te implementeren en uit te voeren en een gebrek aan voorbereiding voor het personeel, enz.

Taboes en stigma's over jongeren met een handicap

Gezien de huidige staat van seksuele voorlichting in Macedonië, is seksuele voorlichting voor jongeren met speciale behoeften een nog meer gestigmatiseerde kwestie in het land. Als het gaat om de seksualiteit van mensen met een handicap, is niet alleen het onderwerp seksualiteit en handicap al jaren een taboe in Macedonië, maar ook hun persoonlijke, sociale en seksuele ontwikkeling is beïnvloed door discriminatie, infrastructurele barrières en voortdurende vooroordelen op elk niveau. Hoewel de seksualiteit van mensen met een handicap een onafscheidelijk deel is van elk individu, is dit nog steeds een onderwerp dat achterblijft (Hera, 2022). Niet alleen ervaren mensen met speciale behoeften veel moeilijkheden in het proces van

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

inclusie, maar ook hun families ervaren veel moeilijkheden bij de integratie van hun kinderen in de samenleving. Een van de grootste problemen is de opvatting dat seksualiteit geen onderwerp zou moeten zijn voor mensen met speciale behoeften (Hera, 2014).

Zoals de First Children's Embassy in the world - Megjashi (2020) rapporteert in het *tweede alternatieve rapport over de situatie van kinderrechten in Macedonië*, waarin de ouders van jongeren met een handicap worden geïnformeerd, genieten jongeren met een handicap niet dezelfde rechten als anderen. Meestal worden ze gediscrimineerd in de gezondheidszorg, sociale bescherming en het onderwijs. Er zijn veel stereotypen van gezondheidswerkers als het gaat om jongeren met een handicap en vooral over hun seksualiteit, wat hun toegang tot diensten voor seksuele en reproductieve gezondheid verder bemoeilijkt (Bojadzi V., Eerste Kinderambassade ter wereld - Megjashi).

De maatschappelijke organisatie Hera (de Health Education and Research Association) als organisatie werd opgericht als gevolg van de behoefte van het land aan seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en op rechten gebaseerd beleid en programma's die deze kwesties omvatten en vragen waarbij ook de mensen met speciale behoeften betrokken zijn (IPPF, 2018). Hera is de grootste niet-gouvernementele organisatie die werkt op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheidsrechten (SRGR). Hera runt ook verschillende gezondheids- en sociale diensten voor jonge en gemarginaliseerde gemeenschappen en het is ook een toonaangevende organisatie in het geven van uitgebreide seksuele voorlichting (CSE) aan jongeren.

Het eerste Beleid over Seksuele en Reproductieve Gezondheid voor Personen met een Handicap werd gepubliceerd in 2010, waarbij Hera samen met een tiental maatschappelijke organisaties en verschillende instellingen deelnam aan de voorbereiding en werkte aan inclusie en bevordering van toegang tot seksuele en reproductieve gezondheidsinformatie en -diensten (Hera, 2022). In 2014 werd het "Platform for the Promotion of Sexual and Reproductive Health of Persons with Disabilities" opgericht, een campagne gericht op het vergroten van het publieke bewustzijn van de seksuele en reproductieve rechten van personen met een handicap en het benadrukken van het belang van het bestaan van toegankelijke diensten voor seksuele en reproductieve gezondheid van personen met een handicap (Hera, 2022; Platformers, 2020).

De inclusie van jongeren met fysieke en/of cognitieve beperkingen in de schoolomgeving

Het onderzoek geeft aan dat de inclusie van jongeren met fysieke en/of cognitieve handicaps in het voortgezet onderwijs in Macedonië in het algemeen een kwestie van improvisatie is. Het proces van inclusie van jongeren met een handicap verloopt nogal traag als gevolg van het gebrek aan goede omstandigheden in de scholen, gebrek aan expertise van het personeel dat werkt met studenten met fysieke en/of cognitieve handicaps, gebrek aan goede omstandigheden om aan hun behoeften te voldoen, en het ontbreken van een duidelijke strategie en modellen voor het verbeteren van de omstandigheden en capaciteiten voor inclusie van jongeren met fysieke en/of cognitieve handicaps. Het gebrek aan goede en gedefinieerde normen voor de inclusie van jongeren met lichamelijke en/of cognitieve beperkingen in de schoolsetting schept en onrealistische verwachtingen voor de inclusie als proces. Een ander groot probleem is ook dat er in het land geen mechanismen en strategieën zijn voor het uitwisselen van ervaringen met goede praktijken tussen scholen, professionele teams en docenten, evenals de coördinatie tussen de verschillende niveaus van het voortgezet onderwijs (Unicef, 2022).

Ondanks de onderzoeksconclusies die zijn getrokken, geven de onderzoeksbevindingen aan dat naast het gebrek aan goede voorwaarden voor de inclusie van jongeren met fysieke en/of

handicaps in het schoolstelsel zijn er andere concrete stappen die verbeterd moeten worden, zoals (Unicef, 2022, p. 51):

het bieden van voldoende steun voor opname onder het algemene en professionele publiek
voldoende begrotingsmiddelen beschikbaar te stellen ter ondersteuning van de integratie
van leerlingen met een handicap in het reguliere voortgezet onderwijs

het verspreiden van bewustzijn over de behoeften, mogelijkheden en capaciteiten van
leerlingen met speciale behoeften in de school, de gemeenschap en het algemene publiek

het bevorderen van de deelname van leerlingen met een lichamelijke en/of cognitieve
beperking aan buitenschoolse activiteiten

het stimuleren van de deelname van de ouders van leerlingen met een lichamelijke en/of
cognitieve beperking aan actieve deelname aan de school

Loodsen

Om verder te gaan met de proefimplementatie en levering van het trainingsprogramma van het Included project aan een klas waar jongeren met fysieke en/of cognitieve beperkingen toegang hebben tot formeel onderwijs, was het cruciaal om eerst middelbare scholen in het land in kaart te brengen en te identificeren waar leerlingen met fysieke en/of cognitieve beperkingen zijn opgenomen in de onderwijssetting.

Tijdens het in kaart brengen en identificeren van middelbare scholen waar jongeren met fysieke en/of cognitieve handicaps toegang hebben tot formeel onderwijs, werden in Skopje slechts enkele gymnasia geïdentificeerd waar jongeren met handicaps toegang hebben tot formeel onderwijs en waar aan hun behoeften wordt voldaan. De laatste pilot van het trainingsprogramma van het Included project vond plaats in maart 2022 in het gymnasium Algoritam waar in totaal achttien studenten met twee professoren, een docent Engels en een psycholoog deelnamen aan de pilot en de implementatie van de workshop. Onder de studenten waren er vijf met een lichamelijke en/of cognitieve beperking; onder hen waren er drie met ASS (Autistisch Spectrum Stoornis), één met een lichamelijke beperking en één met een leerstoornis. Alle studenten waren 18-19 jaar oud en zaten in het vierde jaar van het voortgezet onderwijs. De hele workshop duurde 6 uur. Naast de ijsbrekers en energizers waren enkele van de activiteiten die tijdens de pilot werden getest, afkomstig uit de volgende modules:

Module 1 - Puberteit en

lichaamsveranderingen; Module 2 - Wie

is dit beroep; Module 2 - Advieslijn;

Module 3 - Casestudies; Module

4 - Veilige afstand;

Module 5 - Rood licht - groen licht spel;

Resultaat

Als onderdeel van de eerste pilotfase van het project "INCLUDED: Inclusive sex-edrough creative methods" heeft KMOP Skopje op ²⁹ maart 2022 in het Gymnasium Algoritam Centre in Skopje een workshop gehouden met de naam "Creative educational methods for youth development".

De algemene resultaten van de workshop toonden aan dat de meeste studenten zeer tevreden waren en geïnteresseerd waren in deelname aan de activiteiten die werden uitgevoerd. Het positieve aspect van de implementatie van de workshop was het tevredenheidsniveau van de studenten en de docenten, de actieve deelname en betrokkenheid bij de activiteiten en hun interesse in toekomstige samenwerking en activiteiten. Alle docenten waren tevreden over de uitvoering van de activiteiten. Na de pilot van het Included programma hebben we nog steeds contact met de school en de docenten, die ook contact met ons hebben opgenomen en hebben gevraagd naar de activiteiten die we hebben geïmplementeerd omdat ze die nuttig en interessant vonden voor de studenten.

Een ander positief aspect van de workshop was het tevredenheidsniveau van de leerlingen tijdens de uitvoering van verschillende activiteiten waarbij de leerlingen betrokken raakten en die ze het meest interessant vonden, zoals de activiteiten "Opinielij", "Puberteit en Lichaamsveranderingen" en "Wie is dit beroep". Tijdens de evaluatie aan het einde van de workshop lieten de leerlingen zien dat ze de activiteit "Opinielij" het leukst vonden, omdat ze de kans kregen om hun mening te geven over de barometerlijn en te discussiëren over verschillende onderwerpen. Deze activiteit was bijzonder interessant voor de leerlingen omdat ze de kans kregen om met hun medeleerlingen te discussiëren over vragen die ze nog niet eerder op school hadden besproken en tegelijkertijd zichzelf konden uitdrukken door hun mening te delen. De meeste onderwerpen hadden betrekking op uitspraken die verband hielden met onderwerpen als het vormen en opbouwen van vriendschappen, het behouden van vertrouwen, het geven van toestemming enz. De barometeractiviteit gaf de leerlingen de mogelijkheid om hun meningen en overtuigingen over bepaalde onderwerpen te laten zien in een niet-oordelende ruimte die tijdens de workshop werd opgebouwd. Aangezien sommige leerlingen zeiden dat ze deel uitmaken van de theatersectie op school en dat ze de activiteiten leuk vonden waarbij ze het Theater van de onderdrukten gebruikten als methode en het toneelspelen als hulpmiddel om de veranderingen tijdens de puberteit te laten zien.

Een andere activiteit die we implementeerden was "Wie is dit beroep?" uit de module Gender. Het doel van deze activiteit was om een discussie op gang te brengen over bepaalde beroepen die verbonden zijn met een bepaald geslacht als gevolg van sociale constructies in de samenleving. De activiteit opende een debat en een discussie over verschillende percepties en stereotypen over gender, beroep, rollen, kenmerken, overtuigingen en meningen. Deze activiteit was een geweldige manier voor de leerlingen om te laten zien hoe sommige leerlingen, ook al hebben ze geen stereotypen, sommige beroepen koppelen aan een bepaald geslacht.

Hoewel de leerlingen de meeste activiteiten leuk en interessant vonden, waren er een paar opmerkingen over de casestudies die tijdens de pilot gebruikt werden. Bovendien zeiden de meeste leerlingen dat de scenario's nogal verouderd waren en dat die stereotypen of vormen van discriminatie op basis van geslacht of seksuele geaardheid niet meer bestaan. Desondanks

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

suggereerden ze bijvoorbeeld dat als KMOP Skopje deze activiteiten in andere scholen of steden zou implementeren, de opvattingen of meningen zouden verschillen.

en variëren afhankelijk van de omgeving. Dit was erg onverwacht, maar deze kritiek was ook erg constructief en nuttig, vooral voor ons als begeleiders en makers van de modules om ons ervan bewust te zijn dat de generaties op een positieve manier zijn veranderd en dat de activiteiten moeten worden aangepast. Wij als begeleiders waren positief verrast over de volwassenheid van de meningen en standpunten van de meeste studenten.

De moeilijkheden die we tegenkwamen tijdens de implementatie van de workshops waren zeker de energizers. Wat ontbrak tijdens de voorbereiding van de pilot van het Included programma waren energizers en ijsbrekers die werden aangepast voor studenten met een lichamelijke en/of cognitieve beperking. Omdat we al een aantal energizers en ijsbrekers klaar hadden, hebben we voor de workshop de activiteiten aangepast voor studenten met een lichamelijke en/of cognitieve beperking, zodat iedereen mee kon doen. Om dit probleem op te lossen, wilden we ervoor zorgen dat alle leerlingen aan alle activiteiten konden deelnemen, zodat niemand achterbleef. Daarom hebben we de activiteiten aangepast. Het zou echter nuttig zijn als tijdens de voorbereiding van het programma ook energizers en ijsbrekende activiteiten werden opgenomen en aangepast voor studenten met een lichamelijke en/of cognitieve beperking.

Intellectuele uitgang 2

Alle partners hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van de "Onderwijzen van inclusieve seksuele voorlichting door creatieve methoden: e-cursus voor leerkrachten" (IO2), die het lesprogramma over seksuele voorlichting voor leerlingen (IO1) zullen uitvoeren. De belangrijkste doelgroep van deze output zijn de docenten en het schoolpersoneel die een trainingsprogramma over seksuele voorlichting geven dat inclusief en effectief is en waarvan de methoden pedagogisch innovatief zijn. Het belangrijkste doel van deze output is om leerkrachten en ondersteunend schoolpersoneel te ondersteunen bij het toepassen van de huidige praktijken in seksuele voorlichting. De cursus ontwikkelde creatieve methoden en leermiddelen die bijdragen aan de sociale inclusie van kwetsbare groepen in de samenleving, waaronder jongeren met een verstandelijke beperking. Het gebruik van creatieve methoden zoals rollenspellen en theaterspellen zijn effectief gebleken in de opvoeding van jongeren en nog meer bij jongeren met verstandelijke beperkingen. De hele leeraanpak en methodes van deze output zijn niet vergelijkbaar met de leerkracht-leraar-leerling aanpak, integendeel, de cursus promoot een creatieve en belichaamde methodologie. De e-cursus voor docenten werd gepresenteerd en gedeeld met de doelgroep van schoolpersoneel van het gymnasium "Orce Nikolov" (dat deelnam aan de pilot van de derde intellectuele output), andere schoolnetwerken en het algemene publiek. De docenten en het schoolpersoneel van het gymnasium kregen de kans om de cursus individueel te doorlopen nadat de pilot had plaatsgevonden. In totaal voltooiden 16 deelnemers uit Noord- Macedonië de e-cursus voor leerkrachten.

Intellectuele uitgang 3

Eerste reeks interviews met schoolpersoneel

Het doel van de eerste reeks interviews met schoolpersoneel (opvoeders en beleidsmakers) was om inzicht te krijgen in de schoolcontext voor de betrokkenheid van gezinnen bij programma's voor

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

seksuele voorlichting. De analyse van de interviews droeg bij aan het creëren van leertrajecten,
activiteiten

en in de ontwikkeling van de methodologische gids (PDF) voor scholen met activiteiten voor ouders en leerkrachten. Het doel van de derde intellectuele output was het ondersteunen van de rol van gezinnen in de seksuele opvoeding van hun kinderen (inclusief kinderen met een verstandelijke beperking).

De eerste reeks interviews met schoolpersoneel werd uitgevoerd op 5 oktober 2022 in de lokalen van de middelbare school "Orce Nikolov" Skopje, N. Macedonië. Aan de interviews namen 3 personeelsleden van de school deel in de leeftijd van 40 tot 58 jaar. De groep bestond uit 2 docenten psychologie en 1 docent biologie die ook lesgeven op de middelbare school van "Orce Nikolov".

Twee van de docenten gaven aan dat ze niet eerder hadden deelgenomen aan een trainingsprogramma over seksuele voorlichting, terwijl een van de docenten een aantal jaar geleden heeft deelgenomen aan een soortgelijk programma voor docenten seksuele voorlichting op middelbare scholen. De biologielerares was al goed op de hoogte van de inhoud van seksuele voorlichting, omdat sommige onderwerpen al in het curriculum van de biologieleerles aanwezig zijn. De andere twee docenten hadden verschillende trainingen gevolgd over onderwerpen die thema's uit de seksuele voorlichting behandelen, maar ze hadden niet eerder deelgenomen aan een docententraining voor seksuele voorlichting.

Alle leerkrachten waren het erover eens dat ze geïnteresseerd zouden zijn in het geven van seksuele voorlichting aan de leerlingen als onderdeel van het lesprogramma of als buitenschoolse activiteit. Ze benadrukten in het bijzonder het belang van training over seksuele voorlichting voor leerkrachten vooraf en van het hebben van geschikte leermiddelen zoals flyers, video's, podcasts en een boek voor leerkrachten. Alle leerkrachten deelden de sterke mening dat het programma eerst door de ouders moet worden goedgekeurd, zodat zij geïnformeerd kunnen worden en hun toestemming kunnen geven voor de inhoud.

Twee van de leerkrachten verklaarden dat ze tot nu toe geen enkel gesprek met de ouders hadden gehad over seksuele voorlichting. Ze uitten echter hun bezorgdheid over het voeren van een gesprek met de ouders over seksuele voorlichting omdat er veel vooroordelen en stereotypen over seksuele voorlichting bestaan in het land. De andere leerkracht benadrukte het belang van het informeren van de ouders over het belang van het onderwijzen van de leerlingen over ongeplande zwangerschap, seksueel overdraagbare aandoeningen en gendergerelateerd geweld, omdat ze op deze manier meer begrip zullen hebben voor het belang van het onderwijzen van de inhoud. Alle leerkrachten waren het erover eens dat de dialoog met de families over seksuele voorlichting voor hen noodzakelijk is om de noodzaak van seksuele voorlichting voor hun kinderen te begrijpen.

Pilot - Inclusief het gezin in een inclusieve seksueel getinte schoolgids

De pilot van de "Inclusief het gezin in de seksuele integratiegids voor scholen" in Noord-Macedonië werd georganiseerd in twee afzonderlijke workshops op twee dagen met een duur van elk 8 uur. De eerste pilot met de leerkrachten en schoolpedagogen (IO3/A6) werd georganiseerd in de gebouwen van het KMOP kantoor in Skopje op ²⁸ februari van 09:30u tot 17:30u. De groep bestond uit 8 leerkrachten en schoolpersoneel (psychologen, pedagogen, speciale opvoeders) van twee scholen voor algemeen onderwijs en één school voor speciaal onderwijs. De tweede pilot met gezinnen (IO3/A7) werd georganiseerd in de gebouwen van het KMOP kantoor in Skopje op ²²

februari van 08:00u tot 15:30u. De groep bestond uit ouders en een leerkracht die ook deelnam aan de workshop voor leerkrachten. Na afloop van de training gaven alle deelnemers feedback via evaluatievragenlijsten.

Proefimplementatie met leerkrachten en schoolleiders

Alle leerkrachten waren het erover eens dat na de training de gezinnen seksuele voorlichtingsprogramma's belangrijker zullen vinden dan voorheen. Sommige leerkrachten benadrukten het belang van een goede presentatie en uitleg van de inhoud aan de ouders. Andere deelnemers stelden dat deze activiteit een goede manier was om te zien hoe onderwerpen over seksuele voorlichting met ouders kunnen worden geïmplementeerd door rekening te houden met de lokale cultuur en omgeving.

Alle leerkrachten deelden een sterke mening over het belang van het betrekken van de families bij alle aspecten van de implementatie van seksuele voorlichting. De leerkrachten gaven hun mening over de rol van de ouders en hun betrokkenheid bij het hele proces. Sommige leerkrachten verklaarden dat, aangezien er veel vooroordelen bestaan over seksuele voorlichting, ouders van tevoren voorbereid en goed opgeleid moeten worden over dit onderwerp. Aan de andere kant verklaarden andere deelnemers dat hoewel de rol van de ouders cruciaal is als het gaat om seksuele voorlichting, ze tot nu toe geen enkel gesprek met ouders hebben gehad over seksuele voorlichting.

In het algemeen kan geconcludeerd worden dat de leerkrachten zeer tevreden waren over de activiteiten en de workshop. De meerderheid was het erover eens dat de workshops nuttig voor hen waren en dat ze informatie en hulpmiddelen hebben gekregen die hen zullen helpen wanneer ze met hun leerlingen over seksuele voorlichting praten. De docenten gaven aan dat de workshop aan hun verwachtingen voldeed en dat ze geen angsten hadden met betrekking tot het onderwerp, met uitzondering van een van de deelnemers, die verklaarde dat ze over het algemeen bezorgd waren over de onbekende inhoud en onderwerpen. Ze waren echter erg enthousiast en toegewijd aan de activiteiten en genoten van het delen en uitwisselen van hun ervaringen en uitdagingen die ze tegenkwamen. Van bijzonder belang voor de leerkrachten was de betrokkenheid, steun en samenwerking met de ouders om het programma op school te kunnen implementeren.

Proefimplementatie met gezinnen

Alle ouders waren het eens over het belang van seksuele voorlichting in het lesprogramma van de school of in ieder geval door middel van verschillende activiteiten, programma's of educatieve workshops.

Over het algemeen hebben de ouders niet genoeg voorkennis, vooral over hoe te handelen in verschillende situaties waarmee hun kinderen te maken krijgen, met betrekking tot seksuele opvoeding. Er is meer achtergrondinformatie en informatie over de inhoud van seksuele voorlichting nodig voor de ouders, vooral voor ouders van kinderen met speciale onderwijsbehoeften. Alle ouders waren het erover eens dat hun betrokkenheid bij de school en de schoolactiviteiten van hun kinderen nodig is.

Het grootste probleem is dat de meerderheid van de ouders geen vertrouwen heeft in de leerkrachten voor het geven van seksuele voorlichting op school en dat ze niet geloven dat de leerkrachten goed voorbereid zijn en over voldoende middelen beschikken om seksuele voorlichting te geven. De algemene mening van de ouders is dat de leerkrachten een opleiding moeten krijgen waar ze de nodige instrumenten en ondersteuning krijgen om voorbereid te zijn op

het geven van seksuele voorlichtingsprogramma's.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Beleid Aanbevelingen

Belangrijke beleidsaanbevelingen voor overheden, maatschappelijke organisaties, donoren en belanghebbende partijen over het verbeteren van de seksuele en reproductieve gezondheidseducatie in een nationale context.

Implementeer een lesprogramma voor seksuele voorlichting dat relevant is, gebaseerd op feiten en geschikt voor een bepaalde leeftijd.

Beleid implementeren dat een allesomvattende aanpak en een ondersteunende omgeving voor seksuele gezondheidseducatie stimuleert

Ontwikkel lesprogramma's voor seksuele voorlichting die cultureel divers zijn en materialen die rekening houden met etniciteit, ras, taal, genderidentiteit, seksuele geaardheid en verschillende vaardigheden.

voorzien in controle- en evaluatiemechanismen door middel van actieplannen, vragenlijsten en andere instrumenten om te garanderen dat de uitvoering van de alomvattende seksuele opvoeding adequaat is

De leerkrachten uitrusten met de nodige kennis en vaardigheden om seksuele gezondheidseducatie te geven door adequate opleidingen en ondersteuning te voorzien.

Betrek ouders, familie en leden van de gemeenschap bij de programma's voor seksuele voorlichting

Het publiek bewust maken van het belang van seksuele voorlichting en het publiek vertrouwd maken met de inhoud van het onderwerp

De competenties van leerkrachten ontwikkelen om uitgebreide seksuele voorlichting (CSE) in het schoolcurriculum op te nemen

De samenwerking onderhouden en de ouders en gezinnen erbij betrekken door het recht te hebben bij te dragen aan de kennis van hun kinderen

Zorgen voor lesprogramma's over seksuele opvoeding die rekening houden met de genderidentiteit, inclusief de emotionele, gedragsmatige en culturele kenmerken.

Mechanismen opzetten om de ouders en gezinnen te betrekken bij het programma voor seksuele opvoeding van hun kinderen

Conclusie

Samenvattend kunnen we zeggen dat door de samenwerking, uitwisseling van expertise en kennis de partners een grote impact hebben gehad door de implementatie van de projectactiviteiten van het Included project. Het gebruik van de verschillende technieken en benaderingen, zoals het gebruik van rollenspellen en theaterspellen die ontwikkeld zijn via het Included project, hebben bewezen effectieve manieren te zijn om les te geven via creatieve methoden, vooral voor jongvolwassenen met verstandelijke beperkingen.

De betrokkenheid van en samenwerking tussen leerlingen (inclusief leerlingen met een verstandelijke beperking), leerkrachten en schoolpersoneel, ouders, voogden en families is effectief gebleken, vooral voor de implementatie en controle van seksuele voorlichting op school.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Het heeft ook invloed gehad op de bewustwording, niet alleen bij leerlingen en

leerkrachten maar ook ouders over het belang van seksuele opvoeding en hun betrokkenheid bij de opvoeding van hun kinderen. Het project heeft ertoe bijgedragen dat leerkrachten en opvoeders nieuwe vaardigheden en kennis hebben verworven die nodig zijn om de taak van het geven van holistische, gezonde, inclusieve, kritische en positieve seksuele voorlichting, waarbij de behoeften, de rechten en het welzijn van de leerlingen echt centraal staan, volledig uit te voeren.

Referenties

Bini, Fabbri Seroni, A., Casapieri Quagliotti, C., & Chiarante. (1975). *Wetsvoorstel 13 maart 1975 - Initiatieven voor voorlichting over seksualiteitsproblemen op openbare scholen.*

Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana. (1977). *WET nr. 517 van 4 augustus 1977 Voorschriften inzake de evaluatie van leerlingen en de afschaffing van corrigerende examens, alsmede andere voorschriften tot wijziging van het schoolsysteem.*

Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana. (2015, juli 13). *WET nr. 107 van 13 juli 2015 - Hervorming van het nationale onderwijs- en opleidingsstelsel en delegatie voor de reorganisatie van*
bestaande wettelijke bepalingen.

<https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2015/07/15/15G00122/sg>

Giuffrida, F. (2021). Milaan, 'Popolo della Famiglia' op het plein tegen de Zan ddl. De slogan: 'Vrij om te denken'. Open. <https://www.open.online/2021/05/15/ddl-zan-popolo-famiglia-manifestazione-milano/>

Il Post. (2022). Wordt seksuele en affectieve opvoeding tegenwoordig online gedaan? Il Post. <https://www.ilpost.it/2022/12/03/educazione-sessuoaffettiva-instagram/>

Ministero della Salute en Istituto Superiore di Sanità. (2019). Belangrijkste resultaten van het project 'Nationale vruchtbaarheidsstudie' - Onderzoeken naar seksuele en reproductieve kennis, gedrag en att https://www.salute.gov.it/imgs/C_17_pubblicazioni_2823_allegato.pdf

Ministerie van Onderwijs, Universiteit en Onderzoek. (z.d.). "Studenten met een functiebeperving" <https://www.miur.gov.it/alunni-con-disabilita>

Zan, Annibali, Bersani, & Bordo. (2018). Wijziging van de artikelen 604-bis en 604-ter van het Wetboek van Strafrecht, inzake geweld of discriminatie op grond van seksuele geaardheid. <http://documenti.camera.it/leg18/pdl/pdf/leg.18.pdl.camera.569.18PDL0012340.pdf>

<https://www.gov.uk/government/publications/relationships-education-relationships-and-sex-onderwijs-rse-en-gezondheid-onderwijs/relaties-onderwijs-primair>

<https://www.gov.uk/government/publications/relationships-education-relationships-and-sex-education-rse-and-health-education/relations-and-sex-education-rse-secondary>

<https://www.sexeducationforum.org.uk/sites/default/files/field/attachment/RSE%20for%20disabled%20pupils%20and%20pupils%20with%20SEN%20-%20SEF.pdf>

https://www.researchgate.net/publication/249806805_Adolescents'_voorkeuren_met_betrekking_tot_seksuele_opvoeding_en_relatie_onderwijs

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/908013/Relaties_Onderwijs_Relaties_en_Seks_Onderwijs_RSE_en_Gezondheid_Onderwijs.pdf

<https://www.gov.uk/government/publications/relationships-education-relationships-and-sex-education-rse-and-health-education/relations-and-sex-education-rse-secondary>

<https://www.movisie.nl/artikel/heersende-gendernormen-hebben-al-vanaf-jonge-leeftijd-grote-gevolgen>

<https://www.coc.nl/wp-content/uploads/2018/12/The-2018-Dutch-National-School-Climate-Survey-Rapport.pdf>

Verschillen in daders, locaties en slachtofferverklaringen bij adolescenten uit seksuele en genderminderheden. Tessa M. L. Kaufman, Ph.D. en Laura Baams, Ph.D (2021)

<https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/themaonderzoeken/documenten/publicaties/2016/06/01/rapport-omgaan-met-seksualiteit-en-seksuele-diversiteit>

<https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2018-09/Toolbox-Verandering-van-binnenuit-onderdeel-A-Beschrijving-werkvormen.pdf>

Zhou, S., Page-Gould, E., Aron, A., Moyer, A., & Hewstone, M. (2019). De Uitgebreid Contact Hypothese: A Meta-Analysis on 20 Years of Research. *Personality and Social Psychology Review*, 23(2), 132-160. <https://doi.org/10.1177/1088868318762647>

<https://www.rutgers.nl/nieuws-opinie/nieuwsarchief/onderzoek-rutgers-%E2%80%9Cgewoon-het-taboe-erf-halen%E2%80%9D-meer-seksuele-vorming>

https://seksonderje25e.nl/het_onderzoek

<https://act4respect.nl/actueel/seksuele-vorming-wat-leerlingen-wel-willen-leren/>

<https://nos.nl/artikel/2200968-50-jaar-seksuele-voorlichting-van-lesje-biologie-naar-sexting>

<https://www.vo-raad.nl/onderwerpen/burgerschapsonderwijs/wat-speelt-er#:~:text=Niet%20ieder%20kind%20krijgt%20burgerschapsvaardigheden,aandacht%20te%20beteden%20aan%20burgerschap.>

Cense, M. (2019) Navigeren over een hobbelige weg. Seksuele vorming ontwikkelen die de seksuele agency van jongeren ondersteunt, *Seksuele Opvoeding*, 19:3, 263-276

Cense, M. (2019) Rethinking sexual agency: proposing a multicomponent model based on young people's life stories, *Seksuele voorlichting*, 19:3, 247-262.

<https://rutgers.nl/themas/seksuele-vorming/>

<https://www.movisie.nl/publicatie/doing-it-optimal-impact>

Bojadzi V. Eerste kinderambassade ter wereld (2020). *Tweede alternatieve rapport over de situatie van kinderrechten in Macedonië*. Opgehaald op 11 januari 2023 van <http://www.childrensembassy.org.mk/content/pdf/Childrens%20report%202020.pdf>

Coimbra França, J. V., & Sousa Costa, J. de L. (2020, juni 10). *Seksuele taboes voor kinderen en tieners in het openbaar onderwijs: Begrijpen wat er niet geschreven staat*. IFMSA. Opgehaald op 19 december 2022 van <https://ifmsa.org/sexual-taboos-for-children-and-teenagers-in-public-education-understanding-what-is-not-written/>

Alomvattende seksuele voorlichting. XEPA - Асоцијација за здравствена едукација и истражување. (2022, 26 juli). Op 20 december 2022 ontleend aan <https://hera.org.mk/shto-rabotime/seopfatno-seksualno-obrazovanie/?lang=nl>

Alomvattende seksuele voorlichting. XEPA - Асоцијација за здравствена едукација и истражување. (2022, 26 juli). Op 20 december 2022 ontleend aan <https://hera.org.mk/shto-rabotime/seopfatno-seksualno-obrazovanie/?lang=nl>

Seksualiteit en handicap. XEPA - Асоцијација за здравствена едукација и истражување. (2021, 5 mei). Op 20 december 2022 ontleend aan <https://hera.org.mk/shto-rabotime/seksualnost-i-poprechenost/?lang=nl>

Vereniging voor gezondheidseducatie en -onderzoek (HERA) - Noord-Macedonië. IPPF. (2021, november 17). Opgehaald op 20 december 2022 van <https://www.ippf.org/about-us/member-associations/republic-macedonia>

HERA, & IPPF. (2018). POLICY BRIEF Advancing Sexual and Reproductive Health and Rights in the National Policies of North Macedonia Evidence from the Monitoring of the National SRH Action Plan. 2018 - 2020. Opgehaald van https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2020/02/PolicyBrief_ANG_compressed.pdf.

Hera (2020, 2 december). *XEPA и Бирото за развој на образованието започнуваат со пилот-програмата за сеопфатно сексуално образование*. XEPA - Асоцијација за

здравствена едукација и истражување. Opgehaald op 21 december 2022 van <https://hera.org.mk/hera-i-bro-zapochnuvaat-so-pilotiranje-na-sso/>

Ministerie van Volksgezondheid, Strategie voor seksuele en reproductieve gezondheid in de Republiek Macedonië tot 2020 (2011). Opgehaald van <https://www.cph.mk/ftp/Strategii/strategija-seksualno-i-reproduktivno-zdravje.pdf>.

Ministerie van Onderwijs, Universiteit en Onderzoek, "Studenten met een handicap".

Macedonië: Het taboe van seksuele voorlichting voor jongeren met leermoeilijkheden doorbreken.
ХЕРА - Асоцијација за здравствена едукација и истражување. (2014, 26 maart). Opgehaald december 20, 2022, from <https://hera.org.mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BA%D0%B0%D0%BA%D0%BE-%D0%B4%D0%B0-%D1%81%D0%B5-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%B5-%D1%81%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%B1%D1%83/?lang=en>

UNICEF N. Macedonië. UNICEF wereldwijd. (2022, 27 december). Opgehaald op 11 januari 2023 van <https://www.unicef.org/northmacedonia/>

IMPRESSUM

Schrijven en bewerken

In KMOP - Hub voor onderwijs en innovatie
Epameinondas Koutavelis
Marina Natsia

In Anziani e Non Solo
Laura Stanzani
Veronica Cattini

In samenwerking met La Xixa Teatre
Adrián Crescini
Daniela Eletti
Lorena Valencia
Meritxell Martínez Bellafont
Nicola Paganoni
Valentina Narvaez Bravo

In Merseyside Expanding Horizons
Anja Marojevic
Anna Bellan
Erisjan Bregu
Salma Aladdin
Sarah Harou
Stacey Robinson

In KMOP Skopje

Kristina Vasileska
Vaska Bojadzi

In Regional Directorate for Primary and Secondary Education of Attica

Aikaterini Arampatzi
Eleni Bogiatzidaki
George Balamotis
George Kosyvas
Naya Boemi

In Sexmatters

Dominique Borm
Vesper Veer Visser
Taoufik Boulachioukh

Ontwerp en lay-out omslag

Rita Seneca
Licia Boccaletti

Vertaling

Dominique Borm, Vesper Veer Visser and Taoufik Boulachioukh (Dutch)
Σάππα Μαυρίδου, Epameinondas Koutavelis and Marina Natsia (Greek)
Veronica Cattini and Laura Stanzani (Italian)
XXX (Macedonian)
Meritxell Martínez Bellafont (Spanish)

Lay-out van vertaalde teksten

Dominique Borm, Vesper Veer Visser and Taoufik Boulachioukh (Dutch)
Epameinondas Koutavelis and Marina Natsia (Greek)
Veronica Cattini and Laura Stanzani (Italian)
XXX (Macedonian)
Nicola Paganoni (Spanish)

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

